

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA
(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY
(2005. december – 2007.)

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

KOVÁCS ANDRÁS FERENC (vers)

DEMÉNY PÉTER (esszé)

LÁNG ZSOLT (kritika)

SZABÓ RÓBERT CSABA (honlap)

VIDA GÁBOR (próza)

Tördelőszerkesztő:

MOLNÁR ROZÁLIA

Korrektor:

SZÓCS KATALIN

Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

DEMÉNY PÉTER:

Óévbúcsúztató, 2014; Zsoltár (Versek) ■ 5

CSONTOS ERIKA:

Vonzások és választások avagy különös házasság; Bonnie és Clyde avagy menekülés Délre (Novellák) ■ 7

KESZTHELYI GYÖRGY:

Óévi madár; Fehér és fekete tél; Morfium az égen; A látszat ha robban; Vágyam a rajzszege; Kézdrót és látószögek; Meztlábás béke (Versek) ■ 20

GÁSPÁR-SINGER ANNA

Töltött káposzta (Novella) ■ 26

UNGVÁRI LÁSZLÓ ZSOLT

Káprázatok az álom átjáróin (Versciklus) ■ 32

HIDAS JUDIT

Bovary-ék (Regényrészlet) ■ 39

GYÓRFI KATA:

mellettem ilyenkor; kimondani hajnalban (Versek) ■ 46

HORST KRÜGER:

Egy rekviemet Ursuláért (Elbeszélés; Fordította: Vakarcz Szilárd) ■ 48

VARGA LÁSZLÓ EDGÁR:

mihail Ivovics asztróv levele jelena andrejevnához (Vers) ■ 69

DOKUMENTUM

TIBORI SZABÓ ZOLTÁN:

Gáll Ernő, az irredenta (Egy DAAD-ösztöndíj előzményei és következményei; II. rész) ■ 71

NÉZŐTÉR

HORVÁTH PÉTER:

Sztrodzsegon (Elfogult jelentés) ■ 100

KÖNYVHUZAM

BÁNYAI ÉVA:

Szegénység-narratívák ■ 105

TALÁLT VERS

ENDRE KÁROLY:

Halálkaverna ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

Demény Péter

ÓÉVBÚCSÚZTATÓ, 2014

Bonyolult, fájdalmas, gyönyörű év.
Még nem voltál, még vagy kicsit.
Míg eldobom az óév fésűjét,
a foga még a lelkembe simít.

Bonyolult, fájdalmas, gyönyörű év,
ajándék voltál nekem, vakmerőnek.
Adj erőt s a boldogság betűjét
vízen járónak, új évbe menőnek.

Bonyolult, fájdalmas, gyönyörű év,
szerettem és akartam a szerelmet.
Lyányomnak add a bátorság tüzét,
és holdat adj a tipró tengereknek.

Bonyolult, fájdalmas, gyönyörű év,
olyan voltál, mint egy páratlan álom,
mint egy várva várt, szikrás szédülés,
mint egy szökés a lélekzöld határon.

Éveim, mik elmentek s amik jönnek:
vigyetek még száz fehér bálna közt,
míg az álmaim végleg elköszönnek,
és elforgat végleg a korpa-köd.

ZSOLTÁR

mondj valamit rólam nekem
hányat dobban majd a szívem
mielőtt végleg eldobog
hová visznek az angyalok

vagy csak úgy elandalogok
a halál gesztenyés sétaterén
hol leszek belőlem én
mit számít majd a szerelem
ami most itt tangózik velem
keringőzik vagy mit csinál
lelkemben meddig áll a bál
meddig búbáj az a gúdbáj
mitől olyan savany vigorra húzódik a száj
lájkol-e isten engemet
vagy lesepri az egeret
ótestamentomi dührohamában
hogymennyi szemét volt a vágyban
mennyi piszok és hálátlanság
kosztolányiban mennyi kassák
pucciniban mennyi bartók
mennyi bígelben mennyi dán dog
és mennyi hülye félelem
nyarakban mennyi tél-elem
s ha úgy szerettem vajon élni
mért nem tudtam mindig mindig
benne hinni és úgy remélni
hát mondj rólam nekem valamit
meddig vagyok lehetek itt
meddig tiktakolnak a csókok
lélekkabátomon a foltok

VONZÁSOK ÉS VÁLASZTÁSOK AVAGY KÜLÖNÖS HÁZASSÁG

1.

A pénzdarab csengve gurul a fiókba – kinn alkonyodik; a boltos bajjal tudja összeolvasni, ami visszajár. Vagy csak húzza-halasztja? Pedig a szép vendég egyszerre elnémult, s már kifelé néz a boltajtón a szürkülő utcai világosságban. Ó, mindjárt elmegy...

– Először van szerencsém! Merre méltóztatik lakni? – kockáztatja meg kicsit remegő hangon, de nem kap feleletet. Az asszony a kinyitott kis bőrtárcáját nyújtja felé az aprópénznek, ám akkor már nem éri el a férfit. A kezét – hisz épp ezt akarta. – És hirtelen meréssel átszorítja gömbölyded, rövid ujjával az asszony csuklóját. Bár nem is nagyon...

Nem is nagyon, és az egész csak egy perc – mint az álom. A boltba új vevő jön – kettő is, az inas meggyújtja a lámpát; – mire széjjelnéz, volt-nincs, kisurrant.

– Furcsa! – mondja mély eltűnődéssel, míg egy oldalast húz elő a jég-szekrényből, és ügyes, mértékes szeletekre metéli...¹

2.

Amikor minden szerelembe torkollik, szerelmes vagy, ha sétálsz az utcán, pedig valójában ötven fok van, s ha a szenvedély épp nem fűtene, leg-szívesebben a hűtőszekrény polcán heverednél el.²

Bementünk a szobánkba, hogy még pihenhessünk egy kicsit, apám és anyám kiültek a kertbe az orgonafa alá a kispadra, és anyám olykor idegesen megérintette a gyöngysorát, mert Jablonczay Lenke nem szerette az ékszeret, egyetlen ékszeret sem. Végül kiderült, nem öltözünk át, nekem nem is lett volna mibe, kofferjeimet már bepakoltam, amellet az ebéd meg a ceremónia megkurtította amúgy is a pihenés idejét. Ilka néni bekiáltott, bejöhet-e – hát persze hogy igen. Nagyot dobbant a szívem a boldogságtól,

mert egy óriási fehér csokorral jelent meg. Szóval Ludwigh mégsem utazott el úgy, hogy ne köszönjön el az ellenfelétől – nyúltam a virág után, de Ilka néni elhúzta előlem.

– Cecil kisasszonynak küldték, nem magának – hallottam –, reggel jött, korán, betettem a jégszekrénybe, betakartam papírral.³

Azzal az ajtóval szemben, ahol bejöttünk, keskeny folyosó nyílik, s hirtelen, mintha egy másik lakásban volnék, minden sötét zavaros, sok ajtó s egy lépcső fölfelé. Menjek fel? [...] Ahová végül is benyitok, konyha. Nagyon nagy, hideg és nem barátságos, nappal bizonyos, hogy sötét. A polcokon csodálatos rend, régimódi jégszekrény s a kitett vacsoraedény. Ijedten menekülök, és végül is megtalálom, amit keresek. Nem először ezen az estén, borzasztóan szégyeltem magam.⁴

nem vagyok egyéb / a hűtőszekrényben felejtett üres papírpohárnál / egy darab kővé száradt teasüteménynél az 1880-as évekből / nagyanyám fiókjában, aki már rég nem él⁵

Hogy veszélyes ez a némasága, azt mindenki érezte. Mintha ő is várna valamire, ez olyan volt. Egy magánénekesnőnk, jobban mondva inkább karvezetőnk (amilyen én is voltam), Berta nevű szellemes, kedves lány, illetve hát elvált asszony, egy reggel próba előtt oda is jött hozzám, és így szólt:

– Pilli-fiú, én egész éjjel dideregtem. Csak már otthon lehetnék. Úgy érzem itt magam, mint egy jégszekrényben vagy reménytelen barlangban, mit mondjak? mint egy huzatos siralomházban. Mit szólsz?

– Férjhez fogsz menni, és akkor minden jó lesz – mondtam neki, és megsimogattam arcocskáját.⁶

Fridzsideremben kialudt az égő,

Hát hová legyek mostan és mitévő?

Így búsult, sírt-rítt, így szomorkodék ő!⁷

Aztán újból felgyúlt a lámpa, / és megdördült a jégszekrény.⁸

3.

Kálmán bácsi az előszobai díványon horkol kigombolt mellényben; brácsája a jégszekrénynek támasztva. A Pándzsó egyik bedőlt présházában vetkőztetjük meztelenre Drahosch Ildikót. Ildikó állva is tud vizelni, mint a fiúk, csak jobban szét kell vetnie a lábát. A mutatványnál az öccse is jelen van, és büszke a nővére. Szeretném kipróbálni a brácsát, de a húros részt zöld borító takarja.⁹

Amikor az ment, hogy *egy lány kéne nékem*, egy lány kellett volna. Nékem. Illetve nekem. *Hideg, mint a hó.* [...] Nem emlékszem jól, de az biztos, hogy megfelelt volna valaki, hideg vagy nem, mindegy. Majdnem mindegy, meleg, csak a lába hideg, jeges szív és forró pina, bármifajta variáció. Egy hűtőszekrény, és nem pont a külseje hűtőszekrény, hanem belülről kifelé.¹⁰

Rossz, bérelt lakás, oda vittem fel, lyukasórája volt. Egy ágy, üres szekrény, a zümmögő Szaratov hűtőben kockasajt, kefir, jugoszláv konyak. Ő tanárnő, nekem mindegy. Mindegy, ki vagyok, mi vagyok, mikor vagyok. Kefélni jobb, mint nem kefélni. Azt mondta, hagyjam magamon a trikót, a zoknikat. Most másképp szeretné. Hogy mulattassam.¹¹

Mikor még csak menyasszonyom volt, egy *jégszekrényt* küldött ajándékba a nevem napjára. A jégszekrény, mint névnapi ajándék egy menyasszonytól, elannyira új, meglepő és eredeti volt, hogy könnyekig meg voltam hatva.¹²

Jenny szívacsos gumiarcát a hűtőgép ajtajának felső részére szerelték.

Vonásait rugók szabályozták, szája mögött hangszóró lapult. Elképesztően élethű volt ez az arc. Szinte elhittem, hogy a frizsider belsejében gyönyörű nő kuporog, s közben kikandikál az ajtóra vágott nyíláson.

Nem hagyhattam magam, belementem az ugratásba.

– Nézze, Frankensteiné asszonyság – feleltem. – Bújjon szépen vissza, és készítsen inkább jégkockát. Négyszemközt kellene beszélnem a főnökével.

A rózsás arc hirtelen elsápadt. Jenny ajka megremegett. Majd a száj legörbült, a vonások eltorzultak.

Jenny lehunyta a szemét, hogy ne is lássa ezt a rettenetes alakot. Majd, Isten a tanúm, két kövér könnycseppet préselt ki a szeméből. A könnycseppek legördültek Jenny arcán, és továbbfolytak a frizsider fehér, zománcozott ajtaján, le a földre.¹³

Mindig is bíztam benne, hogy jó kislány marad, hogy neki mindig csak a belső értékek számítanak, úgy, mint bőrülések az autóban, száz pár cipő a gardróbban, italadagolós frigó a konyhában. Én is belső értékekre esküszöm. Az volt a legjobb, mikor a nyelvemmel habzsoltam ezeket a belső értékeket, körbe-körbe, majd előre abba a rózsaszín univerzumba, ahol a felső sarokba akasztott csillagot a megkeményített nyelvcsúcsommal szúrtam le, aztán hirtelen mindent visszaszívtam egyetlen cuppanásban, hogy később, egymás értékeitől tébolyultan, a szenvedély csúcsán, az utolsó pillanatban, ahh, körbefogjon és jutalmazzon hat-hét hullámzó aranygyűrűvel.¹⁴

A szenvedély azt mondja, hogy nadrág és telefon kikapcsol, hétfőig átszakadt gát vagyunk, monami és cunami, emlékszel? Ettünk és szerettünk, ha szabad így mondanom, leszakadt az ágy, a bidé, kifordult a hűtő ajtaja, cáfoljál meg, ha másképp látod, Ilikém, ebben semmi gusztustalan nincs, sőt.¹⁵

4.

Vasárnap temetőbe mentek. Virágot vittek Balla Károly anyja sírjára. A mesebeli, iciri-piciri konyhában ebédeltek. Szögvágó kijelentette, szarik az üzletre. Anyjának vesz egy kisméretű fridgesidert meg egy kis képernyős televíziót. Arra talán elég a pénze.

– Apró sámlikat is vásárolj, hogy elférjünk. Legyen mire ülni – tanácsolta barátja. [...]

Balla Károly egy hónappal később feleségül vette Répáss Etelt.¹⁶

A férj óvatosan kibújt a paplan alól, hogy a felesége álmát ne zavarja. Aztán az ágy szélére ült. Egy pillanatig gyöngéden nézte az asszonyt. [...] A szoba egyik szöglete spanyolfallal volt eltakarva. Ott volt a kitchenett, modern áldása minden New York-i kislakásnak. A férj meggyújtotta a gázlángot a rostély alatt, föltette főni a kávé. A kitchenetthez tartozó apró, fali jég szekrényből elővette a vaját s a lazackonzervet, szendvicseket csinált. Egy tányérkára néhány szelet ananászt és három gondosan kiválasztott őszibarackot tett. Megterítette az asztalt.

Az asszony még mindig aludt, mert a férj oly halkán mozgott körülötte a szobában, mint egy félénk moly.¹⁷

5.

Előveszed a hűtőből
az egy hete vásárolt őszibarackot.
Nekem őrizted, mondod, semmit se változott.¹⁸

6.

Hogy a férfiember hétszer fog / elnézést, sőt bocsánatot kérni kimaradásáért, de / minden ugyanúgy megy tovább, szidalmazás különféle / fokokon, ahogy ez már együttesben élő emberek közt / lenni szokott, össze-

ütközések a jégszekrény előtti / szűk helyen, megcsináltathattad volna a haverjaiddal / A csengőt; mit képzelsz, már mindent én csinállok?¹⁹

Paradicsomsalátát akart csinálni, aztán nem csinált végül, pedig Ádám nagyon szerette, s először mindjárt azt kereste a jégszekrényben, amikor hazajött.²⁰

Sóhajtozva törölt el egy virágmintás tányért, aztán berakta a hűtőszekrénybe. Megigazította a vázában kókadozó tulipánokat, és újra felsóhajtott. Kivette a hűtőszekrényből a sonkás zacskót, bekapott egy szelet sonkát, elgondolkodott, bekapott még egyet, a többi visszarakta. Hm, mondta. Kinézett az ablakon, felsóhajtott.²¹

Hideg töltött csirke van a jégszekrényben, én sütöttem, miért ne ehetnék belőle?²²

A hűtőszekrényig jutott, kinyitotta az ajtaját, és maradt előtte, dermedten. Pimaszul okos, élelmes ötlet.

– Csukd be az ajtaját!

Meg se hallotta.²³

7.

Mondtál valamit, kérdezte egy hang a paplan alól.

Semmit.

Mielőtt lefeküdnél, dobd ki a nyulat, mind lelegeli a zöld szőnyeg bojtjait. A hűtőszekrényben még van káposzta; a torzsa a tied.²⁴

Hideg voltál hozzám, akár a béka. / Mezítelen testeden, mint a sínen, / reménytelenül feküdtem. Szürke, hűvös / derengéssel borult fölénk a hajnal. / Hóvá dermedt vállunk alatt a párna. / Fehér fényel világított és sárgán leült / Fejed mellé a haldokló hold. / Kemény jégcsapok lógtak a hajadból. / Mereven feküdtél; egyenesebben, / mint vonalzó. Lélegzetvisszafojtva / a jégszekrény lehunytt szemed figyelte...²⁵

– Van otthon fagylalt a hűtőben.²⁶

A mélyhűtőben megolvadt a fagylalt, és ráfolyt a maradék káposztasalátára meg a panírozott halrudacsakára. De jutott belőle a spanyol zöldséges rizsre is, a többi pedig összegyűlt a hűtő alján. Mindenütt csak szétfolyt fagylalt. Kinyitotta a mélyhűtő ajtaját is. Undorító szag csapta meg, úgy érezte, mindjárt elhányja magát tőle. A rekesz alját itt is fagylalt borította, és körbefolyta a másfél kilós hamburgeres dobozt. [...] És megolvadt az összes hot dog meg a házilag készített, lefagyasztott spagettimártás.²⁷

Egymásra néztek. A hűtőszekrény megrázkódott, aztán elhallgatott. – Én is szívesen vagyok veled – mondta Louis.

Renée-nek elszürkült az arca. Nekidőlt a mosogató peremének, és beleürítette a gyomra tartalmát, majd a peremébe kapaszkodva térdre rogyott. Louis ugyanezzel volt elfoglalva a fürdőszobában.²⁸

Amikor Anthony a szokásosnál is többet ivott, mindig nyavalygó hangulat vett erőt rajta. Követte Gloriát, megállt a kamra ajtajában, és makacsul megismételte a kérdést.

– Hallottad, mit mondtam? Van pénzed?

Gloria elfordult a jégszekrénytől, és szembenézett vele.

– Anthony, te meg vagy örülve. Tudod jól, hogy nincs pénzem, csak egy dollár apróban.²⁹

A férfi fölrakta a hűtő tetejére a borosüveget, majd elindult a szobába. Félúton megtorpant. Valami azt súgta, rosszul rakta föl az üveget. Mikor megfordult, az üveg lassan fordulva borult a kövezet felé. Semmi esélye nem volt, hogy elkapja, de arra még maradt ideje, hogy aládobjon egy díszpárnát.³⁰

Mindenki reszketett tőle. Estefelé rendesen a zsebébe dugta a revolvérét. A hőség pedig egyre növekedett. [...] A régi diákszobákban, ahol a fiúk nyaraltak – azelőtt régen –, a legyek dongtak. Végtelen szomorú magány kongott a folyosókon. A magány nem valami testetlen dolog volt, de a tárgyak ontották, egy szék, amin a fiai ültek, egy fogas, egy üres jégszekrény. A fiúkról pedig szó sem esett. A felesége, szegény, nesztelenül tett-vett. A haja ismét lesimult, az arca merev, nyugodt síkká fagyott.³¹

Mary végigment a szobán, de lába alatt nem érezte a padlót. Gépiesen mozgott – le a lépcsőn a pincébe, a villanykapcsoló, a hűtőszekrény, a mélyhűtőben vaktában megragadja az első holmit, ami a keze ügyébe kerül. Kivette, megnézte. Papírba volt burkolva, kicsomagolta hát, és megint megnézte.

Báránycomb.

Jó, hát akkor bárányt vacsoráznak. Felvitte.

– Az ég szerelmére – mondta a férfi, mert hallotta az asszony lépteit, de meg se fordult. – Nekem ne csinálj vacsorát, elmegyek.³²

Erre Geta eszméletlen erővel tarkón csapta, mire Gigi elterült, mint aki meghalt. Geta asszony ekkor kiszedte férje zsebéből a kulcsosomót, lekatintotta az egyik hűtő lakatját, és kedvére megdézsmálta a csokoládékészletet.³³

A bűnös mindig egyedül van, ha társai volnának, talán nem is lenne bűnös... És istenigazából csak vallatójának és bírójának széles, férfias vállán sírhatná ki magát, egy eszpresszóban mondjuk, amely maga az alvilág, a hűtőpult síri fényében sápadt vízhulla-krémesek és vidám, mérgező cukormázzal bevont tortaszeletek fölvonulása egy falusi búcsú harsány színeiben.³⁴

Amióta Bill nincs nekem, sokkal jobban alszom, mert Bill rettenetesen horkolt. Éppen csak az álmaim lettek mások. [...] Azt álmodom, hogy nem működik a hajszárító, hogy képtelen vagyok fölkapcsolni a villanyt, hogy kinyitom a hűtőszekrényt, és szinte rám szakad a rohadt hús, és aztán csak ülök a hideg, bomló sötétben, és ez jó nekem, boldog vagyok, boldog, ám csakhamar érzem a szerelő, és néhány mozdulattal kijavítja a hibát.³⁵

BONNIE ÉS CLYDE AVAGY MENEKÜLÉS DÉLRE

1.

Akárhol állunk – még ha fejjel lefelé lógunk is a világmindenségben, még ha karácsonykor a nyári nap tűz is ránk –, mindig a világ közepén vagyunk, mindenhol egyforma messze van a világ vége. Legfeljebb nem minden kísér el utunkon; a gótikus székesegyházak nem hagyják el Európát. A barokk templomok átjöttek Bahiáig, ott megtorpantak a sok arany súlya alatt. Az utolsó könyvtár, amelynek katalógusában még előfordul Rotterdami Erasmus neve, a Sao Pauló-i Blumenauban még tudják, mi a jég szekrény.³⁶

Joe elkerült egy bizonyos útvonalat, egy bizonyos régi épületet... amelyhez őt is jelentős emlékek fűzték. Egy alagsor... macskák... hűtőpult... és az első hulla, akit elfuvarozott...³⁷ Szeretett a neonégők kékes fényében elmélázni, szeretete az alpakkaszínű hűtőszekrények előkelő mozdulatlanságát, a zsákhalmok közötti tompa csendet.³⁸

Nos, az eljárás a következő volt: a kígyómérget tú alakúra mélyfagyasztott állapotban egy rugós szipkába operálták, majd kellő időpontban kiol-

dották az áldozat felé. Olyan testrészt célozva meg, ahol az emberi bőr a legvékonyabb, nyaki tájak, szemhéj, nyitott száj, ilyesmik. A bűnjel, azaz az elkövetés eszköze elolvadt, az áldozat bőrén két parányi, észrevehetetlen tűszúrás maradt csak. Egy ilyen halálos fegyver előállítása, mint ezé a rugós szipkáé, elég bonyolult technológiát feltételezett, mélyfagyasztó sem volt akkor még a háztartásokban, Kolozsvárt mifelénk például még a jegesember járt, de mi bízunk tulajdon leleményességünkben, abban, hogy egy kis szorgalommal, esetleg mérnöki segítséggel a halálos fegyver kivitelezhető.³⁹

2.

Nehéz kijutni a városból, nagy a forgalom. A Behemót vánszorog a keskeny utcákon, nagyon élvezem, hogy ablakait el lehet függönyözni zöld függönnyel, s akkor még nem sejttem, hogy déltől kezdve napnyugtáig teljesen mindegy, behúzó-e vagy sem, reménytelen a hőség ellen harcolni. Az autóbusz teteje nyitható, poggyászsunkat az alsó csomagtérben helyezték el, az előttünk levő ülés hátán kampó van annak a holminak a rögzítésére, amit mindig a kezünk ügyében szeretnénk tartani, s egy biztató felírás, hogy ha frissítőt kívánunk, szóljunk a gépkocsivezetőnek, az autóbuszon jégsezkrény van, narancsszörp, limonádé.⁴⁰

– Minden rendben volt – mondta néném. – Ó, istenem, Henry, csak nem hagytad el a csomagokat?

– Nem, nem, itt van.

– Azt hiszem, jobb lesz, ha Wordsworth beteszi a hűtősezkrénybe.

– Felesleges, Augusztá néni. A hamvak nem romlanak.⁴¹

A behemót láda, melyről azt hittem, hogy az autóbusz pótkerekét rejt: jégsezkrény. Tele Coca-Colával. Autóbusztársaságra még nem gondoltak nagyobb elismeréssel. A Coca-Cola-cégre sem melegebb szeretettel. Az autóbusz emberi mivoltából kivetkőzve iszik. Iszik? Lefetyel, nyög, szürcsöl, kurrog, dorombol. Én még a mérsékeltbek közé tartozom, én csak az ingemre csorgatom a Coca-Colát. A szomszédom a fényképezőgépe.⁴²

3.

Zeusz még egyszer rávágott a rácsra, hallatszott, hogy az állatok szomjasan tologatják ide-oda az üres zománclavórokat a szegecselt lemezpadlón, Zeusz újra az ügyfelekre nézett, a férfi tért először magához, kábán

nézett körül, aztán lassan eszébe juthatott, hogy mi a helyzet, mert a nő vállára tette a kezét, megrázta, halkán mondott neki valamit, elég szép dal-lamos nyelv volt, Zeusz nem tudta kitalálni, hogy milyen, örmény vagy ga-gauz lehetett, annyira mondjuk nem is érdekelte, a nő persze rögtön tudta, hogy hol van, a régi Ikarusz bal oldali üléseinek helyét kitöltő ipari mély-hűtőre nézett, aztán Zeuszra:

– Ott vagyunk már? – kérdezte franciául, akcentussal beszélt, de azért jól lehetett érteni. Zeusz bólintott.

– Ötszáz méter – mondta –, legjobb lenne, ha most ideadnák szépen a pénz másik felét.⁴³

Vagy amit akarok halálnemileg. Mélyhűtő, autókerék. Netán egy jó kis pástétizáció a hússatuval.⁴⁴

Közben már Hegyeshalomnál jártunk, kinyílt a fülkeajtó, és egy magyar vámos lépett be:

– Útlevelet, valutaigazolásokat kérek – tekintete a számítógépre tévedt, a szomszédomhoz fordult. – Ez az öné?

– Igen.

– A papírjai szerint csak 450 schillinget vitt ki, honnan volt pénze egy ilyen drága gépre?

– Sehonnan – felelte a sovány férfi. – Én nem hozok magammal sem-miféle gépet.

– És akkor ez micsoda?

– Egy üres doboz – levette a csomagtartóból és megmutatta; valóban csak néhány összehajtogatott kartonpapír és prospektus volt benne. – El-mentem egy bécsi magyar boltba, ott adták ajándékba.

– Mire használják ezt a dobozt?

– A gyerekeim tartanak majd benne tanszereket, és ha ránéznek, hadd legyen meg az az illúziójuk, hogy nekik is van egy számítógépük, úgy, mint a gazdag iskolatársaiknak. Vagy már az illúziók is vámkötelesek? – kér-dezte támadólag, majdnem kiabálva.

A vámos tapasztalt ember volt, feltehetőleg a Gorenje hűtőszekrény-hadművelet veteránja, nem vette fel a kesztyűt, udvariasan bólintott.⁴⁵

A Gare de l'Esten a CIA két magyar, fiatal és bámulatosan rokonszen-ves tisztviselője várt reánk és kísérték a rue de la Paix mögötti kis és elegáns szállodába. Zsuzsa nem látott még ilyet. Két telefon az éjjeliszekrényeken és egy a fürdőkádnál. A falakon fakeretben világosszürke selyem. Frizsider tele hűsítőkkal, szódával, sörrel, calvadoszal, konyakkal, whiskyvel.⁴⁶

4.

Ott tartottunk tehát, hogy a Hotel Esthella kétszáztizenegetes szobájában az asztal kiváló, a jégszekrényben találsz innivalót, Dragomán pedig ismét az ablaknál áll a katonai messzelátóval, sem a töltőtoll, sem a füzet nem vonzza. Dragomán megtapogatja a zsebében a rugóskést. Szúrtak le már turistát ennek a csatornának a partján, és hengergették bele a sötét vízbe. Dragomán visszatér a nőhöz, aki se nem fiatal, se nem szép. ... Ismerős szagot érez, nem tud hollandul. Nem akar angolul beszélni. Magyarul hívja az ismeretlen nőt, akivel azonkívül, hogy előző alkalommal a csillámszemcséssel megvilágított ágyon szokatlan hevességgel szeretkezett, voltaképpen még egy szót sem váltott. Magyarul hívja vacsorázni. „Tudja, kedves asszonyom, itt van a közelben az új piactéren a Café Bern. Ön bizonyára ismeri. Tegnap igazán nem csalódtam a flambírozott entrecôte-ban. De betérhetnénk valamelyik kis kávéházba is, amelynek cégéréen nagy kenderlevél ígér megértő környezetet. Iszunk egy csokoládét, májszolgatunk hozzá egy brióst, ki-ki beszéljen az anyanyelvén. Meg fogjuk érteni egymást.” Az ismeretlen nő vidáman mosolygott. „Ha én is magyarul beszélek, akkor még inkább.”⁴⁷

Hallgatták a harangszót.

– Főzni is kéne valamit... Most már látom, hogy... – mondta.

– Mit tud főzni?

– Mindent.

– Hát az kicsit sok lesz ebédre.

– Akkor mit főzzek?

– Mit is főzzön? Van krumpli meg hagyma, meg a hűtőszekrényben virsli. Meg uborka is van. Salátának.

– Akkor főzök egy jó paprikáskrumplit, és csinálunk hozzá uborkasalátát.⁴⁸

5.

Mondom, a sörgyár nem volt tervbe véve, csak megálltunk egy pillanatra, mert megtetszett a kémény, vagy a ládák, már nem tudom. Aztán beosontunk előbb az udvarig, majd a portáig, hátha történik valami kisebb csoda, és bejutunk... Persze, menjenek nyugodtan, szép régi gyár, már a nagyapám is itt dolgozott – mondja az őr, és mosolyogva int, hogy a főzdétől a hűtőházon át a palackozóig fegyveres kíséret nélkül kóborol-

hatunk. Mintha nem is lehetne nálunk ekrazit, vagy egy kisvárosnak elegendő méreg.⁴⁹

A csilingelő piros villamoskocsi a városka egyetlen vonalának egyetlen vágányán, elszórt faházak között. ... Antennák a tetőkön, villanyvezetékek a házak között. Híg sár és vékony hó váltakozó darabjai. Egy nagy fekete folt, pernye, üszkös gerendavégek, a földön rozsdás tárgy: oda nem illő fehér géphulla, mosó- vagy hűtőgép.⁵⁰

Parasztasszonyok nevetnek hangosan, ruhájuk komor, fekete. Csak a kezük, az arcuk piros. Összehajolva, egy csomóban állnak. Fekete nagykendőt árulnak kosárból, a kendők szélén ragyogó, színes, selyemmel hímzett rózsák. Kérdezem, hogy mennyibe kerül egy. Magabiztosan végigmérnek.

„Ezerötszáz.”

„Háromezerért már frizsidert lehet kapni.”

„Ez kendő, lelkem, nem frizsider.”⁵¹

Az egyik házból kihordták a bútorokat. Mikor közelebb mentem, kiderült, hogy nemcsak bútorokat. Több mint húszan vitték az utcára a hűtőgépet, a hajszárítót, dobozokat, sört. Babát. Konyhabútort. Felcímkézték és árulták. A lavórhoz vizet öntöttek, és az utcán elkezdtek mosogatni az edényeket. Mindenki feltűnően vidám volt, de amúgy is, errefelé igen sokat nevetnek az emberek.⁵²

A Liebermann utcai temetőben vártak rá, az E 8-as tranzit úton vitték, és a Helmstedt-Marienborni átkelőn egy leforrasztott koporsóban, exhumált hullára kiállított papírokkal zsilipeltek át a határon.

Esett az eső.

Esténként színházba mentem, a platánok lehullott leveleinek tocsogós szőnyegén enyhén átnedvesedett a lakkcipóm talpa.

Az elhagyott lakásban halkan zümmögött az üres hűtőszekrény, s ha kinyitottam, mintha mi sem történt volna, készségesen világított.⁵³

JEGYZETEK

¹ Kaffka Margit: *Forgóék*.

² Ambrus Judit: *Szerelemváros*.

³ Szabó Magda: *Für Elise*.

⁴ Szántó Piroska: *Akt*.

- ⁵ Kálnoky László: *A prémvadászok*.
- ⁶ Füst Milán: *Pilli története*.
- ⁷ Varró Dániel: *Mese*.
- ⁸ Gerevich András: *Merénylet*.
- ⁹ Mészöly Miklós: *Nyomozás*.
- ¹⁰ Kukorelly Endre: *Hideg feleség*.
- ¹¹ Darvasi László: *...tiroli szexbohóc 71-ből*.
- ¹² Rákosi Viktor: *Pál úr*.
- ¹³ Kurt Vonnegut: *Jenny*. Fordította Szántó György Tibor.
- ¹⁴ Parti Nagy Lajos: *Az étkezés értelmességéről*.
- ¹⁵ Papp András: *Merülőmedence*.
- ¹⁶ Fejes Endre: *Nem volt könnyű*.
- ¹⁷ Hunyady Sándor: *Fiatal házaspár*.
- ¹⁸ Takács Zsuzsa: *Őszibarack*.
- ¹⁹ Tandori Dezső: *Társas nappali kiakadás*.
- ²⁰ Szabó Magda: *Freskó*.
- ²¹ Darvasi László: *Trapiti*.
- ²² Konrád György: *A cinkos*.
- ²³ Zoltán Gábor: *Fekete bársony*.
- ²⁴ Tolnai Ottó: *Gogol halála*.
- ²⁵ Lakatos István: *Béka*.
- ²⁶ Alice Munro: *Hamarosan*. Fordította Mesterházi Mónika.
- ²⁷ Raymond Carver: *Emberkonzerv*. Fordította Barabás András.
- ²⁸ Jonathan Franzen: *Erős rengés*. Fordította Bart István.
- ²⁹ F. Scott Fitzgerald: *Szépek és átkozottak*. Fordította Gieler Gyöngyi.
- ³⁰ Podmaniczky Szilárd: *Szép magyar szótár*.
- ³¹ Kosztolányi Dezső: *A bolond magyar*.
- ³² Roal Dahl: *A szuperpempő*. Fordította Borbás Mária.
- ³³ Láng Zsolt: *Bestiárium Transylvaniae IV. A Föld állatai*.
- ³⁴ Rakovszky Zsuzsa: *A hullócsillag éve*.
- ³⁵ Darvasi László: *Az én tökéletes szerelóm*.
- ³⁶ Lénárd Sándor: *Völgy a világ végén és más történetek*.
- ³⁷ Tandori Dezső: *Egyre kisebb gyilkosságok*.
- ³⁸ Láng Zsolt: *Bestiárium Transylvaniae IV. A Föld állatai*.
- ³⁹ Bodor Ádám – Balla Zsófia: *A börtön szaga*.
- ⁴⁰ Szabó Magda: *Zeusz küszöbén*.
- ⁴¹ Graham Greene: *Utazások nagynénimmel*. Fordította Ungvári Tamás.
- ⁴² Orbán Ottó: *Ablak a Földre*.

- ⁴³ Dragomán György: *Fuvar*.
⁴⁴ Parti Nagy Lajos: *Hősöm tere*.
⁴⁵ Moldova György: *A rulett*.
⁴⁶ Faludy György: *Pokolbeli napjaim után*.
⁴⁷ Konrád György: *Kerti mulatság*.
⁴⁸ Nádas Péter: *Klára asszony háza*.
⁴⁹ Bartis Attila: *Pont ügy*.
⁵⁰ Lengyel Péter: *Cseréptörés*.
⁵¹ Mészöly Miklós: *Pontos történetek útközben*.
⁵² Kiss Noémi: *Rongyos ékszerdoboz*.
⁵³ Nádas Péter: *Emlékiratok könyve*.

———— Keszthelyi György

ÓÉVI MADÁR

Mégiscsak óévi madár maradok,
régi karórám a régi asztalon,
lent ásnak, odafent kék vásznat szőnek,
hány név- és hangsor, ezen kívül
hány külső munkatárs.
Csodára várunk.
Bizony.

Épüljön még több híd és lépcsőház,
elhúzza a varjú a tetők felett.
Látjátok? Örökké mozog a föld,
reumásan és meztelenül.
Döntött a bíróság:
Bűnös a lóláb.
Kilóg.

Hangok érkeznek, ajtók csapódnak,
nyílnak, csukódnak, kigyúlnak a lámpák,
megvilágosodnak az elhagyott termek,
jönnek-mennek lovak és emberek,
nem fontos az, hogy ki merre tart,
az sem számít, hogy milyen a forma,
fordul időnként a sokféle kocka.
Csengő és bongó
idők.

2013. december 31.

FEHÉR ÉS FEKETE TÉL

Fehér nagykabátot visel a kis világ,
fordítva élek, értelmezem magam,
kézen fog, kísér a fekete madár,
nincs duplakanyar, sem útkereszteződés,
erre mondhatnám: a sors idomítása.
Az élmények valószerűtlenül
szotyogtatják képzettársaikat.

Hetekig tart ez így, sőt, hosszú hónapokig,
bőrödön érzed a hideg leépülést,
fagyott valóság: dolgozol, vársz, dolgozol, vársz.
Senki sem sűrgeti az ötéves tervet,
egyetlen posztmodern, beteg fogalom
kéri a gyógyszert, de minden hiába,
az agy lebenyeit tágítja a haszon.

Ha jól meggondolom: történetet írok,
de találós kérdés ez vagy kifestőkönyv,
száradó gémeskút, tűz nélküli máglya.
Mindezt elmondhatná Sylvia Plath is...
Kérdések, mint a láng, boldog fulladások,
elmélkedni lehet az átébredésről,
tollba mondhatod egy szerelmet önmagadnak.

2013. december 6.

MORFIUM AZ ÉGEN

Felhők közt száll a kétlábú igásló –
fogyatékos madár. Alatta vadvirág
szürkül, vár egy késő őszi napra:
morfiumízű fázis, létösszefoglaló.

Meddig boncolgathatom legfelső szinten
azt, ami elméletileg valahol zárva
fekszik? Csontból-bőrből összerakott árva
öreg. Felrebbenhet a semmiből egy minden,

mintha valaki mégis gondozná a kertet.
Mi lehet halkabb a kockázatoknál?
Silány kopjafák, szétesett, barna fakeret,
mi lesz, ha majd a vásznak is lángra gyúlnak?

Malomkerekek repedő nosztalgiája,
örök jóslatok – miféle műtrágyán szaporodtok?
Kötelek, karók, víz, vér orgiája,
nem az a Mester, aki soha nem vét!
Megtudhatnám, hány karátos a múlt? Milyen a
szántsándék? (Átélttem már a *fiat lux* fénytörését).

2014. február 8.

A LÁTSZAT HA ROBBAN

Kihúrom rendre a kábeleket,
a tüzet kioltom – késő van már.
Mi ez, ha nem egy bérház rendszere?
Érezzem, ahogy lassan megáll,
kárba vész minden tartalék?

Féltem-e még az embereket?
Önmagam identitását,
ámításait
restellve tűröm el. Mit tegyek?
Fortyog a tenger, lyukas a fazék.

Van-e még erő a mondanivalóban?
Kitart-e még az értelem?

Megéri-e írásban, szóban
kotyvasztani a romlott jóslatot?
Belső békém csak parancsra váró,
vacogó gyutacs a hóban.

2014. március 18.

VÁGYAM A RAJZSZEGEN

Lennék legalább zárt zseb, hallgatás,
mint a regény, mint a perirat,
nélkülözhetetlen, mint a rajzszeg,
naptárak gyötrelme, nehézkedése,
a határ, a színes fal gombsora.

(Gyászízű városi kórház,
szomját oltja a testek kelyheiből,
míg ökölbe nem szorul a rendszer.
Fekete hétköz-, piros ünnepnapok,
tömjénfüstben, égi mederben.)

Nem lehetek semmiféle kezdet,
sem szótár, sorköz, sem utolsó
jelzések okos megfejtője.
Fapados járaton írom a tétlenséget,
míg célba nem ér a kattogó gépezet.

Ki-be lélegzem gyerekkoromat,
az üveghalat, a fából vaskalitkát,
minden kulcsszó egy rosszul illeszkedő
itt és most. Üres a tányér, a csésze.
Fényt zabálok. Még ketyeg az idő.

2014. március 10.

KÉZDRÓT ÉS LÁTÓSZÖGEK

Lépéseim mellézköngéje a sár.
Merre láthatom a nagy tavakat,
azt az eget, amely ha vár,
hollóvá változom? Fekete *sobamár*
lennék, nagy hiány ott, ahol a semmi él:
földszegény csaprendszerekben.
Fényévek fanyar számtana, vértan.
Kis égitest lennék egy manzárd ablakán,
négyzetméternyi asztrológiában.

Morogtam itt, helyben, hallgatnék odaát,
lennék főkolompos, szélhámos jóbarát.
Megalégeltem a hiábavaló,
de hivalkodó érvek háborúját.
Eloltom szememben azt a csillagszórót,
amelynek szikrái jéggé tömörítik
az óriás tavakat, az apró patakot.
Itt ez a konnektor, mellette kézdrót,
nullaerők, csalódott fázisok.

Bomló karosszéria, kongó garázs.
Ez lesz valamikor, valamikor az volt,
elnéző látószög, bolt hátán bolt,
bóvli és márka.
Árleszállítás.

2014. február 27.

MEZÍTLÁBAS BÉKE

Olvasólámpám még nem örökmécses,
ünneplőmben sincs vasalt gyászbeszéd,
arról sem álmodom, ami jó, keserédes,

bőröm alatt, vagy egy másik díszteremben.
(Faágon dorombol egy fekete folt.)

Nem kell sem víz, sem papír, alszik a bolt,
de megnyílik lassan egy piszkosfehér ajtó,
lustán lépdél elő a fiatalember,
szájából rongydarab csüng, félig alvó
szemében vér lobog. A hallgatás zászlaja.

Ó, Medáliák, ó, kenyerek gyógyszeres szaga!
(Ne láss, ne hallj, a lehetőségek szerint...)
Miféle éhes ihlet zörget? Kicsoda maga?
Összemosódott hangok, képek már megint,
görbülnek makacsul, mint föld alatt a köröm.

Új nap tolat, tolakszik – nem köszön.
Sárgásvörösén hullok alá – csak ez maradt.
Elsírja magát a torz komédiás,
mezítláb áll békévé bogozott ég alatt
a háború utáni frontátvonulás.

2013. október 15.

TÖLTÖTT KÁPOSZTA

A szagelszívót Katalin-napkor szerelték fel a szomszéd lakás bejárata fölé, akkor már kezdtek hűvösödni a nappalok. Aznap délután Zsoldosék éppen vendégségbe indultak, s hogy ne melegedjen rájuk a kabát, a feleség résznyire nyitotta a bejárati ajtót. Nem is jöttek rá azonnal, honnan jöhet az az erős ételszag, ami kintről szivárgott be, és egy pillanat alatt beterítette a lakást, de aztán kilépve onnan észrevették a falon a ronda, szürke berendezést. Igazság szerint már meg sem lepődtek. Nem ez volt az első eset, hogy a szomszédok csak úgy, szó nélkül felszereltettek valamit, tavaly nyáron például egy méretes légkondicionálót szereztek be, ami nyáron elképesztő zajt csinált, aludni sem tudtak tőle. A lakásuk egyik szobáját épp ezért kárikula idején nem is használták. Na de egy szagelszívó mégiscsak más, az nem szezonális, a szagokat állandóan el kell viselni, és amit a berendezés a szomszédban magába szívott, azt a szellőzőnyíláson át azonnal nyomta is kifelé a gangra, onnan pedig egyenesen az ő lakásukba, attól kezdve éjjelnappal. Talán csak beállítás kérdése az egész, nyugtatták egymást néhány napig, és ha más nem, akkor majd a közös képviselő elrendezi az ügyet.

Terike, a szomszéd, korábban említette ugyan, hogy egy ideje nagyüzemben főz, de akkor még nem vették komolyan. Arra is emlékeztek, hogy az asszony nem sokkal azelőtt hadseregnyi piros fazekat meg lábost vásárolt, aztán a csomagot lerakta az ajtajuk elé, hazafelé jövet majdnem átesetek a gigantikus méretű edényhalmokon. Ők maguk egyébként soha nem főztek, nem is lett volna erre idejük, hétköznap a munkahelyükre egy megbízható futárszolgálat szállította az ebédet, vacsorára hideget ettek, hétvégén meg inkább beültek valahová. Rengeteg jó hely volt a környéken, olaszos, mexikói, perzsa, meg ahol lepedőnyi a vínersnicli, alig lehetett közülük választani. Szerették a jó ételeket, és amikor egy-egy rafináltabb fogást kóstoltak, egészen tűzbe jöttek, egész este azt találgatták, milyen hozzávalókat és fűszereket használhatott a szakács.

Beköszöntött az advent, azt tervezték, idén máshol töltik a karácsonyt. Talán néhány nap wellness jót tenne az egész évi hajtás után, és a két ünnep köztes idejét sem ártana a várostól távol átvészelnüik. Ki tudja, mit talál ki megint Terike, az egész folyosó az ő ünnepi menüjétől büzlik majd, ők meg az egy hét alatt egyszer se nyithatnának ablakot. Akkor már tény-

leg jobb, ha elutaznak, döntötték el, és az interneten kíváncsiságból rákerestek a nő nevére. Aki, mint kiderült, saját blogján recepteket, gusztusos ételfotókat osztott meg rendszeresen az őt követőkkel, valamint többfogásos menüt és házhozszállítást is ígért. Gerillaséf vagyok, külkonyhámon boldoggá eheted magad, írta magáról, a profilképén mosolygott, a türkizkék blúz illett a szeme színéhez meg a különböző színű makaronokhoz, amiket egy óriási tálcán egyensúlyozott. Zsoldosné még meg is jegyezte, hogy Terike, a fotó alapján jó néhány évet letagadhatna a korából. Barna haja csinos kontyban, testén, a blúz fölött kikeményített, hófehér kötény feszült, pont úgy festett, mint akit az isten is szakácsnak teremtett.

Terike azonban nem érte be ennyivel, benevezett az egynapos étteremakcióra is, a Facebookon legalább négyszáz ismerősét hívta meg a lakásába abból az alkalomból, hogy az év egy bizonyos napján bárkiből lehet étteremtulajdonos. Még belőle is, aki addig kizárólag a családja kedvéért főzött. Hétfvégén ugyan süttött néha palacsintát, de tojást és tejet sokszor épp tőlük, a közvetlen szomszédjaitól kért kölcsön. Vissza persze sose adott semmit. Ha ezután véletlenül összefutottak vele, és óvatosan célozgatni próbáltak a szagelszívóra, hogy legalább állíttatná be, és igazán beláthatná, hogy nekik aztán tényleg nem kötelességük a főzéssel járó kellemetlenségeket elviselniük, az asszony rendre háritani kezdett, és még látványosan meg is sértődött. Egy ideje viszont kevesebbet veszekedett a férjével. Egy-más közt szinte suttogva beszéltek, és még az is előfordult, hogy Terike férje nagy csokor virággal állított haza, s hogy mások előtt megcsókolta, becézte a nőt. Korábban szinte naponta hallgatták, ahogy az asszony magából kivetkőzve ordít, követeli vissza a házassága előtti éveket, amikor, sivította torkaszakadtából, még nem szerződött el házicselédnek, akinek még a munkáját sem becsülik meg. Szült és felnevelt három gyereket, az állandó készenlét, a család maximális kiszolgálása, és akkor is csak egy háztartásbeli, egy eltartott, de hogy ő mit akar, arra mindenki magasról szarik. Éjjelente, a szomszédok végeláthatatlan veszekedése miatt Zsoldoséknak többször is alvóhelyet kellett váltaniuk, remélték, hogy a lakás egy távoli zugában majd kevésbé hallják a síró-zokogó Terikét és azokat a tompa puffanásokat, amikről nem tudták eldönteni, hogy dulakodás zaja-e, vagy csak az asszony rendezi át az éjszaka közepén dühében a konyhát. A cseleedszobából kialakított fürdőszoba volt az utolsó reményük, a végén már egy ócska matracon is elaludtak volna, csak legyen végre nyugtuk. De nem, a szomszédban lakó nő hangja akkoriban pont úgy töltötte be a lakást, mint most a rendszeresen odakozmált hagyma szaga.

Ebbe a mostani vállalkozásba Terike tulajdonképpen valamiféle önmegvalósítás miatt kezdett. Az újrakezdéshez konkrétan a dharmacsakra teremtő ereje segítette hozzá november legelején, egy tízmilliószoros napon. Ilyen csak összesen négyszer van egy évben, és tudta, hogy amit akkor kíván, nagyon erősen, az biztosan teljesül, magyarázta az anyjának egy alkalommal emelt hangon, olyan átéléssel, hogy Zsoldosék a falon keresztül akarattuk ellenére is kihallgatták. Terike közvetlenül előtte döntötte el, hogy ha törik, ha szakad, végre kezd valamit az életével, erre koncentrált ezután egész álló nap, sőt, nemcsak koncentrált, hanem hangosan ki is mondta, a negatív gondolatait pedig száműzte, s így lassanként minden mérge elpárolgott. Szeretetet akart adni, harmonikus környezetet teremteni maga körül, erre vágyott leginkább, a módszer pedig, a kívánságok mantraként való többszöri elismétlése csodák csodájára működött. Állítólag már néhány nappal később észrevette, hogy végtelenül nyugodt, s hogy rengeteg energiája lett. Nemcsak a családjára, de még idegenekre is. Így jött végül a kúlkonyha ötlete, ahol végre úgy adhat és kaphat, ahogy mindig is szeretett volna.

Ma például a csillagokat is lehoznám az égről, ha a családom úgy akarná, és még csak el sem fáradnék közben, újságolta a közösségi oldalon. Még egy videót is megosztott, amin lelkesen sorolta, mi mindent fog készíteni aznap. Barnára sült, ropogós kiflik kerülnek ki a konyhából, bűgta, forrónadrágban és mélyen dekoltált felsőben imitálta hozzá a tésztagyúrást, a férje meg lelkesen lájkolta ezt is, ahogy a legtöbb bejegyzését. Zsoldosék nem értették. Terike festetlenül, táskás szemmel, kinyúlt ruhákban, amikben még nem is olyan régen mutatkozott, nem tűnt jó nőnek, olyan meg, aki élvezettel süt-főz, pláne nem. Évek óta harcolt a kilóival, itta a különböző csodateákat, pozitív hatásukról a közvetlen környezetének sem felejtett el beszámolni, de a derekából így se sikerült egyetlen centit sem lefaragnia. Most meg itt ez a blog, a receptek melletti fotókon pedig ő maga, irigylésre méltóan karcsún, formásan. Ahogy a napról napra növekvő számú rajongói előtt megosztott desszertjeit, házi készítésű fagyalatkelyhe-it nézegették, akaratlanul is az állandóan elrontott palacsintákra gondoltak. A nő a kölcsöntejből és -tojásból összedobott tésztát a szag alapján ítélve szénné, de legalábbis apró cafatokká égethette. El nem tudták képzelni, kikből állhat Terike megrendelői köre. Ő meg, mintha csak megérezte volna a főztjével kapcsolatos kételyeiket, még aznap este új bejegyzéssel lepte meg az ismerőseit. Egy eldugott antikváriumban régi szakácskönyvet találtam, újságolta, döntsük el együtt, melyik ételt főzzem meg holnap. A posztot rögtön vagy húszan lájkolták. A gánica és a kisujj titka győzött a

következő két napra elosztva, amit szmájlikkal jutalmaztak, és mellé szíveket is küldtek, mert Terike a fogások után mákos gubát is ígért. Ahhoz viszont szükség volt tejre. Remélték, hogy időben beszerzi, és ezúttal nem tőlük kér majd kölcsön.

Kerülni kezdték. Nemcsak azért, mert állandóan megsértődött, hanem mert időközben szóltak a közös képviselőnek, aki megígérte, hogy mindenképpen beszél Terikével, és a szagelszívót is megemlíti. Azt gondolták, rájuk úgysem hallgatna. Aztán csak vártak. Már december közepén jártak, és még mindig nem történt semmi. Az időjárás szokatlanul enyhe volt, a nap is kisütött, jó lett volna néha hosszabb időre szellőztetni a lakást, nemcsak olyankor, amikor Terike nem tartózkodik otthon. A szagelszívó egyébként, mint rendesen, iszonyú hangerővel dolgozott, és a legeldugottabb réseken is felváltva nyomta befelé az édes és sós szagokat, egész az émelygésig. A karácsony előtti nyitott éttermi akcióig, amikor egy napra mindenkiből étteremtulajdonos lehet, már csak két nap volt hátra. A szomszédokkal ugyan mostanában nem beszéltek, de a blogot továbbra is figyelték, azért is, hogy mindig jó előre tudják, mire számítsanak. És mert az eseményre Terike a fél várost meghívta. Ott fognak tombolni, a lakásuktól mindössze két méterre. A közös képviselőt előtte még kikérdezték, történt-e változás, hajlandó-e Terike arra, hogy beszüntesse ezt az egész lakás-éttermesdit, ami egyértelműen az ő bőrükre, jobban mondva szaglászukra megy, de a végső cél igazából Terike megbüntetése volt. Simán feljelenthetnék, lelkiismeret-furdalás nélkül. Úgyis nekik lenne igazuk, hisz nyilván nem adózik egyetlen forintot sem, még csak nem is szociális alapon üzemel, és a köjál sem ellenőrzi.

A nyitott éttermi napból munkanap lévén nem sokat tapasztaltak, csak annyit, hogy a folyosóajtó egész este tárva-nyitva volt. A szomszédból nevetés, néha rövid időre felerősödő taps, és kissé lefojtott éljenzés zaja szűrődött ki, de semmi több. Az igazság az, hogy Zsoldosék egy teremtett lélekkel sem találkoztak. A vállalkozás mindenesetre nem mehetett rosszul, hiszen a velük szemközti fronton már két öregasszonyt is Terike etetett, és azok rendre elégedetten bólogattak, amikor a nő mézesmázos hangon arról érdeklődött, ízlett-e nekik az asznapi hamisgulyás, meg az ízes bukta, miközben a Facebookon omlósra sült marhanyak és grillezett articsóka fotóját posztolta ki. A képeket nézegetve Zsoldosék szájában rendre összefutott a nyál, amitől persze nem haragudtak kevésbé Terikére, egy idő után azonban kíváncsiak lettek arra, mit tudhat ez az asszony, akiből korábban, jó szívvel egy egyszerű lágy tojás elkészítését sem nézték volna ki.

Mostanában az is előfordult, hogy ha Terike főzött, nem szidták le egymást, ha valamelyikük nyitva felejtette a bejárati ajtón a kisablakot. Az ujjnyi résen azonnal tódult befelé az ételszag, egy pillanat alatt elárasztotta az előszobát, alig tudtak megszabadulni tőle. És mégis, néha már kifejezetten vágytak a nő főztjére. Úgy érezték, meg kell kóstolniuk, végül is, tanakodtak, nem veszítenek semmit, ha ehetetlen, ha nem olyan, mint a képeken, akkor legfeljebb majd kidobják. Zsoldos végül egyik este telefonon felhívta Terikéket, és elváltoztatott hangon leadta a következő napra szóló ebédmegrendelést két főre. Előtte még, a biztonság kedvéért egyeztetett az anyósával, hogy a sajátjuk helyett Zsoldosné szüleinek a címét mondja majd be. Hasznosabbnak látták ugyanis, ha titokban tesztelik le az ételt, s különben sem akarták megadni a nőnek a felettük aratott diadal örömét. A menü egyszerű zöldséglevesből, tejfölös csirkepaprikásból és lekváros piskótatekercsből állt, a házaspár gúnyos mosollyal bontotta ki a gondosan összekészített csomagot. Most végre kiderül, hogy Terike szakácstudománya fabatkát sem ér, lám, még ránézésre is közönséges ételekről van szó, nyilván semmivel sem jobbak annál, mint amit egy rossz menzán adnak. A zöldségek viszont döbbenetükre roppanósak voltak és ízletesek, a hús szinte szétomlott a szájukban, a piskóta pedig gyerekkoruk süteményeit idézte. Zsoldos ott helyben megígértette a feleségével, hogy egyszer ő is elkészíti majd ezt az ételsort. Nem lehet az olyan nagy ördögösség, hiszen Terikének is sikerült, s méghozzá hogy!

Ma nem ment jól a yamato maki feltekerése, szólt a december huszonharmadikai poszt Terike oldalán, ezért mást kaptok helyette, viszont kisorsolok néhány szerencsést, akiknek szenteste ingyen szállítok a házi töltött káposztámból. A szöveg alatt óriási tál gőzölgő káposzta képe volt látható, tetején hófehér tejfölhalmokkal, Zsoldosékhoz pedig máris ínycsiklandozó illatok kezdtek átszivárogni a szomszédból. Legszívesebben azonnal megkérték volna Terikét, hadd kapjanak némi kóstolót, de szerencsére sikerült lehűteniük magukat. Egyetértettek abban, hogy ennek nem lenne semmi értelme, a nővel különben sincsenek jó viszonyban, köszönőben is csak alig. Az internetes ismerősöktől mindenestre ezúttal sem maradtak el a szmájlik.

Még aznap este eldöntötték, hogy szenteste étterembe mennek, mert mióta nagymamák nélkül maradtak, nem ettek igazán jó töltött káposztát. Van annak már vagy ezer éve. A kedvenc éttermükben remélhetőleg épp hasonlót főznek majd, mint ami az emlékeikben élt, máshol nem is próbálkoztak volna. Kényes étel, sok helyen ehetetlenné tennék a nem megfelelő minőségű hússal vagy a túl sok rizzsel. Legalább egyenek egy jót, ha már el-

utazni nem tudnak, mert mindkettejüknek pont a két ünnep közé ékelődött be egy-egy váratlan meeting a munkahelyen. Másnap délelőtt, miközben a honlapról ellenőrizték az étterem telefonszámát, kíváncsiságból rákattintottak Terike oldalára, ahol a tegnapi poszt alatt már ott volt az új. Kisorsoltam a szerencsés nyerteseket, hirdette, mellette pedig a saját nevüket pillantották meg. Nem hittek a szemüknek, kétszer is megnézték, de tényleg ők voltak azok, nem lehetett tévedés. Tanakodni kezdtek, mi lenne, ha lájkolnák, de aztán elbizonytalanodtak, mert mégis, hogy venné ki magát, főleg azok után, hogy a közös képviselőnél bepanaszolták. Még az is megfordult a fejükben, hogy feljelentik, most meg egyszerre látványosan véleményt nyilvánítanak a közösségi oldalon. Terike számára is egyértelmű érdekből, kizárólag a nyereségért, mi másért. Este elmentek az étterembe, megették a töltött káposztát, utána még egy-egy adag almás rétest is rendeltek. A töltelék az átlagosnál is rosszabbnak találták, a hús-nak furcsa mellékíze volt, és az almás rétes, nos, annak meg a tésztájával nem voltak megelégedve. Összességében véve a vacsorából hiányzott valami. Hogy mi, azt persze csak nehezen tudták volna megfogalmazni. Talán a szív, a törődés. És még az önzetlen szeretet, az odaadás. Aztán már hazafelé, a kocsiban, szinte egyszerre mondták ki, amire mindketten gondoltak. Azt, hogy Terike ennél biztosan sokkal jobbat készített volna.

A külkonyhás oldalon Terike másnap reggel azon sajnálkozott, hogy a nyerteseknek nem sikerült átadnia az ételt, mert senkit nem talált náluk otthon. Ez igaz is volt, hiszen Zsoldosék nappal a szűkebb családnak szánt ajándékok után rohángáltak, este meg étterembe mentek. A szomszéd öregasszonyok mindenesetre hálásak voltak a hirtelen jött adományért, ahogy arról Terike egy külön posztban beszámolt, tán még aranyba is foglalták a nevét az ízletes töltelékek miatt: állítólag színhúsból volt az egész. Ők meg ehették azt a vacak éttermit.

A szerelő, akit még hónapokkal ezelőtt Terikéék nevében, titokban értesítettek, végül február végén csöngetett be hozzájuk. Terikééknél ugyanis nem volt semmi mozgás, és a kitartó kopogás ellenére sem nyitottak ajtót. A házaspárnak így viszont sikerült meggyőznie a szerszámosládával felszerelkezett, értetlenkedő férfit arról, hogy a szagelszívó nem is a mellettük lévő lakásban hibásodott meg, hanem a másik fronton, épp velük átellenben. Egyszerű félreértés az egész, bizonygatták a végén még ők maguk is elhitték. Egymást átölelve figyelték, ahogy a szerelő még mindig magában dohogva kilép a folyosóajtón. Látod, mégis Terikének lett igaza, mondta Zsoldosné, és megszorította férje kezét, a pozitív gondolat újra tízmilliószoros erővel teremtett.

Ungvári László Zsolt

KÁPRÁZATOK AZ ÁLOM ÁTJÁRÓIN

RÉSZLETEK EGY CIKLUSBÓL

Az áttűnések köre

Hajnalodik,
a hold zsákjába zárja,
ellopja álmod,
ablakomon túl repülő
fecskék,
torkukban az éj kihűlt csillagaival.

Első találkozásunk reggele ez,
a folyosó üres,
de egyenes, mint léted lépcsői,
világít lázas tekinteted,
fehér inged a hajnal ezüstjében.

Szobám ajtajánál küszöb,
közeledsz a lét hangjegyeihez;
belépsz,
a reggelben fehér abrosz hív,
pohárban végtelen víz –
valós tükrébe néz a tekintet.

Kifeszítéd vásznad,
kísér láthatatlanul
az éles fényű gondolat
az állvány mögött;
két világ hídját rajzolod meg először –
az áttűnések körében
kettős létünk első ábrája.

Est érkezésekor levelet írok
a jövőnek;
írásjegyek sorával születik meg
a váratlan, véges béke
a mondat pontján túl,
kitekintünk az időtlen kertre
a madárröptű jelen ablakából,
a hold növekvő golyóját figyelve,
utolsó sétára készülvén a túlsó világba lépés
nyugtalan éjszakája előtt,
hallván már
a hívást az álombeli átváltozás
országából.

Az átváltozás arcképe

Az éjszaka izzó csillagpályáin
süvítő, űri szél röpít,
nem létezik
már ellenkező irány,
a sötétben világítón vezet a fénysáv –
a valóság kötése szűnik,
az ébrenléten túl járunk,
a kozmosz idegen világi hívnak,
végül felfüggesztődik
a csillapíthatatlan hiány –
bejárjuk
az álom pályáit.

Kötés és oldás a sorsod,
hazatérést hozó áldásban –
ittléted kihívás,
egyedül vagy,
de túllépsz végül a halálon,
ahol nemlét nincs,
csak a láthatatlan jelzés

hangjai
a végleges feloldozásban.

Álmod végső ecsetvonása világít
az alvó vásznon,
első arcképed
túlsó világi mását hívta létbe
a vízió villódzása,
s az ébrenlét jövetelekor,
a szerény reggeli fényben,
mikor megszületik a való józanságában
átváltásod világító
metszete.

Isten kéznyomát rejti,
találkoztál léted rejtélyével,
az éj ezüstlő fényívén haladván,
én követtelek,
és vezettem kezed láthatatlanul,
míg rád talált végül a szomorú
halhatatlanság.

A lét futamai

Hűvösödnek az esték, beteg fény kábít,
csörögnek a kialvó nappal után a kórterem
kulcsai, de nem zárhatják be
látomásaink országát soha.

Lényed ezer képmása
pörög le az időben,
én hallgatom hangszeremen
a lét villámló futamait,
repülő hangjegyek révületében.

Lapodon folyékony ezüstben
unikornis születik –
szellemed sokadik rajza ez
a közelgő éjben,
ébred is álmodsz, fekete írónnal kezdedben,
suhognak papírod ívei,
nem szűnik izzásod,
ébrednek teremtményeid.

Én hosszan kitarított hang vagyok –
mondataim ívének
egyetlen lélegzetvételében,
áldottan a lázban.

Az árnyak képei eltűntek már a sötétben,
elűztük a halált – lázadók vagyunk
a lélek közös
súlytalanságát keresőn,
az éjjeli jelenés köreiből.

Lázba jutsz a holdat vizsgálva,
századok óta
figyeled, s az élet: *egyetlen* itt.
Rajzolsz –
ajzott sámán szédeleg kábulatban
világok átjáróin,
s a lélek röpköd láthatatlanul,
a jövő
bölcs vigaszában.

Álmatlan lélegzet

Éjféli, nyugtalan eső,
mint fázó szél boltívén ismeretlen,
kottázatlan dallam,
ébredlét
az ablak üvegén túl –

az álmatlan lélegzet kihagy,
a lehalkított világ óráiban
szólítanak az időtlenség hangjai;
útra kelés ez,
rejtélyben, magnyi szavakkal,
éjszakai,
békétlen csöndben.

Vékony holdsáv révületében
lebegsz,
míg a világítatlan szoba mélyén,
a lélek parányi bolygóján
fölviláglik a másik lét,
pörgünk a vonzás tengelyén.

A tárgyak súlytalanok már,
kettős, konok magányunk
kötése szűnik,
az álom jelei vakítanak a látomásban,
befejezetlen küldetésünk harcra
hív –
jövönk óriás vitorlákkal
irányít,
s mikor megérkezik fehér,
izzó párnáival
a hajnal,
a lassún lélegző kertbe
nyugalom költözik,
rejtett ösvényein sétálunk,
figyelő fák
követnek dúdolón;
lebegéssé válik
a múlt
az álmodott teremtés
éber
képsoraiban,
a törékeny létet vigyázó
közös zarándoklat igéjében.

Záratlan történet

Utolsó közös alkonyunk ez,
halvány, vörös fény lebeg,
a nyárikertben
elfújják a lámpákat,
cserebogarak ütődnek hozzájuk,
eltévedt sün motoz a bokrok között;
múltunk apró fényei alszanak,
kerti székünk záratlan történet –
lelkek árnyjátéka rajta,
az emlékezés.

Ülünk a napszállat csöndességében,
a hallgatás a mezítlen
gondolattal rokon a közelgő
estben,
a kimondatlan szóban van öröklakásunk,
magányunk sötétje köré enyhítő késsel
gyúl a fény,
találkozásunk
kettős
születésünkben kezdet,
láthatatlan.

Az éjszaka
visz a jelenés
ismeretlen vidékeihez,
röpítő utazás
az álom felfedetlen
képsoraival,
az izzón lebegő szobában,
lényünk konokul kihív árnyaink
ellen;
hadakozunk hajnalig,
míg az ég sátráról
eltűnik a figyelő hold.

Elhagy az álom lázas világa,
arany tollhegy rajzol
világító betűket;
kifeszítve az ég vitorláit,
az ablak tükrén apró cinege
suhan át,
józanító nyugalmat
hoz a végleges reggeli
fényben.

Hidas Judit

BOVARY-ÉK

REGÉNYRÉSZLET

Végül is ráérek

Már az ajtó csapódásából tudta, hogy Max lépett be az iroda előterébe. A bejáratától pár méterre nyílt Emma szobája, hallotta a westerncsizma koppanását a laminált parkettán, szörnyű volt ez a csizma, nem is értette, hogy lehet ilyet felvenni, ráadásul rózsaszín inggel, az öltözetet figyelmeztető jelnek vette, hogy nem jó ezzel az emberrel kezdeni. Amióta Max megnyitott egy olasz éttermet a közelben, gyakran jött az irodájukba, ismerte a főnököt, Ricsit, együtt jártak általános iskolába. Miután beszélgettek, Max bekukkantott Emmához is, levetette magát az asztalával szemben álló piros kanapéra, és onnan figyelte a lányt egy darabig.

Emma most is hallotta a lépteit, de még nem tudta, hozzá vezetnek-e vagy az emeletre, a lány mereven bámulta a számítógép képernyőjét, ha néhan bejönne a férfi, ne lásson rajta semmit, őt ez az egész nem is érdekli, győzködte ilyenkor magát, miközben minden idegszálával arra koncentrált, hogy megtörténjen a találkozás. Hiába mondogatta, hogy nem neki való ez az ember, nemcsak a rózsaszín ing miatt, hanem azért, mert harsány volt, és durva is tudott lenni, „gyere hozzám kajálni, Enci, olyan lapos a segged, hogy már nincs rajta mit fogni”, mondta múltkor a titkárnőnek, bár ez Encit láthatóan nem érdekelte, sőt még imponált is neki. Ez is egy jel, amire oda kell figyelni, hajtogatta magában Emma, mégsem tudott a férfiről megfélekedezni.

Pedig volt a munkahelyén egy csendes, szelíd fiú, aki próbált hozzá közeledni, Emma elképzelte, milyen jó társ, megértő partner lenne, de amikor ezt a másikat meglátta, érezte az ismerős bizsergést a nyakszirtjén, amely elkezdett a koponyáján felfelé vándorolni, és tudta, hogyha egyszer hozzáérnének azok a tompa, hurkás ujjak, ha megdörzsölné az arcát a szúrós bo-rosta, akkor a keménysége, mint a kártyavár, összeomolna.

És amíg ezen gondolkodott, a férfi belépett a kis szobába, drapp pufidzsekit viselt a szürke weszkó-csizmához, Max csak Emma vörös göndör

haját és a puha fehér kezét látta, hallotta, ahogy puffannak az ujjak a klaviatúrán, Emma nem nézett oda, mintha nagyon elfoglalt volna. A férfi nem bánta ezt a játékot, amely szinte rituálisan ismétlődött minden alkalommal, amikor beugrott ide, még szerencse, hogy ott állt srégen szemben a kis piros kanapé, most is azt célozta meg, kényelmesen elhelyezkedett rajta, két karját elfektette a peremén, lábát keresztbe rakta, és hol a nőt, hol a kis teraszajtóból elé táruló kertet nézegette.

Emma is sokszor pillantott ki az üvegen, amikor dolgozott, szerette, hogy az irodából egyenesen ki lehetett lépni a kertbe, megnyugtatta az elegáns környezet, amely azt bizonyította a számára, hogy jó irányba tart az élete, és a benne feszülő kételyek mind csak kényszerképzetek. Ilyenkor maga sem értette, mit akar még, hiszen van munkája, kocsija, jó fizetése, nincs itt miről álmodozni, bár azt nem bánta volna, ha a főnökével könnyebben elbír. Egy online kertészet logisztikai menedzsereként folyton prés alatt volt, az ügyfelektől három-négy napos kiszállítással vették fel a megrendeléseket, de előfordult, hogy a növényeket csak egy hét alatt tudták beszerezni. Ha az ügyfél reklamált, a főnöke rajta kérte számon a késlekedést, és Emma hiába magyarázta, hogy sok növényt csak vidékről tudnak beszerezni, és nem kéne ilyen szűk határidőkkel dolgozni, Ricsi csak legyintett, és elintézte annyival, hogy oldja meg, ezért kapja a fizetését, itt nem lehet lébecolni, és ha valami nem tetszik, el lehet innen menni. Emma ilyenkor nem tudott egész éjjel aludni, érezte, hogyha innen kiteszik, akkor önmaga előtt fog végképp megbukni.

Túl sok mindent csinált már, amióta befejezte az egyetemet, istenem, mennyi időt vesztegettem el a semmire, sóhajtott fel, évekig próbált betörni a zenei piacra énekesként, mellette alkalmi munkákon tengődött, pincérkedett, angolt tanított, adatrögzítőként dolgozott a BKV-nél, és sokáig az volt számára a legkínosabb kérdés, ha megkérdezték, mivel foglalkozik. A civilek előtt furcsán mutattak az alkalmi melók, „énekesnek lenni pedig nem munka”, fanyalgott az apja, és valóban, ha ezt a választ adta, akkor úgy nézett rá mindenki, mintha egy UFO volna. Különösen a férfiak fogadták gyanakodva az ambícióit, így amikor ebben az időszakban eljárt bulizni, inkább mindenkinek azt mondta, asszisztensként dolgozik egy multicégnél.

A belvárosi szórakozóhelyeken taposták egymást az emberek péntek esteként, a barátnőivel ők is benyomultak minden héten a tömegbe, és közben úgy tettek, mintha senki sem érdekelné őket, folyton kémlelték a terepet. Aztán egy-egy sikertelen este után meghallgatták, ki milyen passival akadt össze, hogy az a rohadt szemét, csak addig volt kedves, amíg rá-

juk nem mászhatott, vagy még arra sem volt képes, mert olyan részeg volt, hogy fel sem állt neki, az este után a fickó még jelentkezett néhányszor, de mindig csak telefonon, egyszerűen nem akart randit megbeszélni, és ezen a ponton a mesélő szeme elhomályosult, mert csak arra tudott gondolni, hogy ő nem ér semmit, és már soha senkit sem fog magának találni.

A többiek nyugtatták, „jaj dehogynem, csak legyél türelemmel”, verezgették a vállát, miközben örültek, hogy most nem ők a történet elszenvedői, éppen egy korábbi csalódást igyekeztek kiheverni, ami kisebb módosításokkal, de ugyanígy zajlott le. Így vergődött mindenki a csalódás utáni gyógyulás, majd a hirtelen feltörő, ellenállhatatlan vágy és a rövid beteljesülés mókuskerekében, és azt gondolták, csak mennyiség kérdése, hogy egyszer mást dobjon a gép, remélték, ez a sok szenvedés, az önmaguk iránti utálat, egyben maga a vezeklés, amelyért egyszer a méltó jutalmukat is elnyerik.

Emma épp a vezeklés stádiumában volt, amikor megismerkedett Maxszal, bár éppen esze ágában sem volt bárkivel randevúzni, annyira össze volt zavarodva a legutóbbi csalódása miatt. A magas, széles vállú férfi még csak harmincöt volt, de őszbe játszott a haja, ám mindez egyáltalán nem öregítette, inkább, mint a tortába kevert rum, megbolondította a kinézetét, csakúgy, mint az, hogy szabályos fogsorának egyik metszőfoga kissé el volt szürkülve, és letörtött belőle egy darab. A lány nézte a fogakat, és azon gondolkodott, vajon a szürkesség okozta-e a törést vagy fordítva, de nem jutott rá sor, hogy megkérdezze, mert néhány héttel később a férfi szakított vele.

Amíg együtt voltak, szeretett ücsörögni a férfi tetőtéri lakásának tágas nappalijában, az ablakokból egy kis kertre lehetett látni, szerette a szűk hálót a csikos tapétával, bár a tölgyfából készült ágy feletti polcra többször bevágta a fejét, és érthetetlen módon vonzódott a mellette lévő zuhanyzóhoz is, jó lett volna már legalább a fogkeféjét otthagyni, gondolta akkor, hiszen a férfi bemutatta a családjának, hozott neki ajándékot Svédországból is. Emma kiment elé a reptérre, „ez csak természetes”, mondta, és befurikázta a férfit a lerobbant kis Puntójával a városba, aztán még elmentek együtt vacsorázni, megbeszélték, hogy másnap indulnak motorral a tengerhez, de éjjel jött az sms, hogy a férfinak mégsem megy ez a kapcsolat, át kell gondolnia pár dolgot az életében. A lány először azt hitte, biztos, valami félreértés lesz, kérte, találkozzanak még egyszer, de a férfi ott sem mondott mást, a szavai pedig úgy zúdultak Emmára, mint jégeső a teraszköre.

Emma azt érezte, elvették a látását, a hallását, a szaglását és a tapintását, hirtelen hazugság lett mindaz, amit egy nappal korábban valóságnak érzett, nem tudta, mit rontott el, mit nem vett észre. Mindig ez van, zaka-

tolt a fejében, előbb-utóbb mindenről kiderül, hogy nincs mögötte semmi, az egész életem egy légvár, beleértve a munkám, amelyről hiába próbálom elhazudni, a szívem mélyén akkor is tudom, hogy nem ér az egész semmit, hogy nem lesz a világ szegényebb, ha nem érnek célba azok a rohadt növények, mert egyszerűen képtelenség ezzel a hatalmas árudömpinggel mit kezdeni, mindig csak egy újabb és újabb és újabb következik, akkor meg minek egyáltalán erőlködni. Minek bármit is csinálni, kérdezte magától, minek felkelni, enni, inni, aludni, hiszen az egész csupán átvágás, az életet csak túlélni lehet, nem jobb ez semmivel, mint egy elfekvőben halodkolni, igen, ezt csináljuk egész életünkben, próbáljuk az időt valami hasznossal eltölteni, hogy elviselhetőbb legyen a várakozás, hogy legalább pillanatokra meg tudjunk a ránk váró semmiről feledkezni.

A férfi hiánya szétrágta a szívét, kiszívta a vérét, leszopogatta a csontjait, alig tudta a munkáját végezni, és egyik reggel, amikor beült az autójába, annyira elbambult, hogy teljes sebességgel áthajtott a stopptáblánál egy forgalmas kereszteződésen, anélkül, hogy körülnézett volna. Csak akkor vette észre, mit tett, amikor már az út másik oldalára ért, csoda, hogy abban a néhány másodpercben egyik irányból sem jött kocsi, és akkor elkezdett az autóban zokogni, hogy neki teljesen elment az esze, és hogy érti a figyelmeztetést, megpróbál majd az életén változtatni.

Ezek után igyekezett jobban koncentrálni a munkájára, időben ért be az irodába, és igyekezett a főnökének még jobban megfelelni, miközben azt mondogatta magának, hogy élvezni kell az életet, és nem kell folyton a dolgok értelmére rákérdezni. Itt volt például Max, aki most is ott ült előtte a piros kanapén az ostoba kígyóbőr csizmájában, és valami olyasmit kiabált felé a távolból, hogy van-e kedve eljönni kutyát sétáltatni hétvégén, amit először Emma szinte meg sem hallott, úgy zakatoltak a fejében a gondolatok.

Miután eljutott a kérdés a tudatáig, Emma tovább ütötte a klaviatúrát, vörös göndör haja biztonságos falat vont köré, nem tudta, mit válaszoljon, mert ugyan számított a kérdésre, és szíve szerint ment is volna, mégis ott volt ez a másik hang, amely visszatartotta, és azt mondta, nem tud több csaldást elviselni. Aztán arra gondolt, nem kell ezt az ügyet ilyen komolyan venni, hiszen csak kutyát mennek sétáltatni, de amikor megszólalt, mégis egészen más csúszott ki a száján, „kutyát sétáltatni, milyen hülyeség”, mondta. A férfi azonban csak nevetett, tetszett neki Emma flegmasága, a lány arcán bujkáló keserűség izgalmasabbá tette a szabályos vonalakat, megtörte a göndör csigák és a gömbölyű arc adta puhaságot. Max most olyan köny-

nyúnek látta a lányt, mint a pálcikára tűzött vattacukrot, amit a szél hirtelen felkap, és messzire repít, mielőtt ő belekóstolhatna.

Max már az első alkalommal kinézte magának Emmát, amikor meglátta az éttermében a vendégek között. Úgy vonult végig a helyiségben, mint egy puha felhő, mintha nem is a földön járna, hanem pár centivel lebegne felette. Nem volt túl vékony, de kövér sem, piros lapos cipő volt a lábán, hosszú, fekete szűk szoknyát, piros kabátot viselt. Max figyelte őt, amikor odajött az önkiszolgáló-pulthoz rendelni, majd visszaült a munkatársak közé, már akkor is volt benne valami furcsa, mosolygott a többiekre, mégis úgy tűnt, mintha a nevetése többet rejtene.

Max meglátta Emma főnökét, Ricsit, odament őket üdvözölni, „azt hittem, ilyen rossz hírünk van, hogy sosem jössz ide enni”, mondta Ricsinek, aki nevetve fogott vele kezét, „a híretek szar, de azt gondoltam, a saját szememmel is megnézem”, válaszolta Maxnak, és bemutatatta a többieknek.

Emma hamar észrevette, hogy tetszik a férfinak, és ugyan zavarta ez a nyílt érdeklődés, mégis felmelegítette, mint egy korty meleg tea, és nem bánta, amikor másod-, harmad- és negyednap is ebbe az étterembe jöttek enni, „jó a konyha”, jegyezte meg evés közben a sült csirkére és a görög salátára.

Max minden nap hangosan üdvözölte őket, „ciao belli”, süvített a hangja keresztül a helyiségen, egyébként is meghagyta a személyzetnek, hogy mindenkit olaszul köszöntsenek. Repkedtek a bongiornók és az arrivederci a vendégek feje felett, amit sok vendég jó néven vett, „itt legalább tudják, hogy kell udvariasan bánni az emberrel”, lehetett itt is, ott is hallani a véleményeket, mások viszont fanyalogtak, tolakodó volt számukra a hangoskodás. Emma arcán halvány mosoly játszott, amikor Max egyik nap odajött az asztalukhoz, „persze, persze, ülj csak le”, mondta a férfinak, aki ekkor zajt hallott a konyha felől, „egy pillanat és itt vagyok”, válaszolta, majd szinte magának hozzátette, „most már tényleg kirúgom a szakácsot”, majd elviharzott. Emmát megsúrta ez a megjegyzés, nemhiába, a főnök az főnök mindenhol, gondolta, ugyan mit is várhatok egy ilyen embertől, folytatta, és mire Max visszajött, Emma már nem volt sehol, visszament dolgozni az irodájába.

A férfi nem értette, a lány miért tűnt el ilyen hirtelen, úgy érezte, jól alakultak köztük a dolgok, „hol hagytátok a vöröst”, kérdezte harmadnap Emma munkatársaitól, akik csak nevetve ráncolták a homlokukat. A férfi várt még két napig, aztán úgy döntött, meglátogatja Emmát az irodában.

A nő meglepődött, de helytel kónálta a piros kanapén Maxot. „Mi van, már házhozszállítást is vállalsz”, köszönt be Ricsi is a váratlan vendégnek, mire Max bólogatott, „egyébként tényleg kénytelen vagyok, amióta elcsaptam a futáromat”, válaszolta. „Képzelem, milyen nagy hibát követhetett el”, szólalt meg mogorván Emma, a két férfi egymásra nézett, ennek meg mi baja, gondolták egyszerre, majd Max megszólalt. „Hetek óta lopta a benzint, és megtaláltuk egy közeli kukában a szórólapokat, amiket ki kellett volna osztania,” mondta, „szerinted mit kellett volna tenni”, kérdezte a lányra nézve, Emma pedig jobbnak látta, ha inkább csendben marad.

A látogatás után a férfi örömmel nyugtázta, hogy Emma újra elkezdett az étterembe járni, előfordult, hogy a nő is odajött a pulthoz egy-két szóra, de Maxnak ennyi nem volt elég, megnyílt az étterme, nemsokára ki akart költözni a házába, amely akkor épült a várostól nem messze, szerette volna, ha valaki otthon is várja.

Persze, mindig akadt valakije, utoljára egy harmincöt körüli nővel, Évával járt fél évig, akinek volt két gyereke is. Max nem bírta nézni, hogy a szülők ölik egymást a kislányok feje felett, a férj nem akart válni, és Éva nem tudott hova költözni. Max bérelt a nőnek egy panellakást, aki odament a két gyerekkel, és remélte, hamarosan Max is követi. De a férfi hol az új étteremmel foglalkozott, hol az építkezéssel, és azon kapta magát, hogy egyre kevesebbszer jut Éva az eszébe. Ha rágondolt, először a rendetlen lakást látta maga előtt, a ruhák mindig szanaszét heverték a földön, a mosogatóban egy halom mosatlan, a gyerekek játékaik mindent elborítottak, miközben ők a tévé előtt fetrengtek. „Nem kéne megcsinálni a vacsorát nekik?”, kérdezte Max a nőtől egyik este, amikor a lányok nyolc órakor visítva verekedtek össze egy rózsaszín plüssnyuszin. „Mindjárt, csak ezt még befejezem”, mondta Éva a számítógép előtt ülve, egy óra múlva ültek le enni, a kisebbik gyerek addigra már elaludt a kanapén. Max hamarosan rájött, hogy ez a nap nem volt kivétel, a nőnél ez a normális menetrend, és az sem volt jó, ha a férfi próbált segíteni, „minek avatkozol bele, ezek az én gyerekeim”, mondta neki egyik alkalommal, amikor rászólt a nagyobbra, hogy ne verje a testvérét.

Emma más volt, legalábbis Max ezt remélte, nincs benne az a vibrálás, talán ő lesz, akit keresek, gondolta, bár ki tudja, létezik-e egyáltalán ilyen, vagy én vagyok alkalmatlan az együttélésre, lassan már harmincöt leszek, de még mindig nem volt jó senki sem, volt már dolgom fiatallal, öreggel, magyarral és külföldivel, sorolta magában, próbáltam, hátha a csúnya jobb lesz, mint a szép, de valami egyikkel sem stimmel. Előbb-utóbb elfogyott

körülöttünk a levegő, és azon kaptam magam, hogy már nem akarom felhívni, nem vagyok rá kíváncsi, elemezte a múltat, de persze gyanús, hogy rajtam kívül mindenki hülye, valamit biztos nekem is másképp kellene csinálni. Mégsem tudott mást tenni, mint újra megpróbálni, még akkor is, ha érezte, az örök keresgélésével kezd egyre nevetségesebbé válni.

„Van kedved eljönni kutyát sétáltatni?”, hangzott el tehát a kérdés, szinte ő maga is meglepődött, ahogy ott ült azon a piros kanapén, nem tervezte előre, csak a fejében összetolult vágyak és gondolatok nyomták ki belőle, csakúgy, mint ahogy Emma sem volt azonos az önmaga által adott válasszal, „kutyát sétáltatni? milyen hülyeség”, mondta, de aztán kikukkantott a gép mögül, a szeme mosolygott, mintha azt üzenné, nem érdemes a szavakkal törődni. „Igen, van egy farkaskutyám, pár hónapos, felmehetnének esetleg a libegőhöz”, válaszolta Max.

Emma figyelte ezt a nagydarab embert, aki most odalépett az asztalához, a rózsaszín ingében fölé tornyosult, és hiába tiltakozott ellene, a hatalmas test közelsége elgyengítette, a kérdések pedig óvatos válaszokká szelídültek, lehet, hogy mégis lesz valaki, jutott az eszébe, és ez a gondolat, mintha egy csapot nyitott volna meg, özönlenni kezdtek a fejében a képek, látta magukat az autóban, a hegyen és a réten, egy képzeletbeli ház teraszán, ahogy megfogják egymás kezét, ahogy együtt isszák a reggeli kávé, és akkor hallotta, ahogy a szája válaszra nyílik.

„Szombat délelőtt? Ráérek végül is.”

MELLETTEM ILYENKOR

a délelőttöket töltöd velem,
a nagy veszekedés végéről a sóhajtásokat.
úgy fekszel mellettem ilyenkor,
mint egy megbánt mondat utolsó szava.

közel vagy hozzám,
ahogy az indulatszavak simulnak
az egyszerű igékhez:
az előbbi üres a másik nélkül,
az utóbbi egyedül erőtlén.

egy ilyen délelőttön
te értelmet nyersz,
én meg gyenge leszek tőle.

KIMONDANI HAJNALBAN

az eldobott szemetet is összeszedi valaki,
mint azokat a szavakat,
amiket nem volna szabad kimondani.
hajnalban elindulok,
és összekaparom mindegyiket,
egy helyre gyűjtöm,
és messze viszem magunktól,
hogy amíg sorba rendezem,
ne halld őket.

lehet, nem érek vissza estére,
mint azok, akik elvállalják,
hogy összeszedik a szemetet,

és messze viszik tőlünk.
hajnalban a két mondat közti részben
ott fogok guggolni,
hogy ne érjenek össze,
hogy ne halld őket többet.

Horst Krüger

EGY REKVIEMET URSULÁÉRT

Sokáig utaztam a városi vonaton. Eichkamptól a Priesterwegig majdnem háromnegyed órán át megy. Utána felszabadul és kiürül. A város elnéptelenedik. Párás és füledt a levegő, a ködben tikkadt jelzőlámpák. A gyermekkor elfeledett nevei szállnak el az ablak előtt. Gesundbrunnen, Paperstrasse, Lichtenrade, Gleisdreieck, Mariendorf, kifürkészhetetlen körzetek, régen és ma. Berlin ugyancsak keleten fekszik. A berliniek családneve Labude és Kabuschke, és Spreewaldban, a sziléziai Lausitzban születtek. Erre csak azóta figyelek fel, amióta Nyugatról jövök ide. Sápadt, elnyűtt arcuk van, vendes állcsonttal, keskeny, színtelen ajkakkal. És amikor valakivel szemben ülnek a vasúti kocsiban: a kelleténél bővebbre szabott nadrágban, kissé hosszabb kabátban, néhány nő fején kendő, ha pedig három óra körül újfent besötétedik – ki kérdi meg tőlem alkonyatkor, röviddel a Paperstrasse után, hogy nem utazom-e Kattowitzbe, Posenbe, Wilnába? Berlin nagyon keleties.

Priesterweg állomásánál már nem száll le senki. A mozdulatok gépiesek. A peron magas, keskeny és hosszában elnyúlik, az acélelemeket mint ha szétrágtá volna a rozsdá. Novemberi illat száll. A szemek párás földekre vetülnek. Kiskertek, kátránytetők, sörösüvegek hevernek még nyár óta, ásók, bádogdobozok és vörösésbarna virágcserepek. Egy víztorony parancsolóan meredezik a kertek között, akár egy gomba, utána egy szénkereskedés áll. Lépcsők, átjárók, alagutak, miért oly kopaszok a berlini vasúti aluljárók még mindig, oly magasak és huzatosak? Hallom a falakról visszaverődő lépteimet. Valahol egy mozdony füttyent, a jelzések a fejemre hullnak. Háromkerekű kis tehertaxi berreg el mellettem. Rajta ódon bútorok, talán egy nyugdíjaséi lehetnek, aki éppen délebbre akar költözni. No meg ezek a virágkertészetek, kevéssel a temetők előtt, temetővirággal és kovácsoltvas koszorúval a kerítésen: a vallásos mulandóság kioszkjai: Mindenféle temetkezési díszlet – olvasom. Aztán a sírkőfaragók boltjai, ahol nagy pálmakoronákat vésetnek a márványba, és íratlan kövek várnak nevedre. Akad ott még koporsós bolt is, ahol fából faragott mesterművek állnak a kirakatban, barnára fényezve, kinyitva, és becses végjátékra kecsegtetnek.

Ezt sokáig elmulasztottam. Évekkel ezelőtt kellett volna erre járnom. Az út Frankfurtból Súdendéig nagyon hosszú. Akik Berlinbe jönnek, azonnal az Állatkertbe, tüstént a Hanza-negyedbe, a Vásártöltéshez rohannak, viszont a temetőket mindig elkerülik. Három éve nem jártam itt, mintha aggály és lelkiismeret-furdalás keringene bennem. Vannak kötelességek, amelyek nem tűrnek halasztást. Azok sem, akik az életben nem találtak egymásra, hiszen a halálban különösen összefonódnak az emberek. Azt mondják: a sírok figyelmeztetnek. De lehet, hogy csak így történik: a sírok érdekesek, akár a sebhelyek, ősrégi történeteket elevenítenek fel. Mint az öregek, mindig ugyanazt mesélik: egyhangúan, unalmasan, vádlón; senki nem akarja ezt végighallgatni.

A sírok nyelve, akár a nyugdíjasoké: Így történt, sosem lesz minden ismét a régi, ilyen volt az élet. Az utolsóknak meg kell tanulnia ezt a nyelvet. Az utolsóra minden rátelepszik. Az emlékezés összes terhe az ő vállára nehezedik. Őt néhai ember terhét viselem magamban. Ezt nevezik családnak, eichkampji családnak – hej, de régen volt. Mindez bennem fut össze, és ha rendszerető ember volnék, mindenestől Berlinbe költöznék, hogy minden mindszentek napján, halottak napján, nagypénteken a sírjaik elé állhassak. Az utolsó olyan, mint egy temetőgondnok. Élete az emlékezés és hűséges őrzés. Nekem ez nem tetszik, nem is akarom. Ha Berlinbe jövök, még az életet keresem. Elballagok az Állatkertbe és a Hardenbergstrasséra, Moabitba megyek, Spandau és Halensee szagát ízlelgetem, a Schöenberg és Charlottenburg közti árnyalatnyi különbségeket. Mindegyik valamilyen csodálatos dologra várok. Így esett meg, hogy három éve nem voltam itt, Súdendében a Mathias-temetőben.

Vörös klingertégla-építmény a nyolcvanas évekből, Vilmos császáros szigor, poroszos levegő az átjárókon, kartontáblák a falakon: Temetőszabályzat, látogatási idő, a városi tanácsi és községi határozatok – íme, az Egyház mint közösségi temetkezési vállalat.

Alacsony, aszott emberke ücsörög egy faszorompó mögött, és nehéz könyveket forgat. Úgy lapozgat a halottak évfordulói között, mintha élne, ezek a titkos csapatok, amelyeket ő igazgat, akik számára ott vannak kint az íróasztalon. Akkor én mondom: Igen, Ursula K.-nak hívták, harmincnolcban, április elején temették el itt. Sokszor látogattam meg. A nővérem volt.

A temetőgondnok nagyon igyekszik. Mint minden Poroszországban, itt is átgondolt és rendezett dolgokat látni, úgyhogy valójában elegendő néhány kézmozdulat ahhoz, hogy bármelyik halottat rögtön megtalálják. Csak

a sírhely sorszámát akartam megtudni, mert az ember könnyen eltéved a sírok között.

A halottak nagyon hasonlítanak egymáshoz, mégis első pillantásra semmi sem tűnik végzetesebbnek, mint egy idegen sírja előtt gyászolni. Azonban a kísérlés nehézkesnek bizonyul. Harmincnegyzet – kérdezi az öreg, harmincnegyzet áprilisa? És hozzálát újabb könyveket leemelni a polcra. Megnedvesíti a mutatóujját egy zöld szivacsban, majd ismét fellapozza a megsárgult halottrengetegét.

Valami pattog a helyiségben. A papír úgy pattog, mint pergamen a lapozáskor, de a kis dobkályhából is hallatszik a sercegő tűz zaja. A helyiségben meleg van, keleti túlfűtöttség, Berlinben nagyon komolyan tekintenek a fűtésre, mint Vlnában és Leningrádban, ahol dühödte elhatározással fűtenek be a tél ellen, ezért én kezdtem is kigombolni a kabátomat meg a zakómat. Megyek – mondom –, biztosan megtalálom, többször is jártam itt.

De a pöttömnyi gondnok nagyon ráállt a dologra, egy ügyet boncolgat, végre átvehetett egy komoly fiskális feladatot – mert hát ami nem található az aktái között, az hogyan is létezhetne kint a terepen? Az egész ügy már egy negyedórát tart, valamennyi létező nyilvántartást és kartotékot átnéz, a háború előtti évekből való vastag fólíánsokat nézzük át. Úgy tűnik, adott egy olyan groteszk helyzet, amelyben a porosz nyilvántartásokból eltűnt egy halott, ilyesmi Berlinben még sohasem esett meg. Egyszer csak révült pillantást vet rám az öreg, diadalittasan a homlokára csap, majd vilámgyorsan rákérdez: Azt mondta, harmincnegyzet áprilisa, és hogy Ursula K.? Hát persze, mondta, az S parcella sírjai sorában van, ragad meg egy fekvő formátumú kötetet, kíváncsian fellapozza a halotti névjegyzéket, névsorokat tanulmányoz, aztán arca sugározni kezd. Ritka-szép gondnoki örömk. Megvan!, kiáltja, majd felugrik az irodai számolyról, és mindent szorgosan elém tesz. Magánkívül van, és diadalittas hangon mondja, miközben ceruzájával végigkövet egy névsort: „Ez már nincs meg, felszámoltuk, akarom mondani: a sírhelyet. Tavaly simítottuk el.”

Meglepetésemre megtudom, hogy a sírok is meghalhatnak, akár az emberek, hogy megtörténhet veled: hazajössz, és a nőd halott, szintúgy előfordulhat, hogy évek múltán egy sírgödör mellé állsz, és a gödör már nincs meg, meghalt a gödör maga, és egyszerűen semmi sincs már meg, semmi. Elhűlve veszem tudomásul, hogy két évvel ezelőtt lejárt a sírhely 25 éves használati ideje. Állítólag több mint egy évig állt kifüggesztve a folyosón egy cetli, több mint egy évig tájékoztatták a hozzátartozókat, akiket másként nem tudtak értesíteni, hogy váltsák meg a sírt, különben a helyet fel-

számolják, és egy másik halottat tesznek bele. Kevés a hely. És állítólag senki sem érdeklődött, egész éven át, senki sem akarta megváltani a sírt, ezért ez év januárjában, várjon csak!, mondta az öreg, pontosan meg tudom mondani, ha Önt érdekli: most egy bizonyos Franziska Busch nyugszik ott, ahol egykoron az Ön becses nővére feküdt.

Az én becses nővérem: egy pillanatra félelem és döbbenet áraszt el, a büntudat, a semmitől való bénító félelem, ami most tény: ő már nincs meg, hát ez lehetetlen, ez nem lehet igaz, amíg az Állatkertben és a Hardenbergstrassén jártam, a Schiller-színházban ültem, és a Kempinskiiben ettem, eközben utánam kutakodtak. Lazán elsimították, szó nélkül mást helyeztek föléje, hogyan lehetséges az, hogy még a halottainkat is elvegyék tőlünk. Mindig azt gondoltam: a gödörnek van ideje, az sosem szalad el az ember elől. Most meg hirtelen nincs többé, a nővéremet kisépérték a világból, gyakorlatilag én öltem meg őt. Ez hát a bűn, végre megérzi az ember. Megsemmisítettem a sírját, hát persze, ősi tabu, mint a vérfertőzés vagy az anyagilkosság. Az ősi bűn hirtelen feltámadt. Semmi sem maradt meg belőle – mostantól csak bennem él. Bennem fut össze minden szál. Mindig az utolsó egyed viseli az emlékezés terhét. Ha én most nem emlékeznék, akkor ő örökre halott lenne. Ezért kell nekem emlékeznem.

Nemrég tért vissza Ausztria a Birodalomhoz. Nagy-Németország ujjongása hatotta át Eichkamp levegőjét – megannyi bécsi köszönet. Akkoriban vonult át a világrengető szellemiség az országunkon, a történelem az ajtó előtt zajlott: a mi házunk tölgyfa ajtaja zöldre lett festve, és röviddel előtte kapott egy vadonatúj, láncos biztonsági zárat – a tolvajok miatt.

38 márciusa volt. Németország szénája akkoriban nagyon jól állt, azonban mi nem tartoztunk azok közé, akik ilyen helyzetben szeretnek tolnakodni. Mindig ugyanazok, és amint tudni lehet, nem is a legjobbak. Lárma nem verte fel a házunkat. Nagy-Németország lángja sok polgári házban csendesen kialudt. Eichkampban a nagynémet ordítás csendben hűségbe hajlott át. A mienk akkoriban valószínűleg egy tiszteletre méltó német család lehetett, egyike a sok millióból, amely népünk bátor felemelkedésében hálával és szorgalmasan vett részt.

Az est úgy telt el, ahogy a vasárnap esték szoktak telni nálunk. Elfogyasztottuk a vacsorát: kolbászfűzért és sajtos kenyeret, hozzá sört, két magas, karcsú üveg Schultheiss-Patzenhofert. Rádiót hallgattunk, belelapoztunk a Lokal-Anzeiger szórakoztató mellékletébe, keresztretjvényre bukkantunk. Mindig volt egy ötbetűs Werra-mellékfolyó vagy egy Wagner-operahős, a szó végén t-vel, amit meg kellett fejteni. Anyám szívesen hím-

zett virágmintásat. Édesapám iratcsomókat lapozott, miközben feje kék füstfelhőbe borult. Kilenc körül, könyvekkel és gyógyszerekkel felszerelve, anyám visszavonult az emeleti hálószobába. Újabban szívesen olvasott: Couét és Brauchlet, Steinert és Kaplan Fahselt, és nagyon komolyan foglalkozott a vegetarizmus előnyeivel. Akkoriban az a hír járta, hogy *az a nagy ember* a birodalmi kancelláriából nem tudná maradéktalanul megvalósítani az ő csodálatos sikereit a húsról való lemondás nélkül. A lángész vegetáriánus kosztot élt. Itt titokzatos összefüggések sejlettek fel. Anyám mindig meg akarta indokolni őket.

Tíz órakor apám még a rádió hírszolgálatát hallgatta. Beszámolók hangzottak el az egész világból, voltak köszöntők, gratulációk és hűségnyilatkozatok – nem csak Németországból. Aztán huszonkét óra tíz perckor apám elment aludni. Már régen a szobámban voltam, az ágyamban feküdtem, hallottam, amint ott lenn a folyosón végigballag, lemegy a pincébe, ahol a vizet és a gázt kellett elzárni. Anyám ragaszkodott ahhoz, hogy a gázvezeték főcsapja ott lenn a pincében legyen elzárva, és a kulcs az éjjeliasztalon legyen. A nagy, kissé rozsdáutte négyszögkulcs mindig ott hevert a Fahsel Kaplan-féle prédikációk mellett, de mindkettő a biztonság különös érzését nyújtotta. Hallottam apámat a lépcsőn feljönni, hallottam, amint a hálószobát belülről kétszer bezárja, hallottam a szüleim egyszótagos beszélgetéseit, hallottam, amint apám a szekrényt kinyitja, leejti a magas szárú csizmáját, és hallottam az ágyat reccsenni. A tarka faliszőnyegem, egy Wertheim-féle perzsaszőnyeg-utánzat mellett feküdtem, amely elbűvölő álmodozásra ihletett. Mindig megpróbáltam megfejteni az elmosódott labirintusokat, a vörös és fekete közötti zűrös utakat, a Kelet titkait feltárni. Ebbe mindig belealudtam. Csodálatos alakzatok eredtek utánam. Eichkamp most kezdett aludni és mélyen lélegezni. Egész Eichkamp nyugodtan aludt, mélyen a német jövő dacára.

Másnap reggel kiáltásra ébredtem. Ütések hallottam, fenyőfa reccsent, az ébresztőórám fél kilencet mutatott. Minden őrült felfordulásban volt, megrémültem, akár egy hivatalnok, aki indoklás nélkül félórával tovább aludt. Hálóköntösben kirohantam a folyosóra, mezítláb, amit apám mindig tiltott a meghűléstől tartva, de ami most senkit sem érdekelt: Az ő ajtójuk tárva-nyitva, a szétzúzott fában levő zár a keretből fityegett, a fa eres volt és sárga, az ajtó gyanúsán ferdén lógott a sarkaiból. Az ablaka nyitva volt, kint enyhe tavaszi fény szállt, és ott feküdt Ursula az ágyban – olybá tűnt, mintha most látnám őt először.

Mereven és féhéren feküdt a párnán, kezei mintha imára lettek volna összekulcsolva, barna haja puhán hullott a fejpárnájára, olyan szépen és kecsesen feküdt ott, akár egy Madonna az áruházban, bal szája sarkából egy sötétvörös, szinte fekete színű csík húzódott a fehér bőrén a párnáig, és a fehér lepedőn nagy, véres foltot alkotott. Úgy tűnt, mintha mindezt már ismertem volna. Szinte olyan volt, mint egy Puccini-operában, a negyedik felvonásban, Mimi halála, Istenem, milyen sokszor láttuk ezt a Német Operában Arthur Rotherrel, Leopold Ludwiggal, Schmidt Isserstedttel: piros táncpírók heverték szétdobálva, fehér báli ruha hevert egy székre téve. Különféle, vékony és rózsaszínű fehérenmű hevert a padlón kislányosan szét-szórva, az egyik fehérenmű mellett üveghenger hevert, amelyet felvettem, és amely megrémített. A feliratot bal és jobb oldalról két hatalmas halálfej vett közre, amelyet eddig csak az SS-napellenzős csákóján láttam. Fekete szemüregéből fenyegetően bámult egy koponya, mögötte két keresztbe tett lábszárcsont, mellette két felkiáltójellel: «Figyelem, mérreg!!», és a szublimát szót olvastam, ami nekem semmit sem jelentett.

Ursula nem volt halott. Sírt. Halk, elfojtott nyöszörgés jött ki az összeszorított ajkai közül, és amikor egyik pillanatban ki akarta nyitni a száját, fekete vér spriccelt ki belőle, és vastag röggé vált a fehér párnán. Utána rögtön be is csukta a száját.

Ott álltam, és a nyugalom meg az egyetértés különös érzése hatott át; letisztultak bennem a dolgok. Tizenkilenc éves voltam, éppen az érettségi vizsgára készültem, mint minden tizenkilenc éves, sokkal többet tudtam, mint a szüleim, hallottam egyet és mást Homéroszról meg Szókratésről, az iskolában tanultam a germánok fegyvertényeiről és Tacitus dicshimnuszáról, és mindez meglepő megfontoltságot nyújtott a megértéshez.

Villámgyorsan felfogtam a helyzetet, és azt gondoltam: Hogyisne, van ilyen. Miért is ne ölné meg magát az ember? Az ilyesmi mindig ott lóg a levegőben. Megértelek, nem kell egy szót sem szólnod, csak szorítsd össze a szád, különben kifolyik a vér, és úgy fog kinézni, mint egy Puccini-operában. Kérlek, ne kezd el az önsajnálattal áriáit, hallani sem bírom őket, anyám oly gyakran énekelte őket a társalgóban: Verdi *Otello*-jének negyedik felvonásából, a *Traviatát* negyedik felvonásából, az *Aida* záróduettjét: most azonban a sziklakő végleg bezárult. Ebben a házban jól ismerjük ezt. Itt mindig a negyedik felvonásban szoktak meghalni, ezt várja el tőlünk az eichkampji dramaturgia.

Senki nem ejtett ki egyetlen értelmes szót sem. Anyám fel-felordított, a kétségbeesés hangjait préselte ki magából, apám tehetetlenül és idegesen

járt fel és alá a parányi szobában, meggyőződéssel bizonygatva, hogy ezt csak ő tehetta vele, egyedül ő. Ez egy merénylet őellene. Biztosan soha nem olvasta Freudot, egyáltalán nem tudta, mi az Oidipusz-komplexus, Élektráról sem hallott soha, az ügyet mégis pontosan közvetlenül magára vette. Ez valami elemi rémület és emlékezet volt bennünk, az igazság ritka órája, a hazatérő keleti országrészek okozta zsongás kellős közepén, és arra gondoltam: Úgy fekszel itt, mint egy Madonna az áruházban, de olyan vagy, mint egy férfi, bátorságot mutattál. Irigyellek, Ursula, te abból a német operából másztál elő, amelyet oly gyakran néztünk Charlottenburgban Arthur Rother alatt. A negyedik felvonás díszletei szanaszét hevernek, a jellemzéseszek most a rémület idevágó áriáit zengik, és a kórus azonnal erkölcsi mérleget készít: így van ez, ilyen a világ, ez volt az ő élete, így van ez mindenütt leírva. Az utolsónak lassan meg kell tanulnia ezt a nyelvet.

Hirtelen mintha valami szerelemféle támadt volna fel bennem. Amint ezt megtetted, közel kerültem hozzád. A nővérem voltál, nincs miért tagadni, de vettük-e mi ezt észre valaha is? A rokonság különös dolog. A bennünk levő vér bennünk is marad, és nem képes összekötni. Csak amikor kilép belőlünk, Ursula, akkor köt össze. A te véred az én vérem is, ebben a pillanatban válsz a nővéremmé. Mindig egymás mellett szaladtunk, a Rivoliba, az Állatkertbe, Grünewaldba, a Német Operába. Nem tudtam, mi rejlik benned. És hogy te mit tudtál rólam? Úgy mentünk, mint valami bábuk, hosszú zsinóron, egymás mellett, nem ismerve egymást – hogyan is ismernék egymást a családtagok? A család hidegség, idegenség, jég, senki sem fordulhat oda a másikhoz. A családi szavak csak megszólítási formulák, a családi beszélgetések pedig állandósult nézeteltérések: igen és nem, és tessék és köszönöm, és mit akarsz, mit gondolsz, mit is mondtál, igen, tessék, rögtön jövök, add már ide, mi van már, azonnal jössz, kérlek, várj csak, azonnal ott vagyunk, és milyen lehet otthon? Ezeket odahaza gyakran váltogattuk magunk között, a formulákat, mégis siketek maradtunk. Csak most értelek meg. A nővérem vagy. A halálban egyesülünk furcsa mód.

Ez a 38 márciusának hétfő reggele nálunk csodálatos és mondhatni zenei meghatottságtól volt teljes; soha nem éreztem magam annyira otthon Eichkampban, mint akkor, amikor Ursula meghalt. Egy gát szakadt át, téglafal omlott be, egyszersmind élet köszöntött be hozzánk, nagyszerű, vad élet, csodálatos nyugtalanság, és többé semmi sem talált egymáshoz. A károsz jött fel hozzánk. Nálunk minden úgy volt, mintha magától, minden zsinóron ment volna: az alvás, az ébredés, a felkelés, a reggelizés, az iskolatáska és az eichkampji vasútállomáshoz való elballagás – zsebemben min-

dig a sárga havijegy lapult. Így ment ez az egész életemen át. Mindig valami rendkívüli és csodálatosra vágytam: egy vasárnap a Teufelsseen, ott az a sok meztelen férfi, és oly sok szomorúság a lelkemben – az élet lehetett, amit kerestem, és most hirtelen itt volt. Káosznak hívták.

A szüleim nem voltak hozzászokva az efféle csapásokhoz: Kétségbeesetten és tanácstalanul szaladgáltak fel-alá. Egy szuszra felmentek a lépcsőn, majd szintén érthetetlen szavakat mormolva jöttek le, nyitogatták az ablakokat, majd bezárták őket, elhúzták a sötétítőket, aztán újfent behúzták. Anyám olykor kimerülten magába roskadt, és a klubfoteljébe zuhant. Hangosan panaszkodott, majd csendben elsírta magát, sírása később imádkozásba váltott. A társalgóból lehetett hallani egy fohászzkodó *Miatyánkot*, majd egy emelkedettebb hangú és mellé elhadart *Üdvözlégy Máriát*. Apámnak, aki ilyen emelt kötődési szintre sosem jutott el, időközben a kulcsesemő után kellett néznie, amely az izgalomtól elhányódott valahová. Nosza, mindketten ott álltak egy titok előtt, amely sokkal rosszabb és felfoghatatlanabb volt, mint egy másik, hét évvel későbbi, amikor ismét csapás ért minket: akkor angol bombázók, szintén márciusban, 45 márciusában, enyhe légnyomással végleg romba döntötték a házunkat – olyan lehetett, mint a legszűkebb körben keletkezett előregés, a világtörténelem intim kilengése. Amint az ügy politikai téren nyilvánossá vált, akkor ismét majdnem érthető lett. Szűk körben beláthatatlan. A család titokzatos.

A szüleim a sorsot okolták, amiért az élet ilyen szerencsétlen fordulatot vett. A család öleléséről és a gyermekek hálátlanságáról beszéltek, és számlálták a világháborúbéli jótetteiket, a pénzhígulás, a gazdasági világválság idejéből. Tej mindig volt az asztalon, még 23-ban is, az összes tankönyv, amit meg kellett vásárolni, a rengeteg pénz az erdei iskolára, a nevelés számtalan terhe, állítólag most minden jól megy, mindenütt minden felfelé halad – erre mindez köszönetképpen: az életet pusztán úgy eldobni, mintha egy kis semmiség volna. Abban egyetértettek, hogy Ursula akarta, hogy az életet ne folytassa, a hálátlanság rendkívüli aktusa, lázadás Isten törvénye ellen, ahogy anyám mondta, lázadás az állami hatalom ellen, ahogy apám mondta, és mindkét esetben bűnös hálátlanság velük, lényegében kizárólag a szülőkkel szemben. A gyermekek a szüleiknek örökös, eltörölhetetlen hálával tartoznak, azok a gyermekek pedig, akik véget vetnek az életüknek, valójában a szüleiket ölik meg, így tanultam, és ez utóbbi következtetésben úgy tűnt, hogy van némi igazság.

Ezen a hétfő reggelen a szüleim valóban arról a szerencséről tudtak beszélni, hogy én ott vagyok nekik. Kétségbeesésükben egész nap szinte hát-

térbe szorították Ursula esetét, annyira intenzíven el voltak foglalva az ő szerencsétlenségükkel, hogy a mentőszolgálat igénybevétele fel sem merült. Úgyhogy nekem kellett a dolgokat kézbe vennem. Csak hideget és letisztultságot éreztem magamban. Tizenkilenc éves voltam, és megfontoltabban cselekedtem, mint egy ötvenéves; a fejem teljesen józan volt. A valóság kemény talaján álltam, amely hozzánk hirtelen köszöntött be, és azt mondtam magamban: Most veszed a telefonkönyvet, felütöd a Baleset vagy Kórházak fejezetet, veszed a kagylót, bemondasz valamit a balesetről, és hívsz egy mentőkocsit. Azonnal kell hívni, talán még meg lehetne menteni. Egyszer végre törődj te is a nővéreddel – most először megteheted.

Természetesen az egész dolgot el kellett tussolni. Amikor a mentőautó csengetve megérkezett, és a vöröskeresztes férfiak dobogva felmásztak a meredek lépcsőinken a hosszú vászon hordággal, anyám az utcára szaladt, ahol a vöröskeresztes autó köré emberek gyülekeztek. Eichkampba ritkán jöttek ilyen sürgősségi mentőkocsik. Biztosan lehetett tudni, hogy valami rendkívüli dolog történt. Egyszer, 29-ben, a Lärchenwegben, akkor kilenc- vagy tízéves lehettem, egy idősebb leány megmérgezte magát. Biztosan gáz lehetett a mérge, mert a tűzoltók egy hatalmas csapata az utcáról, létrán mászta meg a falat, óvatosan végigtornáztak a tetőn, és onnan ereszkedtek be valamiféle nyílásokon át. Nem értettem meg azokat a körülményeket, mert kintről semmit sem lehetett látni, minden úgy festett, mint máskor. Azóta félt anyám a gáztól, a rögeszméje a pincében levő négyzögművel azóta kezdődött. Egyszer egy házaspár altatóval mérgezte meg magát, ez 34-ben volt. Az hírlett, zsidók voltak, és az ilyen szörnyűségek, úgy tűnt, a zsidókra jellemzők. Egyszer egy cseléd, a Kiefernwegből, törülközővel fojtotta meg a szerzett gyermekét. Ennek híre úgy terjedt el a mi kis településünkön, akár egy attikai rémhír, és cáfolhatatlanul igazolta számunkra az alacsonyabb rendek tökéletes mellőzhetőségét. Akkor anyám elküldte a mi cselédünket is, mert veszélyt látott benne ránk, a gyermekekre nézve. Mindig mondta: Ezek mind egyformák, egyik kutya, másik eb. Pedig mindet Isten teremtette.

Hát igen – és most rajtunk volt a sor. Ott állt a mentőautó a házunk előtt. Eichkamp 35. Ez történt 38 tavaszán, még minden érintetlen, barátságos és befogadó volt, a házak falát vadszőlővel futtatták be, az árvácskák már zöldelltek a kiskertekben, és miközben a férfiak ott fenn a nyöszörgő nővéremet áttették a hordágyra, anyám elmesélte az utcán levő embereknek, hogy a lányának vakbélpanaszai vannak, heveny és súlyos vakbéltalyog esete áll fenn. Ezt beharangozva, felszaladt, és akkor elsőnek gondosan letö-

rölte a lánya arcáról a vért, hiszen az eichkampiak is tudatában voltak annak, hogy a vakbélgyulladások általában nem a szájon át véreznek.

A kocsi később elment. Senki sem mehetett vele. A szanitécek azonnal felfogták a helyzetet, valószínűleg valamiféle törvénybe ütköző dolgot is szimatolhattak, és elmondták, hogy mindent úgy kell hagyni, ők sem tehetnek másként, mint hogy a rendőrséget értesítik. A zöld fenyőfa kapunk bezárult, az új biztonsági zár hallhatóan bekattant, hirtelen azon kaptam magam a szüleimmel, hogy egérfogóban vagyunk. Eichkampi fogságban. Ez most nyilvánvaló lett. Bűncselekmény, hatalom és sors látszata vetült ránk. Tanácstalanul ültünk a nagy klubfoteljeinkben, és először éreztük a nagyvilág szellőjét átlibbenni a szűk szobáinkon. Felfoghatatlan – az élet –, ki hitte volna, valaha is? Ez nem volt iskola és Hitlerjugend, Tacitus tanításai a germánokról, amelyeket érdemes megszívnem, itt már nem volt miniszterium, Rust miniszter meg a népi állam sok jó törvénye és rendelete, ez már nem a művészet volt, amelyről anyám annyit álmodott, Schubert *Téli utazása* és Wagner *Wesendonk-dalai* – ide a halál toppant be hirtelen, és mi nem voltunk hozzájáró a hatalmához. Úgy álltunk ott, mintha az idő kimaradt volna. Ezen a délelőttön úgy viselkedtünk, mint holmi alkalmi színészek, akik egy berlini hátsó szobában sebtében improvizálva előadják az *Elektrát* és az *Antigonét*. A tragikum beköltözött a házukba, és természetes, hogy nem voltunk felnőve ilyen szövegekhez. Ripacsul játszottam. Meghatottnak és szomorúnak kellett volna lennem. Ezt kérte a szerep. Ő meg a nővérem volt. Ezzel szemben csak a győzelem gonosz érzését éreztem: Végre megkaptátok. Most már vége. Ilyen az élet, csak ilyen.

Ursulát a Westend-kórházba szállították. Még huszonegy napot élt meg félénken és makacsul a halállal szemben, amelyet ő maga szólított meg. A halál lassan érkezett, az altest felől kúszott felfelé, az ágyékánál és a beleknél kezdődött, és onnan kúszott lassan felfelé. Végtelen mérgezési eset volt, így magyarázták az orvosok.

A szublimát nagy sűrűségű higany, és aki sok szublimátot nyel le, annak a mérég a gyomrába, onnan meg a beleibe jut. Ott megrekedve kezdi el gyilkos felszámoló munkáját. A szublimát egy mindent lebontó, szétzabdaló vegyszer; az ember húsát elkásásítja, a szerveket lassan vérző lattyakká oldja fel. Felfelé haladva a veséket is eléri, feloldja őket, és immár nem képesek kiválasztani a vizeletet. A húgy a testben marad, pang, és amint eljut a szívbe, az leáll, és ezzel vége. Urémiának nevezik, többnyire gyors lefolyású, csak Ursulánál tartott sokáig. Három hétig tartott nála, ezalatt lehetőségünk nyílt arra, hogy a szerencsétlenséget lassan felfogjuk, és

a katasztrófával megbékéljünk. A halál modort követel, modor akart keletkezni – ki tudná a halált valaha is modor nélkül felfogni?

A gyilkosság árnyéka csakhamar elillant a házunkról. Apám telefonált a minisztériumból, a Westend-kórház apámmal beszélt telefonon, aztán a rendőrség ismét beszélt a Westend-kórházzal. Ettől kezdve az ügy már hivatali úton haladt tovább, ami gyorsan és teljesen tehermentesített bennünket. A vakbélgyulladásról szóló hír természetesen nem tartotta magát sokáig Eichkampban. Néhány dolog kiszivárgott. Homályos és kétértelmű vallomásokat kellett megeresztenünk; össze kellett szednünk magunkat. Anyám ezúttal többször ejtett szót a sorsról, amely lesújtott ránk, és amikor egy nap az ebédnél hirtelen beismerte: Szegény gyermekünk, Ursel, mennyit szenvedhetett!, a megfelelő úton járt.

És így lassan ismét visszaért hozzánk az élet. A mindennapok a jogait követelték. Ismét jártam iskolába, készültem az érettségi vizsgára, hosszú házi feladatokat írtam Hans Grimmről és a népies élettérről, apám ismét nyolc óra huszonháromkor indult a kultuszminisztériumba, és sok iratot hozott haza, amelyek a művészettel voltak kapcsolatosak, anyám megfigyelmesebben és ízletesebben főzött, mint valaha.

Délutánonként pedig felváltva mentünk a Westend-kórházba, és meglátogattuk a mi halálos beteg gyermekünket: melleleg huszonegy éves. Az életterünk megindító kiterjesztése volt ez. Soha nem jártunk ki ilyen gyakran Eichkampból. Valami azonban mégis hiányzott otthonról, ez biztos, de cserében volt most Charlottenburgban egy magas és világos szobánk, amelyből egy másik világ szemlélői jártak ki. A városi vasúttal utaztunk, ám ezek a vonatozások inkább hasonlítottak csendes lourdes-i vagy konnersreuthi zarándoklathoz.

Anyám ekkor gyakrabban mesélt Terézről, ám soha nem tudtam, hogy az ávilai, a lisieux-i vagy a konnersreuthira gondolt-e. A vér misztériuma kötött le minket, a szenvedés titkát kellett kinyomoznunk, és Fahsel káplán könyveihez most olyan írások társultak, amelyek a konnersreuthi ügyről szóltak. Ott átérték, milyen könnyen képes a lányoknál a fájdalom vérré válni. Ez egy olyan misztérium volt, amelyről egyre gyakrabban kezdtem halani. A szó új volt számomra. Utánanézttem a lexikonban, és azt láttam: az ügy meglepően gyorsan öltött vallásos értelmet.

Igazából Ursula betegszobája aligha volt alkalmas lelki színeváltozásra. A női részlegen feküdt, B osztály, 5. emelet, 23-as szoba. A Westend-kórházban mindenütt orvosi szag volt; a fogadótérben alaposan igazoltatták az embert, a látogatási időt kínosan be kellett tartani, csökönyös nővérek-

kel hadakozni, ott fenn a padló is annyira tisztára és csillogóra lett polírozva, hogy a hosszú folyosókon csak nagyon óvatosan lehetett lépkedni.

Ursula egy magas, fehér, zománcozott ágyban feküdt, furcsán betakarva és lekötve. Sok készülék vette körül az ágyát, a gépeken levő megannyi üvegedényből barna csövek vezettek az ágyához. Kétségtelenül mesterségesen táplálták, és mesterségesen is ürítették. Az elfedett teljes alteste, amelyet nálunk mindig alantának és koszosnak tartottak, ezúttal áthajlott művészetbe, az orvosok tiszta művészetébe, és ebben a művi környezetben Ursula arca ugyancsak biztatóan és szépen virított. Úgy feküdt ott, mint egy elvarázsolt nő, ismét tudott néhány szót szólni. Halkan és lökészerűen jöttek a szavak az elvarasodott szájára, és mint minden öngyilkos, aki még egyszer magához tér, ezúttal megbánta tettét. Néma elhatározást mutatva, mindent jóvá akart volna tenni, és az orvosok meg is erősítették benne ezt a reményt: hogyné, egészen biztosan, három vagy négy hét múlva ismét otthon lehet, legfennebb kerekesszékekben, ezzel átmenetileg számolnia kell.

Ursula látszólag a felépülés nyilvánvaló szakaszán esett át, és a felgyógyulás ideje anyámat mentő gondolatra sarkallta. Eldöntötte, hogy Ursulának át kell térnie. Ez a hétfő, így mondta egyszer az ebédnél, az ég egyértelmű jele volt. Sok mindent elmulaszthattak ebben a családban, sok mindent bűnösen elhanyagolhattak már a házasságkötéskor. Katolikusként az egyháza áldása nélkül ment férjhez, és Ursula haláltusájának szobája Charlottenburgban nyújtotta most azt az erős erkölcsi megfontoltságot, amelyre az ilyen korai és súlyos hibák átértelmezéséhez van szükség.

Apámnak ez valójában mindegy volt. Őt a vallás, sem így, sem úgy nem érdekelte. Sokkal inkább az ő anyja volt az, aki csökönyös óprotestánsokra jellemző kitartással elvárta tőle a katolikus sógornő vallási megalázását.

Ez régen volt, a háború kirobbanása napján történt, 1914-ben. Az ő evangélikus anyja halott volt, Buckowban, Szász-Svájcban temették el a megboldogultat 1931-ben, és a katolikusság, amely régóta elnyomás alatt volt, hirtelen rátelepedett a szerencsétlenségünkre.

Ezúttal sokat át kellett értelmeznünk. Ekként az anyám délutánonként, amikor látogatási tilalom volt, kutatásra szánta el magát, hogy lelkészi támaszt szerezzen. Az ügy különösen nehéznek bizonyult. Anyám egyrészt kikötötte, hogy csak előkelő férfiak jöhetnek szóba, magasabb rangú, érdemrendes urak, és lehetőleg rendi papok, nem úgy a világi papok, akik a házvezetőnőikkel és sok berlini gyülekezeti taggal közönséges és kifogásolható világi életet éltek; másrészt éppenséggel ezek a teológiai ranggal rendelkező uraságok nagyon is mereveknek bizonyultak. A székesegyházi

prelátusok és a monsignore-ok, akikhez anyám könnyen bejutott, az egyházi előljárók és atyák, mindig összerezzentek, ha néhány bizalmas szót követően öngyilkosságról hallottak. Ez egy nehéz kérdés, mondták. Az egyház, a Szentanya állítólag kifogástalan szellemi tisztaságot vár el a gyermekeitől ilyen súlyú lépések előtt, és az egészségi érintetlenség is valójában szükséges. Teljes körű áttérésről, teljes körű megbánásról és kegyelemről beszéltek. Világos volt, hogy éppenséggel a magas rangbéli urak nem egyébként adták ki magukat, mint egyházi temetkezési vállalatnak. Annak idején már Tamás is... Időközben már anyám is. Esti óráiban, amikor korábban a Lokal-Anzeigert szokta fellapozni, vallásos könyveket bújt, és egy szóra bukkant, ami a papok örömeire felkeltette az érdeklődését. Megvásárolta Szent Ágoston *Vallomásait* egy Kröner-zsebkönyvkiadásban, 2 márka 80-ba került, és esténként figyelmesen olvasott belőle. Ott ráakadt egy igére, ami neki találónak tűnt, akár egy kulcs az egyház és a leánya szívéhez. Az ige így szólt: „Nyugtalan a mi szívünk, ameddig Benned nyugszik, ó, Uram!”¹ A szegény gyermek, a mi Urselünk, mondogatta előszeretettel. Az ő nyugtalan szíve. Végül is mégiscsak Istent kereste.

Valóban talált is. Nem is tudom, hány templomba és imaházba, rendházba és egyházi hivatalba sietett anyám akkoriban a Friedrichstrasse és a Grünewald között. Rendkívüli tevékenységet és fogékonyságot mutatott katolikus kérdésekben. Egyik este hat óra körül csendes-diadalittasan tért haza, fekete kezításkáját elégedetten tette be barokk szekrényünkbe, kétszer ráfordította a súlyos kulcsot, kivette és bezárta ezt a kulcsot apám íróasztalába, kihúzta az íróasztal kulcsát is, és az edények közé tette be, miközben a tálat bezárta, a dolgokat mind elrendezte. Ambrosius atya a szaléziaktól fog reggelente a kórházba benézni.

Ambrosius atya kopasz, alacsony, barátságos férfi volt, aki mindig valamit figyelt, de ezt általában nem lehetett észrevenni. Fekete köntöst viselt, feje búbján is fedő, szemét folyton lesütötte, valahonnan Zehlendorf mellől származott – anyja szülőháza a Salzburg melletti Freilassingban állt. Valójában nem volt eléggé előkelő a mi ügyünkhöz, még a szellemi választékoság is hiányzott belőle. Teológiai makacsságot mutatott, először nehézkes áttérítő oktatásba akart kezdeni, elhozta a katekizmust, és az eichkampfi gyermeket általában a világ oka-fokáról meg céljáról tanította, a Teremtő céljairól, amelyek önmagukban jók és tiszták voltak, és hogy Éva miatt minden másként zajlott le.

Ez elborzasztotta anyámat. Most már aztán ne körülményeskedjünk, mondta olykor temperamentumosan, gyerünk – végül is a lélekről van szó.

Ő ugyanis a katolicizmus bal szárnyát képviselte, és már akkor tiltakozott a tamási gyógyító apparátus hideg racionalizmusa ellen. A kegyelemről – mondta –, csak a kegyelemről van szó! Valójában a késleltetett veszélyről volt szó. A mesterséges táplálás és ürítés következtében a leánya felvirult még egy időre, ám arcpírját és szépségét már most a halál gonosz bája festette fel. Még az orvosok is rendre megszüntették a segítségüket a betegszobában, ahol egy egyházi személy kezdte átvenni a műszak irányítását, és zavartan mondogatták, bármelyik nap vége lehet. Az ő hatalmuk véget ért. Jöjjön egy másik orvos, kiáltotta anyám, és ezzel nem Ambrosius atyára utalt, hanem Jézusra. Akkoriban a vallásosság tengerében úszkáltunk.

'38. április 11-én, keddi napon, délelőtt tízkor jött a másik. A 23-as kórtermet egy virágban úszó kápolnává változtatták. Nyoma sem maradt orvosi szagnak, mindenütt katolicizmusszag terjengett. Sok virág a teremben, szentképek a falon, kis szenteltvíztartó az ajtó mellett. A sarokban valódi oltárt építettek, gyertyákkal és feszülettel, az oltárkövet meg az ereklyecsontokat, amelyek római hagyomány szerint kötelezők voltak, Ambrosius atya egy fekete bőrtáskában hozta magával, amely, akár egy hétvégi utazótáska, hihetetlen gyakorlatiassággal fel volt szerelve szakrális szerszámokkal mindenféle helyzetekre. Ebből húzta elő a szent szerkezeteket, amelyek a kereszteléshez, a gyónásokhoz, melyeket egy mise követ a szent úrvacsorával, valamint az ezután következő olajos kenet feladásához voltak szükségesek. Nagyon csodálkoztam, meg is döbbsentem a megannyi zehlendorfi szertartás láttán. Itt egyszerre négy sákrámentumot szolgáltatott ki, és ha anyám püspöki rangból választhatott volna, talán még a bérmálásra is sor kerül. A kegyelem nem ismert határokat; úgy tört rá az eichkampi bűnösre, mint egy lezúduló patak, és szép tisztára mosta. Ambrosius atya énekelt is, egy ministránssal lecseréltette a szövegeket, új imaruhát vett fel, vizet csöpögtetett Ursel homlokára, előkészített egy stólat és könyveket, hosszasan imádkozott, majd elkevert egy kis olajat, volt ott tömjénezés, csengettyűzés és gyertyafény. Könnyeket is ejtett. A gyász és az üdvösség könnyeit.

Egy időre mindannyiunknak ki kellett mennünk. Valószínűleg gyóntattott, és én próbáltam elképzelni, miket fog előadni. Milyen gyakran lopott, és titokban nassolt, milyen gyakran viselkedett illetlenül, és gondolt szemérmetlen dolgokra. Nem lehetett kitalálni. A folyosó ablakánál álltam, mereven bámultam az utca forgalmát. Ott lent az emberek úgy jártak-keltek, mintha semmi sem történt volna: háziasszonyok és SA-népség, a Légierő megannyi fiatal katonája és idős férfiak, némelyik kutyával. Charlottenburg élt tovább. Anyám meg rózsafüzért tartott a kezében, időnként

csuklott. Nem lehetett tudni, hogy esküvőn avagy temetésen van az ember, viszont helyesen látszott, hogy keresztelő volt, a második születésünk ünnepe, de a mi különleges esetünkben mégiscsak az üdvözült gyász ünnepéről volt szó. Ambrosius atya is felix culpát emlegetett. Így hajlik végül minden a jobb irányba, majd egy költőt idézett, akit nem ismertünk: Minden fájdalom gazdagabbá tesz, dicsérjük a megszentelt szükségét!²

Meghalt, meghalt, tegnap megbékélve szenderedett el. Nem tudott védekezni a gonosz mérgezés ellen, nem tudott védekezni a vallásos színeváltozás ellen sem. És most itt fekszik: meredten, fehérén kinyúlva, és valamiféle szentség illata árad belőle. Mindannyiunkat megelőzött, és egészen biztosan a mennybe fog jutni. A szemei áhítatosan lehunyva, a szája összezárva, egy rózsafüzért hurkoltak az összekulcsolt kezeire, akár egy zsenge béklyót – a szeretet béklyóit –, senki sem fogja kioldozni. A hit balzsamával Krisztus menyasszonyává vált, mégis itt fekszik, mint a hallgatás súlyos batyuja, lezárva, elzárva és zsengén átkötve. Így fekszenek az egyiptomi királyleányok a ravatalukon, fával és színekkel, viasszal és fásllival az örökkévalóság maszkjává gyúrva. Összecsomagoltak téged, lezártak, a hit fásllijával agyonstilizáltak. Átlényegítettek, és most lábbal felfelé, mint Johannát a vágóhídon, a hit bitófájára fognak felhúzni az utolsó diadalra. Német áldozat Charlottenburgban – balra az egyház, jobbra a polgárság, most pedig mindkettő megindult kórusban egyetért az ünneppel, ami nem más, mint: halál és átlényegülés, az eichkampi kis szent felmagasztalása és kanonizálása. Kapaszkodj jól bele ezekbe a kötésekbe, különben minden szét-esik. Hiszen benned minden tönkrement, a tested péppé vált, a veséid elkásásodtak, a szívedet vizelet árasztotta el, a belek és a szeméremtest között kezdődött. Miért nem mondd? Mondd csak: Soha nem voltak rendben a dolgok, minden szörnyűséges, ijesztő, és az élet nálatok végtelen szenvedés volt. Miért nem mondd: Ez a talaj rossz, porhanyós volt, rothadt, dohos; Eichkamp házaiból most már csak a halálnak ezek a mérgező gombái tudnak kinőni. Annyi félelem volt benned, és te mindig egyedül voltál. Minden olyan szűk volt, merev és mintha feszesen lett volna rögzítve. És később, amikor idősebb lettél, szerelemfélét éreztél magadban, nem tudtad, merre tarts. Szégyenletes tapasztalat tizenhét évesen: nem tudni, mitévő legyél ezzel. El voltál falazva, bezárva a saját tested börtönébe, szerelmet éreztél, és nem tudtad, mit kezdjél vele. Nem volt mágneses sarok, amely magához húzta volna, sem irány, amerre elindult volna, sem ablak, amelyen ki lehetett volna nézni. Nem volt ajtó Eichkampban, amit be lehetett volna lökni. Benned minden zárva volt. Belefulladtál ebbe az ifjúságba,

megfojtottak, beledöglöttél az erőlködésbe. Talán férfi kellett volna neked, sok gyermek, ez lett volna egy kiút, de nem tudtál magadból kilépni – a világot itt kint, ezt az apát, anyát, ezt nem akartad. De ezt megértem. Megváltás lehet, ha az ember kihal az efféle börtönökből. Biztosan reményt érezteél, amikor megláttad a halálfejes szelencét. Elképzelem: iszonyatos reményt, hogy ezúttal valami történni is fog. Így száll fel a semmi a mélyből, áttör, mint a nedvesség a generációk falain, berágja magát a gyermekek húsába, és hirtelen kitör onnan: ezt nevezik tragédiának, de nálunk ebből inkább családi ünnepség lett, a felebaráti szeretet középszerű komédiája.

A nővérem halálát követő napon anyám odaült a mi feketére lakkozott kis íróasztalunkhoz, és felfedte, milyen csapás ért bennünket. Újságokkal és nyomdákkal beszélt telefonon, precíz hirdetéseket adott fel, sok fekete keretes nyomtatott levélzsenetet rendelt, amelyek a gyászunknak gyorsan híret vitték. Három halotti misét kért, és összehívta a rokonságot a temetkezési szertartásra. A történetek ellenére a kegyelem ünnepének kellett lennie.

Ambrosius atyával együtt a szüleim arra a felismerésre jutottak, hogy Ursula az érintetlenség tiszteletre méltó állapotában ment az örökkévalóságba. Már akkor sokan panaszkodtak, hogy ez egyre ritkább. Tehát ő is az érintetlen gyerekek közé tartozott. Ő virgo intacta volt, amint ezt anyám papi segítséggel megállapította, én meg egy jó darabig nem tudtam megérteni, hogy miért hangoztatja mindenhol ezt a jelzöt.

Elmondta a szomszédoknak, az orvosoknak, híresztelte a virágboltban, és a sírkőfaragóval megtárgyalta, hogy itt egy virgo intacta különleges esetről van szó. Nyilvánvalóan sosem szennyeződött be. Furcsán csengett a fülemben ez a jelző. Tudtam a kétütemű meg a négyütemű motorokról. Az a két kemény a hang úgy hangzott, mint a kalapácsütések, és sokáig kellett lapoznom a lexikonban, amíg megértettem, hogy itt szó sincs műszaki fogalmakról.

Valójában elkápráztattak az előnyök: Ambrosius atya rámutatott az egyháznak arra a tiszteletreméltó szokására, hogy a virgines intactaeket úgy tekint Isten, mint ártatlan gyermekeket, és ennek okán, akár az igazi gyermekek, joguk lenne fehér temetésre. Itt csak az ünnepnek és a mennyei örömmek van helye, az a dolog a fehér koporsóval meg az ezüsttel díszített szűzkoszorú viszont nagyon megindított bennünket, és gondolkodásra készítetett. Most igazolódott be, mennyire megérte, hogy nem feküdt le férfiakal. Ursula a bűneitől megszabadítva és fehérén, mint egy apáca, az örökkévalósággal feküdt össze. És ismét beigazolódtak a költő szavai: Becsüld a megáldott ínséget!

Aztán néhány nappal később eljöttek mindazok, akiket összehívtunk. Jöttek Grünbergből és Neuzelléből, Glogauból és Glatzból, és a feketével ékesített kalapjaikkal meg a súlyos kofferjeikkel sok sziléziai együttérzést hoztak magukkal. Hans bátyám és Anna néném eljött Neuzelléből. Az Adolf Hitler utcai koloniális boltjukból fahéjillatot és meghittséget hoztak magukkal Berlinbe. Eljött Oswald bátyám is Grünbergből, akit savanyú Ossinak neveztek, mert a savanyú grünbergi bortól, melynek titokban rabja volt, derűs-mogorva legényképe lett. Eljöttek az előkelő Flickschuhék az Odera parti Frankfurtból, akik egy örökké tartó viszályban éltek együtt a gyülekezet papjával, és erről a hozzá rendelt ordinariátussal élénk levelezést folytattak, és eljött Hermann tanár meg Gertrude asszony Glatzból. Nekik otthon tíz gyermekük volt. És valamennyien katolikusok voltak, barátságosak és kerekdedek, kofferjeiket parancsolóan rakták le a szűk folyosónkon, a falainkon szenteltvíztartót kerestek, ami nálunk hiányzott, és sürgetve kérték, hogy a korán elszenderültet megnézhessék.

Aztán jöttek az evangélikusok északról. Jött Alma néném Stettinből, egy idős, szikár postai alkalmazott, aki szászul beszélt, és harmincas évei közepén okosan visszavonult a telefonos kisasszonyi munkakörből. Attól fogva egy kimondhatatlanul csekély nyugdíjból élt a macskájával együtt, a vénkisasszonyos fősვნისეget művészi tökélyre fejlesztette, hozzá egy régi állami hivatalnok büszkeségét árasztotta, és mindig azzal oktatgatott, hogy túlzottan költségesek. Akkoriban sztaniolt és hulladékpapírt gyűjtött a hadsereg számára; takarékoság nélkül, mondogatta, egyetlen állam sem viheti semmire. Aztán jött Hans bátyám és Eva néném Hamburg-Eidelstedtből. Korvettkapitány úr és neje, róluk még lerítt a trópusok kalandja: sárga, cserzett bőrük volt, nagyon soványak és szikarak voltak, leheletnyi Hansakereskedői ridegséget árasztottak. Egész nap idegesen kisretkeztek, ahogy Eva néném a láncdohányzást nevezte, és szűk szobáinkban a világ idegenszerű, fűszeres illata terjengett. Ők aztán nem kutattak szenteltvíztartó után, hanem whiskyt kértek. Alma néném mindezt prédaságnak nevezte.

Rokonaink bizalmatlanul nézegették egymást a vásárnapi fekete ruhában, eddig csak hallomásból ismerték a másikat, ennek ellenére máris azon morfondíroztak, ki üljön a jobbik helyre. A számbeli fölényük ellenére a katolikusok érezhetően alulmaradtak. Egyfajta lazaság és dörzsöltség jellemezte őket. Sok volt a szívükben, de túl kevés a fejükben, és az evangélikusok, akiknél mindez fordítva volt, apró gúnyos utalásokkal kajánul éreztették is ezt velük.

Hans bátyámat Neuzelléből és Hans bátyámat Hamburgból közös tulajdonságok is összekötötték. Például mindketten benne voltak a pártban, az egyik hűségéből, a másik meggyőződéséből. Büszkén viselték a párt jelvényét a temetésen a kabát jobboldali hajtókáján, már csak azért is, nehogy a nagy városban bárki is azt higgye, hogy ők közönséges emberek. Ezekben a napokban Hans bátyámon, a katolikusén levő horogkereszt sokkal barátságosabbnak és meghittebbnek tűnt. Hans bátyámon, az evangélikuson, más jelvény díszelgett. Az hidegnek és idegennek tűnt, és északról származott. Ő a szolgálati idejét, ahogy ezt mondani szokta, Jáva szigetén töltötte, és most megint tiszt volt egy tengeralattjáró-iskolában.

És most valamennyien belakták a mi kis házunkat, amely egyszerre megtelt étellel és elfoglaltsággal. Kértek lepedőket, takarókat és éjjeliedényeket, újságot akartak olvasni és rádiót hallgatni, időnként a keleti országrész visszatéréséről beszélgettek, és hogy végre megvalósult Bécsben a Führer ifjúkori álma. Időközben koszorúkat hoztak, és nagy masnira kötött virágcsokrokat adtak át a házban. Ilyen sok fenyőágtól karácsonyi illat keletkezett, időről időre édesanyám részvétnyilvánítókat fogadott a társalgóban. Alma néném Ursula ágyában aludt, nekem be kellett költöznöm a konyhába, ugyanis az előkelő Flickschuhék, azok, akik az ordináriussal leveleztek, az én szobámban akartak megszállni.

Hosszas és feledhetetlen családi esemény volt, amely a csúcspontját az ilyen alkalmakkor szokásos módon csak a temetés után érte el. Ilyenkor illik elmenni a halotti torra. A család szellemiségéhez tartozott, hogy egy ilyen fontos órában minden idegenséget, mely a városból érkezik, kizárunk, csak az üzleti jellegű dolgokat vesszük igénybe. Mindig zárkózottan és csendben éltünk Eichkampban. Korábban anyám mindig sietős táviratban háritotta el az összes rokonlátogatási bejelentést, amelyben az utóbbi napokban zajló – sajnálatos – betegségéről adott hírt. Így aztán sok éven át nem toladott hozzánk senki. Úgy éltünk, mint egy megszállt városban, egy zárt társadalomban, és teljesen magunkra maradtunk. Ennek most vége szakadt. A várat lerombolták, a kapu kitárult, és minden irányból családtagok árasztottak el Ursula halotti ágyán keresztül, minden folyosón át beözönlöttek, ültek az összes szobában, beszorultak a konyhába, mászkáltak a lépcsőkön, kiléptek a kertbe, álltak a ház bejárata előtt, család folyt minden repedésből, és ijesztő szűkösséget keltett. Akkor ismertem meg a felebaráti szeretetet, a nagy család vigasztaló erejét, amelytől manapság sajnos egyre inkább távolodunk.

Késő délután, úgy öt óra körül elérte az ünnep a csúcspontját. Az ebédlőasztalt kihúztuk, egy kisebb ünnepi asztallá téve, amely hajlott arra, hogy egyszerre váljon vaddá és ízléssé. Borospoharak és kávéscsészék heverték szanaszét. Soha nem zajlott az élet az ebédlőnkben ilyen csillogón, ünnepélyesen és tékozlón.

A finom kristálypoharak és a meissenai porcelán, a spárgakészlet és az ezüst tálak, amelyek, mint művészi kirakatot, évtizedekig mereven díszítettek a tálalót, és számtalanszor kellett őket portalanítani, ezúttal kíméletlenül használatba kerültek. A leány halála életet lehelt beléjük. Kint a konyhában álltak a fekete bőrrel bevont evőeszköztartók, melyek vörös párnái közül több évtizedes álmukból költöttek fel a drága ezüst késeket és villákat. Ekkor mutatkozott meg, hogy jelentős jólétben éltünk. A szüleim esküvői ajándékai huszonnégy évvel később kerültek használatba: nehéz ezüst abroszgyűrűk, amelyekbe régies cirkalmas írással az 1914-es évszámot vésték be. Voltak még aranyozott öblű monogramos merőkanalak, amelyeket addig sosem láttam, és sok befőttes tányér nehéz kristályból, amelyeket anyám időtlen idők óta lezárt szekrényekből szabadított ki.

Hans bácsi, a katolikus, szomorkás vörösboros hangulatban volt. Tompa fájdalmat érzett, a gyásza átlényegült; bőséges étkezés után megszokott módon kellemes elcsendesedés szállta meg a társaságot. Ehhez az is hozzájárult, hogy Hans közvetlenül Ambrosius atyával szemben ült, aki anyám kéréseinek nem bírva ellenállni, kis időre átugrott hozzánk. És most a valóságos szalézi úgy ült a mi négy házfalunk között, mint valamiféle egyházi díszpinty, alázatosan anyám oldalán, ahogyan ő erre mindig is vágyott. Úgy ültek ott nagy egyetértésben, mint egykor Ferenc és Klára Assisiben, és valószínűleg minden szépen zajlott volna, ha Hans bátyám hirtelen fel nem szólalt volna. Ott állt rosszkedvű és tüsszögő arkifejzéssel, legelőször megmutatott egy nehéz aranyláncot a pocakján, amelyen három barna szarvasfog fityegett. Az arca ki volt vörösödve, és csillogott az ünnepélyes izzadságtól. Letörölte az összegyűrt asztalkendővel, megkocogtatta a poharát, odébb tolt a szivarját, és jobb kezével magasra emelte a poharat. „Nagytiszteletű uram, szólalt meg mély, gurgulázó hangon, emlékezzünk a mi szeretett halottunkra, aki most már, hála Önöknek a mennyekben van.” Ezután letette a poharát, kotorászott a nadrágzsebében, előhalászott egy barna, kifényesedett pénztárcát, beletúrta, és kihúzott belőle egy bankót: egy ropogós ötvenmárkást, melyet egy pillanatra bizalmasan és diadalittasan körbemutatott. Aztán a pénzt alázatosan Ambrosius atya süteményes

tányérjába tette, rátett egy desszertvillát, és így szólt: „Nagytiszteletű uram: Egy rekviemet Ursuláért.”

Ambrosius szerényen el akarta utasítani, de már nem jutott el odáig, mert hirtelen valami történt velem. Hangtalanul összeeshettem, és a fejemet beleütöttem egy kristálytálkába, amely éles csörömpöléssel félreugrott, majd egy ideig a deszkapadlónkon mókásan táncolt. Tomboló harc zajlott bennem, a gyomrom összeszorult, fojtogatott és nyomult felfelé. A felsőtestem előredőlt, és közben egy másodpercre el is ájulhattam. Mert amint újra magamhoz tértem, akkor láttam meg, hogy az asztalt keresztbe lehánytam. Ott hevert egy nedves barnás valami a fehér vásznon, és a párnán levő vére emlékeztetett. A barnaság lassan leszivárgott, tócsákat alkotott, és amikor megéreztem a számban a savas ízt, megijedtem, és arra gondoltam: vér, csak vérnek lehet ilyen íze az ember szájában. Felugrottam, fellöktem a széket, és hanyatt-homlok kirohantam, ki az ebédlőből, ki a szobából, a kertbe szaladtam, és ott valahol egy fapadnál álltam meg.

A kertek fölött tavaszi est csendje honolt.

Friss szénaillat volt, kékellő árvácskák borultak virágba. A szomszédos kertben valaki salátaágysokat locsolt, már szálltak a verebek a tágas kék égen, és valahol egy kerékpáros csengője élénk és barátságos bim-bamot hallatott. Eichkamp est béke. És akkor látom, hogy nyílik a konyhaajtó, amin kijön anyám, utána Hans bátyám, a katolikus, a bátyja. Anyám támaszkodik rá. Mindketten feketébe vonva, és egyre közelebb jönnek. Én meg nem bírok kitérni, nem bírok elmenekülni, semmit sem tudok jóvátenni. Vért érzek a számban. Ott jön a család, a te családod. Meg fognak ölni téged. Megláttak engem, egyre közelebb jönnek. És hallom, hogy anyám mint mond a bátyjának: „De Hans, utóvégül mégiscsak az ő nővére volt.” És én azt gondolom: Igen, hogyne, természetesen, a te nővéred volt.

És ennél a gondolatnál érzem, amint bennem valami egyszer csak szétrobban, széttörik, tönkremegy: a büszkeségem, a gőgöm és a hűvösségem. Három hét után először olvad fel bennem ez a gonosz és szörnyűséges me-revség. Először érzek magamban fájdalmat, valódi, egyszerű fájdalmat. Minden egyszerre akar siklani és csúszni. Szédülés érzete kap el. Amott egy szakadék. Egyre mélyebbre, mélyebbre és mélyebbre zuhanok, a múlt aknáit – nemsokára megérkezem. Ismét gyermek vagyok, szeretnék megint úgy sírni, mint egy gyermek, ordítani, mint egy gyermek, szomorú lenni, mint egy gyermek, olyan szeretnék lenni, mint az összes többi gyermek.

JEGYZETEK

¹ Szent Ágoston: *Vallomások*, 1. könyv, 1. feje., 1: „Te ébreszted föl bennünk magasztalásod örömét, mert magadért teremtettél bennünket, és nyugtalan a szívünk, míg meg nem nyugszik benned.” (<http://filozofia-miskolc.net/wp-content/uploads/2011/11/AugustinusVallomasok.pdf>, Városi István fordítása)

² Bergengruen, Werner Max Oskar Paul (1892–1964): „Jeder Schmerz entlässt dich reicher. / Preise die geweihte Not. / Und aus nie geleertem Speicher/ nährt dich das geheime Brot.”

Horst Krüger (1919–1999) a riport műfajában alkotó német irodalmárok vezéralakjának számít, aki 45 éves korában feladta a kényelmes irodalmi szerkesztői állását, vásárolt egy lakókocsit, mellyel beutazta Németországot, mondván: A társadalmat csupán ízlelni és szagolni lehet, a többi csak ideológia. Számtalan német nagyvárosról készített halhatatlan riportot, de távol-keleti települések egzotikus ízét is elvitte a német olvasókhoz. Bejárta a német nemzeti identitás szempontjából kényesebb vidékeket is, a nemzeti szocializmus témájához is fesztelenül nyúlt hozzá, tudatosan óvakodott a történelem, a múlt melankolikus megközelítésétől. A mélyenszántó irodalmi alkotásoktól eltérően, tárgyilagosan, a pusztá hétköznapi felidézéssel mutatja be a náci Németország félrevezetett kispolgárságának tragédiáját.

Varga László Edgár

MIHAIL LVOVICS ASZTROV LEVELE
JELENA ANDREJEVNÁHOZ

asszonyom kitartok még ne féljen
ez az ezüstös holdfényes táj nekem
reményt ad s bízom hogy megérem
hogy visszajő s pamlagomra fektetem

tudja én láttam mi az ember
hisz tudja: egypár mellkast felnyitottam
és tudja nem tetszett amit ott láttam
ott egy sokkal egyszerűbb titok van
mint amire maga várt vagy én

és mondja csak milyen moszkva télen
itt nálunk minden-minden megfagyott
és a mindent úgy értem hogy én is
hisz tudja szerettem s ön elhagyott

hisz tudja maga nélkül semmi sincs
és tudja a maga férje egy barom
mondja hogy tehette ezt velünk
hisz csak a szerelem a nagy vagyon...

látja ilyen érzelgős számár lettem
hogy mikor nevettem nem tudom korát
báméskodok vagy az orosz erdőkre
koccintok egy újabb pendülő pohárt

unalmas ostoba piszkos az élet
különc lettem én is azt hiszem
és még ez is olyannyira mindegy ha
nem látom önt s nem érinti kezem

és már az sem érdekel régen hogy
akik száz-kétszáz év múlva élnek
megemlékeznek-e rólunk hogy legyőztük
a kiütéses tífuszt s egyéb fenéket

nem érdekel vágjanak ki minden erdőt
legyenek marhák kicsinységben is nagyok
unalmas ostoba piszkos az élet
ön meg fog halni én pedig halott vagyok

Tibori Szabó Zoltán

GÁLL ERNŐ,
AZ IRREDENTAEGY DAAD-ÖSZTÖNDÍJ ELŐZMÉNYEI
ÉS KÖVETKEZMÉNYEI*(Folytatás)***„Gusti” titkosszolgálati jellemzése**

A Pleșița–Gáll beszélgetések után készült el az a keltezetlen dokumentum, amelyet a tartományi Securitate „Életrajzi adatlap” címmel állított össze Gállról. Ebben az „elmagyarosodott zsidó” *Korunk*-főszerkesztőről azt állították, hogy „a felszabadulást követően számtalan alkalommal tanúsított nacionalista és ellenséges magatartást”, és megismételték a többi vádat is, amelyeket a Pleșița őrnagy által alá nem írt, Duca Aurel első titkárnak szánt átírat-tervezet tartalmazott. Új elem volt viszont az a kijelentés, miszerint Gáll Ernőt „jelenleg csoportos informatív akció keretében” megfigyelik, „Balogh Edgár tanárral, a kolozsvári *Korunk* folyóirat főszerkesztő-helyettesével együtt, nacionalista és revizionista tevékenységért”. A dokumentum hangsúlyozta: „az általunk birtokolt ellenőrzött anyagokból kiderül, hogy [Gáll Ernő – T. Sz. Z.] a *Korunk* folyóirat szerkesztőségét, Balogh Edgárral együtt, különböző magyar nacionalista elemek találkozóhelyévé alakította, amelyekkel ellenséges jellegű beszélgetéseket folytatnak arról, hogy miképpen oldották meg nálunk a nemzeti kérdést, és azt állítják, hogy az RNK-ban [Román Népköztársaság – T. Sz. Z.] a magyar kisebbség »erőszakos elrománosítási« politikának van folyamatosan kitéve”. Az aláíratlan életrajzi adatlap a továbbiakban azt is kifejtette, hogy Gáll Ernő és társai kedvezőtlen véleménnyel vannak a Román Munkáspárt (RMP) 1964. áprilisi nyilatkozatáról,¹ s úgy vélik, hogy a nyilatkozat az

RNK-ban élő magyarság fokozott „elnyomását” fogja eredményezni.² A következtetés pedig így szól: „Gáll Ernő teljes tevékenységéből következik, hogy nem a népi demokratikus rendszerhez ragaszkodó elem, és nacionalista érzelmeket táplál.”³

Az 1964-es esztendő Nyikita Szergejevics Hruscsov leváltását, majd az 1965-ös év Gheorghe Gheorghiu-Dej halálát és Nicolae Ceaușescu hatalomra jutását hozta, s talán ezek a nagy horderejű események az okai annak, hogy – a Securitate által Gáll Ernőről készített dosszié tanúsága szerint – a célszemély megfigyelése ebben az időszakban gyakorlatilag szünetelt. Sőt, 1966-ban sem készül akta Gáll Ernőről, viszont a budapesti Sükösd Mihály⁴ irodalmártól kapott levél okán, 1966. december 11-én kezdetét veszi Gáll feleségének, Gállné Szilágyi Júliának a megfigyelése.⁵

1967. június 23-án a tartományi belügyi igazgatóság „C” Osztálya értesítette a II. Osztályt, hogy Gáll Ernő nyugat-németországi útlevelekérelmét jóváhagyták.⁶ Gáll Ernő 1967. október 20. – november 25. időszakban tett látogatást a Német Szövetségi Köztársaságban (NSZK), a Nyugatnémet Egyetemek Rektori Konferenciájának meghívására. Az már szintén a titkosszolgálati iratcsomójából derül ki, hogy útjához az 1964-ben az NSZK-ba emigrált Pollák Ödön⁷ (az említett rektori konferencia titkára) közbenjárásával kapott DAAD-ösztöndíjat. Bonnban, Münchenben, Majna-Frankfurtban, Göttingenben, Karlsruhéban, Konstanzban, a Saar-vidéken és más helységeken járt. A Securitate tudomására jutott, hogy „Bloch [helyesen: Bloch] Kelet-Németországból menekült szociológussal”,⁸ az 1956-ban Magyarországról elmenekült Kiss Gábor és Perri Dezső szociológusokkal, Zathurecky Gyulával,⁹ a Szabad Európa Rádió müncheni munkatársával, Rolf Dahrendorf nyugat-német szociológussal,¹⁰ annak Burish [helyesen: Burisch] nevű asszisztensével és másokkal találkozott és beszélgetett. Nyugat-németországi találkozásai, kijelentései, valamint az onnan hazahozott és baráti körben ismertetett Kołakowski-pamfletnek¹¹ az országba történő behozatala a Securitaténál végképp kiverte a biztosítékot.

Egy héttel Gáll hazatérése előtt, a bukaresti Securitate „C” Osztálya táviratban kért Kolozsvártól titkosszolgálati jellemzést róla. A dokumentum szerint az adatokra az RKP KB-nak volt sürgősen szüksége.¹² Ez egyelőre nem Gáll nyugat-németországi tevékenységének vagy kijelentéseinek, hanem a Securitate által Bukarest kérésére elkészített, Gállról szóló korábbi összefoglaló feljegyzésnek volt a következménye. Az 1967. november 8-án készült feljegyzés¹³ a Gáll Ernő és Balogh Edgár közötti viták egyes rész-

leteit ismertette. Visszautalt arra a köztük 1964 augusztusában lezajlott beszélgetésre, amelyre azt követően került sor, hogy Baloghot a tartományi pártbizottság első titkára felelősségre vonta „nacionalista akciók kezdeményezéséért és végrehajtásáért”. Gáll figyelmeztette beosztottját: jó lenne elgondolkodnia, és néhány következtetést levonnia. Cselekedeteinek ugyanis semmilyen eredménye nincs, s azok hatásai „a felső szinteken” pontosan „a nullával egyenlő”. Nem értük el a kívánt eredményeket, hanem exponáltuk magunkat, és hagytuk, hogy botrányokozó személyeknek tekintsenek bennünket – érvelt Gáll. Aztán sarkítva, kifejtette: „Kedves barátom, ebben a helyzetben, ezek után a kudarcok után vagy elhatározzuk egy *nemzeti forradalmi szervezet* [kiemelés az eredetiben – T. Sz. Z.] létrehozását, és elkezdjük a bombázásokat, vagy valami mást teszünk, mert az általad használt módszernek semmilyen hatása nem volt.” Ennek a Gáll-kijelentésnek a Balogh-gal szembeni iróniáját a Securitate képtelen volt megérteni, s a Gáll-megfigyeléssel foglalkozó tisztek a továbbiakban számtalan alkalommal egyre azt ismételték, hogy Gáll Ernő „nemzeti forradalmi szervezet” létrehozását kezdeményezte, és arra biztatta Balogh Edgárt, hogy folytassa bátran nacionalista tevékenységét. Amiből, nyilvánvaló, egyetlen szó sem volt igaz, sőt, Gáll ekképpen – ironizálva, sarkítva – akarta Balogh-ot megfélemezni.

A Bukarestnek szánt aláíratlan feljegyzés¹⁴ november 20-án készült el. Már az elején leszögezték, hogy Gáll Ernőnek „számtalan egészségtelen nemzeti jellegű megnyilvánulása” van, és folyamatosan azt állítja, hogy úgy mond „megoldatlan a »nemzeti kérdés«”, „az állam és a párt által hozott intézkedések a nemzeti kisebbségeket hátrányos helyzetbe hozzák”. Gáll úgy véli – mutatott rá a feljegyzés –, hogy sok kisebbségit ez emigrálásra készítet, mert nem képesek tovább túrni a „megkülönböztető helyzetet”, amelynek alá vannak vetve. A dokumentum rámutatott arra is, hogy a Balogh Edgárral folytatott egyik beszélgetés alkalmával Gáll felvetette egy „nemzeti forradalmi szervezet” megalakításának szükségességét, amelynek célja a romániai együtt élő nemzetiségek megvédése és a jogaikért folytatandó harc lenne.¹⁵ Ugyanakkor Gáll Ernő szerint a román belpolitikában nacionalista tendenciák érvényesülnek, míg a külpolitika kalandor jellegű, irracionális és kilátástalan. A titkosszolgálat szerint Gállnak az volt a véleménye, hogy a politikai konjunktúrától függően, időről időre „kedvező légkör” tapasztalható, amelyet a kisebbségeknek ki kellene használniuk bizonyos nemzeti jellegű kérdések felvetésére, amelyek nyomán helyzetük javuljon.

A dokumentum szerint Gáll rendkívül körültekintő, és az efféle gondolatait kizárólag olyan személyek előtt tárja fel, akiket „abszolút megbízhatóknak” tart, mint például: Balogh Edgár, Csehi Gyula egyetemi tanár, Farkas László¹⁶ *Korunk*-szerkesztő és más, hasonló gondolkodású elemek. A feljegyzés elismeri, hogy „Balogh Edgár nyilvános nacionalista és pártellenes megnyilvánulásai bizonyos mértékben elfedik és háttérbe szorítják Gáll Ernő megfontolt és rejtőzködő magatartását”. De Gálltól cseppet sem idegen mindaz, amit beosztotta „a gyors és erőszakos beolvasztási¹⁷ folyamatnak alávetett magyar nemzeti kisebbség pusztulástól való megmentéséért” tesz. Baloghot ugyanis Gáll többször „arra bátorította és bujtatta fel, hogy »a magyar kisebbséget megmentő akciókat« hajtsa végre”. Amikor beosztottjának „egészségtelen akciói és álláspontja” okán a tartományi párt-szervek több alkalommal felelősségre vonták, Gáll Ernő igyekezett kimagyarázni, sőt alkalomadtán tagadni is ezeket a jelenségeket. S bár a párt-szervek felszólították, hogy a beszélgetések tartalmát kezelje bizalmasan, Gáll minden egyes alkalommal igyekezett Balognak bizonyítani barátságát és szolidaritását, és felfedte előtte a beszélgetések részleteit, beleértve azt, hogy ő nem mondott el semmit abból, amit tudott. Ez a magatartás pedig arra sarkallta Baloghot, hogy bizonyos időszakokban növelje államellenes tevékenységének intenzitását. A feljegyzés szerint Gállnak ezt a cinkosságát a szerkesztők jelentős többsége helytelenítette. Balogh hatása alatt Gáll elfogadta előbbinek javaslatait, és „elmozdított a szerkesztőség-ből olyan munkatársakat, mint például Lázár József, Szabó Sándor (jelenleg az RKP Kolozs Tartományi Bizottságának aktivistája),¹⁸ Gáll János,¹⁹ Weiszman [helyesen: Weissmann] Endre²⁰ és László Béla,²¹ akiket frakciózóknak minősített (...) mert nem értettek egyet a szerkesztőségben felvetett nacionalista problémákkal”. Azt állítja a dokumentum továbbá, hogy Balogh Edgár – Lázár József jelenlétében – figyelmeztette Gáll Ernőt: az általuk betöltött tisztségekben „a kisebbségi érdekek exponenseivé váltak, és nem lehetne csodálkozni, ha egy újabb magyarországi ellenforradalom esetében a [román kommunista – T. Sz. Z.] párt majd megkérdezné tőlük, hogy a romániai kisebbségeknek milyen követeléseik vannak”. Ezzel pedig, a dokumentum szerint, Gáll egyetértett.

A feljegyzés hangsúlyozta, hogy Gáll Ernő a *Korunk* folyóiratot „nem tisztán magyar jellegű”-nek tekintette, román szerzők cikkeit és fordításait közölte, eközben azonban „elfogadta Balogh Edgár véleményét, hogy a folyóirat köré minél több »jó magyart« kell összegyűjteni. Ezen a ponton azonban kettőjük között bizonyos „ellentmondások” is megjelentek, mivel

Gáll Ernő azt szorgalmazza, hogy ezek között a »jó magyarok« között legyenek ott olyan zsidó nacionalista elemek is, mint: Csehi Gyula professzor, Tóth Sándor előadótanár,²² Földes László előadótanár²³ stb., akiket Balogh Edgár kozmopolitának tart, és akik szerinte nem a magyar irodalom nemzeti hagyományaiért »harcolnak«. A felsoroltak hatása alatt, akik Balogh Edgárral tulajdonképpen konfliktusban állnak, [és] antiszemita-nak tartják, úgy tűnik, hogy az utóbbi időszakban Gáll Ernő bizonyos fokú hűvösséget és tartózkodást tanúsít Balogh Edgárral szemben.”

Az összefoglaló elkészítésének idején Gáll Ernő Németországban tartózkodott. A Securitate ezt persze pontosan tudta. De azt is, hogy Gállt a tanulmányútra valójában nem a nyugatnémet rektori konferencia, hanem maga Pollák Tutu hívta meg, aki miután 1964-ben emigrált Romániából, „jelenleg Románia-ellenes akciókat folytat”, és hogy Gáll a bonni egyetemen tart majd előadásokat, ahol tervei szerint a magyar és a zsidó emigráció egész sor kétes elemével találkozik.

A másik fekete pontja Gállnak a felesége, akit a dokumentum „nacionalista nézeteiről ismert újságíró”-ként jellemez. „Szilágyi Gáll Júlia ilyen jellegű kapcsolatokat tart fent bizonyos külföldi elemekkel”, akiknek „valótlan és tendenciózus adatokat továbbít a romániai valóságról (főképpen kulturális téren)”, és aki „befolyásolja férjét, hogy a Korunk folyóiratban a köréhez tartozó egyes egészségtelen elemek anyagait publikálja”. „Mivel Gáll Ernő kevésbé ért az újságíráshoz, némely, a folyóiratban megjelenésre szánt anyagokat olvasásra átad a feleségének, és magáévá teszi annak véleményeit és meglátásait, amelyek legtöbb esetben szubjektívek és egészségtelen kapcsolatokból származnak” – vélte végül a titkosszolgálati jellemzés. Ez persze durva csúsztatás volt, s teljes mértékben ellentmondott Gáll Ernő valós felkészültségének és szakmai tapasztalatának.²⁴

A feljegyzést Oprea Florian százados dolgozta ki, derül ki abból az átíratból, amellyel a dokumentumot Bukarestbe küldték.²⁵

A csend lehallgatása...

Gáll Ernő november 25-én hazatért Nyugat-Németországból. Akkor a feleségének 1966. december 11-én indult titkosszolgálati megfigyelése már csaknem egy éve működött, 1967. november 22-én pedig a Kolozs Történelmi Securitate parancsnoka, Ioana Constantin alezredes átíratban kérte Bucşa Remus kolozsvári városi párttitkártól²⁶ annak engedélyezését, hogy

„Gáll Szilágyi Júlia célszemélyt informatív vonalon vegyék munkába”. Az átiraton ott áll a válasz: „Igen” [Da].²⁷ Ettől kezdve, Szilágyi Júliát „Liana” fedőnéven, a lakásán is – reggel 7 órától éjfélig – lehallgatták. Az átirathoz Ioana alezredes egy feljegyzést is csatolt a célszemélyről, amelyből kiderült, hogy Gáll Szilágyi Júlia újságíró, Gáll Ernő *Korunk*-főszerkesztő felesége az erdélyi értelmiségiek helyzetéről továbbít információkat a budapesti Sükösd Mihály magyar állampolgárnak, akinek a kérésére olyan „ellenséges, nacionalista vonalon ismert és követett személyek támogatására készítette, mint Kántor Lajos,²⁸ Bálint Tibor és Veres [helyesen: Veress] Dániel”.²⁹ Másik bűne, hogy lakásán „egész sor ellenséges nacionalista tevékenységet folytató személy találkozik”, köztük Bajor Andor,³⁰ Balogh Edgár, Kántor Lajos, Földes László, Földes Mária³¹ és Erdélyiné Látó Anna,³² de a városba látogató külföldiek is, akiknek a társaságában Szilágyi Júlia „meghallgat, elfogad és részt vesz ellenséges jellegű kommentárokból”. Miközben egyetért Balogh Edgár ellenséges akcióival, negatívan vélekedik „hazánk szocialista realitásairól”. A feljegyzés túlzásait és alaptalan vádjait fölösleges cáfolnunk.

A dokumentum szerint Szilágyi Júliának meggyőződése volt, hogy „házunkban megtartották »Berija³³ rendszerét«, s annak alapját egy új mechanizmus képezi, amely bár »mindent tönkretett«, továbbra is működik”. „Ilyen körülmények között [Szilágyi Júlia] úgy véli, már nem beszélhetünk »emberi méltóságról«, az értelmiség[iek] lehetőségei pedig egyetlenegyre csökkentek, és pedig, hogy »felakasszák magukat«” – zárult a célszemély teljes körű megfigyelésének szükségét indokoló dokumentum.³⁴

Mire Gáll Ernő néhány nap múlva megérkezett, lakásukon már korszerű lehallgató-készülék működött. Gáll erről persze mit sem sejtett, így részletesen beszámolt élményeiről. Beszámolóit David Magdalena főhadnagy románra fordítva lejegyezte. A leirat anyaga mintegy száznegyven oldalt tesz ki. A lehallgatott és magnószalagra felvett beszélgetések lejegyzett anyaga a helyiségekben történő mozgásokat és apró zajokat is rögzítette. Sőt, a csendet is lehallgatták! Az írott anyagban sok helyen előfordulnak ezt igazoló szövegrészek: „7,00 és 11,02 óra között mozgások, zajok hallatszanak”, „a továbbiakban mozgások hallatszanak és a rádiókészülék, aztán csend van”, „23,00 órakor lefeküdtek, másnapig csend van”, „21,35-től 23,15-ig mozgások, zajok hallatszanak, aztán beáll a csend”, „14,50–17,28 között csend van” stb. De ugyanaz a lehallgató-készülék rögzítette a telefonbeszélgetések teljes hanganyagát és a megfigyelték által tárcsázott telefonszámokat is.

A CNSAS által kiadott dossziékban, a Gáll Ernő hazatérése utáni első lehallgatási leirat 1967. november 28-án készült.³⁵ Gáll Ernő 16,32 óra-
kor érkezett haza a szerkesztőségéből, és feleségével arról a Láng Gusztáv-
írásról³⁶ beszélgettek, amelyet a friss lapszám lehozott. Láng cikke egy
nemrég megjelent magyar nyelvű könyvet bírált,³⁷ s emiatt Balogh Edgár
nagyon megharagudott. „Liana arra a következtetésre jutott, hogy Edgár
demagóg, azt hiszi, hogy az a cikk, amelyik egy valóban rossz magyar
könyvről elmondja, hogy az rossz, a magyarság széthullásának eszköze. Rá-
mutat, hogy a magyar irodalomnak egyetlen rossz magyar könyv sem hasz-
nál, nem kell tehát figyelembe venni, amit Edgár mond. Kifejti meggyő-
ződését, miszerint ha Ernő nem publikálta volna Láng cikkét, kellemetlen
helyzetbe került volna.” Gáll Ernő azt állította, hogy egy folyóirat szer-
kesztése saját politikát kíván, az embernek több tényezőt kell figyelembe
vennie. Meggyőződése, hogy „Láng cikke nem annyira fontos problémát
érint, ugyanis a magyar kisebbségi szellemi életére nézve sokkal nagyobb
veszélyt jelentenek Szilágyi Dezső,³⁸ Kovács [György],³⁹ [Hajdú] Győző,⁴⁰
Létay Lajos,⁴¹ Marosi Péter és Orosz Irén írásai, akik szellemi szempont-
ból dogmatikusok, nemzeti szempontból pedig kétszínűek. Liana igazat
ad neki.” Másfelől, tovább mérlegelve, Gáll Ernő úgy vélte, hogy a Láng-
cikk megsemmisítő tüzet nyitott, Balogh Edgárnak tehát bizonyos mérték-
ben mégis igaza van. Felesége azonban úgy vélte, hogy egy évvel korábban
Balogh egyáltalán nem bizonyult „nemzeti politikusnak”, hiszen Deák
Tamás színművét⁴² „a világról szóló szocialista felfogástól messze állónak
minősítette”. Feltette a kérdést: „Akkor nem volt az a véleménye, hogy a
nemzeti front széthullott? Akkor nem gondolt a dolog politikai alapjára?
Ő akkor feljelentette író kollégáját, ahelyett, hogy azt mondta volna, ké-
rem szépen, ez a könyv rossz! Az tehát egy politikai feljelentés volt, ez pe-
dig irodalmi hiányosságra mutat rá!” Gáll ismét igazat adott feleségének,
és kijelentette, hogy nem kíván azonosulni Balogh Edgárral. Szilágyi Júlia
azonban tovább érvelt: „Igen, de látod, hogy milyen szempontokkal jön
elő Edgár? Látod, mikor és hogyan veti fel őket?” Gáll Ernő megelégedett
azzal, hogy kijelentse: „(...) nem védem Edgárt, hanem Edgár érvelésében
találtam egy engem meggondolkoztató problémát.” Szilágyi Júlia viszont
úgy vélte, hogy nem meggondolkoztató problémáról van szó, „hiszen ezen
az alapon lemondhatnánk bármilyen kritikáról”. Így folytatta: „Ezen az
alapon becstelen dolog lenne Dánét⁴³ leváltani Kovács György leváltása
előtt. Ezen az alapon Dánét se váltsák le, és azokat sem, akik rosszul ír-
nak! (...) Te »Európából« tértél vissza! El tudsz képzelni ebben a világban

még egy ilyen könyvet? (...) Tehát nem kell politikai problémát csinálni egy olyan ügyből, amely nem az. (...) A nemzetiségi frontot már nem lehet megvédeni! Edgár a legnagyobb demagóg, amikor teszi magát, hogy megvédi. Tulajdonképpen már régen nem védi, hiszen az alapkérdésben a kürt már takarodót fúj. A történet már nem létezik! Az emberiség problémája egy könyvnek a kritikája?” Gáll Ernő azonban úgy látta, hogy „Edgár mégis mozog”, cselekszik ebben a vonatkozásban, felesége viszont úgy vélte, hogy „ha ilyen ember, akkor menjen a KB-hez [Központi Bizottság], és mondja el: »Nem értek egyet ezzel és ezzel, beszéljük meg, hogy miképpen tudnánk egyes dolgokat elvszerűen elvégezni.« Ez lenne szerinte az elvi kérdés. A magyarság ügye semmit nem nyer rossz könyvekkel, a nívótlanság elnézésével és a tudatlanság bátorításával. Ebben az ügyben nem [Hajdú] Győző személyéről van szó! Te nem bújtál senki mögé, amikor a saját lapodban Győzőnek a könyvedre vonatkozó, bizonyos mértékben kedvezőtlen értékelését leadtad!” Szilágyi Júlia elmondta férjének, hogy a *Korunkban* vagy az *Utunkban* támadást akar indítani Balogh Edgárnak a sznobizmusról szóló cikke ellen, mert le akarja szállítani őt erről a „párt-lóról”. Aztán kifejtette: „Vagy legyen egyetértés a tekintetben, hogy a nemzeti érdek a polémiaügyeknél felsőbbrendű – de akkor ezt következetesen, faji kritériumok mellőzésével alkalmazzák –, vagy pedig mondják ki, hogy a nemzet olyan közösség, amelynek saját természetes jelenségei vannak, amely éli az életét, tagjai pedig úgy gondolkoznak, mintha normális szellemi életet élnének, és bizonyos jelenségekhez ehhez mérten viszonyulnak. Két lehetőség van: vagy életképes egység jön létre, amely képes az esetleges külső támadásokat vagy sértéseket kivédeni, és képes belülről megsemmisíteni bármit, ami gyengítené vagy tekintélyét csorbítaná (...), vagy pedig tudomásul vesszük, hogy kebelében annyi front létezik, hogy az egység lehetetlen, és akkor szembenézünk ezzel a valósággal. Nemde?”

Ez az a pillanat, amikor rövid „igen” válasza után, Gáll Ernő elhagyta a szobát, és kiment kávé főzni. Miután visszatért, felesége ekképpen folytatta a vitát: „Edgár – miután befejezte a konformizmus, a hízelgés és a feljelentés egyetemét, és másoknál sokkal messzebbre ment az itteni magyar kultúra belső szétverésében, és miután rájött, hogy mindezek ellenére kaphat egy seggberúgást – nonkonformista mártírrá vált.” Szilágyi Júlia kijelentette, hogy őt nem ámítják el az ilyen karakterek, főképpen ilyenkor, „amikor mindenkinek kötélen kell táncolnia, Edgárnak viszont arra van kedve, hogy a fenekét riszálja”. Éppen ezért Gáll Ernőnek nem kell hogy lelkiismeret-furdalása legyen a cikk miatt, és nem kell hagynia ma-

gát Balogh által befolyásolni, hiszen „az a nemzeti egység, amelyet állítólag szétvert, nem is létezett”. Gáll egyetértett, majd fűtyörészni kezdett, és kiment cigarettá után.

A második lehallgatási jegyzet 1967. december 3-i beszélgetéseket rögzített.⁴⁴ Kiderül, hogy Szilágyi Júlia meg is írta a Balogh sznobizmusról és a nyugati irodalomról szóló kritikus cikkére a választ, amelyet telefonon fel is olvasott édesanyjának. Édesanyja elismerően vélekedett az írásról, és kifejtette, hogy „Balogh Edgár nagy veszélyt jelent, főleg a fiatalokra, akik nem ismerik, és akik követik”. Miután pedig lányától megtudta, hogy a Hajdú-kötetet bíráló Láng-írásra Balogh válaszolni kíván, és Hajdút megvédeni, kijelentette: ez nem tisztességes, hiszen, amikor Deák Tamást bírálták, senki nem védte meg. A délelőtti folyamán Szilágyi Júlia felhívta Kántor Lajost is, akivel közölte, hogy választ írt Balogh sznobizmus-cikkére. Kántor is úgy vélte, hogy állást kell foglalni az ügyben, de majd azzal a cikkel szemben is, amelyet Balogh Hajdú védelmében készül publikálni.

Gállék lakására 16,32 órakor érkezett meg Bodor Pál, aki nemrég költözött Bukarestbe, és aki beszámolt kiadói terveiről. Kiderült, hogy a Bodor által vezetett kiadó 1966-ban 52 könyvet, 1967-ben 80 könyvet adott ki, a következő évben pedig 125 cím kiadását tervezi. Bodor szélesíteni kívánta a kiadó külföldi kapcsolatait is, és ennek érdekében, szolgálati kiküldéssel, néhány nap múlva Jugoszláviába, Magyarországra és Csehszlovákiába utazik. Nemsokára hazaérkezett Gáll Ernő is, aki beszámolt Bodornak nyugat-németországi útjáról. Elmesélte egy „zseniális filozófus lengyelországi egyetemi tanárnak” az esetét, akit kizártak a pártból, s aki írt egy cikket, amelyet a diáklapban akart közölni, ezt azonban nem engedélyezték. Elmondta, hogy az írás címe „Mi nem szocializmus?”,⁴⁵ kizárólag kéziratban terjesztik, és neki sikerült megszereznie a német fordítását. Bodor kérte, hogy megnézhesse a cikket, mire Gáll Ernő a teljes írást – szabadon fordítva azt – felolvasta neki. Leszek Kołakowski 1956-ban írt pamfletjéről van szó – amelynek eredeti címe „Mi a szocializmus?” –, ez azonban a Securitate számára a leiratból nem, csak későbbi lehallgatásokból derül ki.⁴⁵

Gáll Ernő feleségére hagyta a vendéget, mert készülnie kellett, Bukarestbe utazott. Szilágyi Júlia pedig a Láng-cikkről beszélt Bodorral, s arról, hogy Kántor Lajos közölni fogja válaszát a Balogh Edgár sznobizmus-cikkére. Mivel Bodor fenntartásait hangoztatta Kántor kapcsán, Szilágyi Júlia Kántor védelmére kelt, s kijelentette, hogy „Kántor nem a barátja ugyan (...) [de] becsületes ember, aki az anyagok megmentéséért küzd, akkor is, ha vitái vannak emiatt Edgárral vagy Ernővel. Képes megmondani

a véleményét Edgárnak, bírálja a nacionalizmusát és a demagógiáját”. Egyszóval nincs jó véleménnyel Edgárról, akárcsak Sükösd Mihály, aki azt mondja, hogy „nem tetszik neki ez a darutollas marxista”. Kántor javára írta Szilágyi Júlia azt is, hogy szembe mer szállni Szabóval [Szabó Sándorral] is, „tavaly pedig, amikor a Korunknál cirkusz volt Edgár és Ernő megsemmisítéséért, ugyancsak Kántor állt ki”, ami teljesen megváltoztatta a róla kialakított véleményét.

A harmadik rögzített beszélgetés is egész napos volt, reggel 9,00-tól 22,42 óráig tartott.⁴⁷ Szilágyi Júlia elmagyarázta édesanyjának, hogy ő nem Gáll Ernőné, hanem Szilágyi Júlia akar lenni, mert a férje hírnevétől teljesen független személyiség. Elismerte ugyanakkor, hogy a Balogh-cikkre írt válasza Gáll Ernő szerkesztőségen belüli pozíciójának a megszilárdítását is szolgálta. Kiderült, hogy Szilágyi Júlia Balogh Edgárt emberileg sem tartja sokra, zavarja, hogy hivalkodik cselédsorból származó feleségével, akivel a magyarságát – valójában „házasság által szerzett magyarságát” – akarja bizonyítani, miközben bevallotta, hogy ük-nagyanyja „az osztrák-magyar monarchia udvarában” élt,⁴⁸ tehát valószínűleg vidéki német kisnemes családból jött. Kifejtette: „Magyar akar lenni, és a néphez akar tartozni. Ez rendben van. De harminc éve tudom, hogy tulajdonképpen kompenzál!”⁴⁹ Szilágyiné, miután a válaszcikket elolvasta, elmondta: Balogh politikussá vált, és ő félti a lányát, aki ezt az embert támadja. Szilágyi Júlia azonban nem engedett, és azt válaszolta, hogy Balogh „elvesztette irányérzékét, maga sem tudja, miben hisz. Annyi szerepet játszik, hogy már nem is tudja, melyik a sajátja. Benne ellentmondások kavarnak (...)”. Édesanyja úgy látta, hogy Balogh cikkében egy dolog világos: „az antiszemitizmusa, hiszen ez a »túlzott rajongás minden iránt, ami európai«, rád vonatkozik!” Aztán nekifogtak harisnyákat stoppolni. „Mármint Szilágyi asszony, mert Liana cigarettázik” – jegyezte meg epésen a lehallgatást lejegyző tiszt. Közben Szilágyi Júlia elmesélte anyjának, ami Gáll Ernő nyugat-németországi útjáról tudomására jutott: hogy mekkora ott a kutya-kultusz, hogy még [Pollák] Tutu feleségének egyik barátnője is vásárolt magának egyet. A beszélgetés rögzítője megjegyezte: „Ebből következik, hogy Ernő őt is megismerte.”

Gáll Ernő Csehi Gyulával együtt érkezett haza. Szilágyi Júlia ismét Balogh Edgárra terelte a szót, és értelmiségi szempontból vaknak nevezte. Csehi szerint pusztán „analfabéta”, nem volt képes rájönni, hogy mekkora vitát fog kiváltani „bugyuta, gyáva, siralmas, valótlan” cikkével, amellyel „hülye helyzetbe hozta önmagát”. Gáll Ernő mindössze annyit jegyzett meg,

hogy ő nem volt itthon, amikor a cikk megjelent, ezért nem kívánja azt kommentálni.

Este, 19,53 órakor megérkezett Gállékhoz Pollák Ödön (Tutu), aki nagyon sietett, nem maradhatott sokáig. Kérte Gáll Ernőt, hogy hozza őt össze Földes Lászlóval és Tóth Sándorral, de mivel Gáll Ernő Bukarestbe utazott, ez feleségére maradt. A beszélgetés során Gáll Ernő megemlítette, hogy „Balogh Edgár náci sógorával”⁵⁰ együtt látogatott Schwarzwaldba és Baden-Badenbe, ahol gyönyörű dolgokat látott. Dicsérte a Konstanz Egyetemet, amely nagyon elnyerte a tetszését, és beszélt arról is, hogy Frankfurtban találkozott egykori buchenwaldi látogatóival, köztük Grünfeld [Sándorral]. Szintén dicséret szavakat mondott a Magyarországról disszidált dr. Kiss Gábor szociológusról, akit szintén megismert, és aki Haupt György⁵¹ barátja. Összefoglalóként kijelentette, hogy nagyon elégedett nyugat-németországi útjával, és lelkesedést váltott ki benne minden, amit látott. Aztán áttértek a román belpolitikai kérdésekre. Gáll elmondta, hogy Bukarestben a párt országos konferenciáján vesz részt, ahol minden bizonytalanság döntene majd „az állam- és párthatalmat erős kézzel tartó fiatal barátunk”⁵² államelnökké történő kinevezéséről és a közigazgatási átszervezésről is. Pollák a román külpolitika vonaláról érdeklődött, s Gáll megnyugtatta, hogy az változatlan marad. Aztán tájékoztatja Pollákot a *Le Monde*-ban megjelent Michel Tatu-cikksorozatról,⁵³ amely Erdély kérdésével foglalkozott.

Az utolsó lehallgatási leirat ebből a periódusból az 1968. január 3-i napon elhangzottakról készült.⁵⁴ A nap telefonbeszélgetésekkel telt el. 18,38 órakor a szobában Szilágyi Júlia, Gál Ernő és Balogh Edgár beszélgetett. Balogh kifejtette a *Korunk* szerkesztésével kapcsolatos szempontjait, hangsúllyal a hazai román–magyar kapcsolatokra. Ezt követően elmagyarázta Gáll Ernőnek, hogy a zsidóság, amely részt vesz a társadalmi, tudományos és politikai életben, bizonyos körülmények között pozitív, más esetekben pedig negatív szerepet játszik. Egyes helyzetekben a zsidók félnek beleavatkozni a kényes nemzeti ügyekbe. Észrevette többször, hogy Gáll nem foglalt állást Weissmann-nal szemben, aki fennhangon állította, hogy nem kell a *Korunk*nak beleavatkoznia a kényes nemzeti ügyekbe. A beszélgetésbe közbelépett Szilágyi Júlia, aki kifejtette Baloghnak: „nem kell elfelejteni, hogy a magyar zsidóság vállalja a magyar sors valamennyi nehézségét, pedig a magyarok elhatárolódnak a zsidóktól, és nem tartják őket egyazon nemzetiségű embereknek, mi több, számtalan alkalommal megsértik őket”. Balogh ezzel szemben úgy vélte, hogy „Liana túl »keményen« fogalma-

zott”. „Hangsúlyozta, hogy ő Ernő érdekében harcol, s nem pedig ellene. Azt szeretné, ha Ernő közeledne a nemzeti vonalhoz. Rámutatott, hogy az embernek erre a rendszerre kell alapoznia, az általa megjelölt vonalra, ami nem zárja ki, hogy ő – esetenként – állást foglaljon, természetesen a lehetőségek határai között, a párt által létrehozott keretek között. És azt szeretné, ha Ernő állást foglalna bizonyos cikkek megjelentetése mellett”, hogy bizonyos helyzetekben „azonosuljon” az ő nézeteivel. Gáll kijelentette, hogy ő mindig azonosult Baloghgal, főképpen akkor, amikor a szakmai értekezletek előtt megállapodtak bizonyos anyagok publikálásáról. De amikor „vehemens vitákba bocsátkozik”, amikor túlságosan „előre szalad”, akkor nem lehet őt követni. Ilyen esetekben szükséges az előzetes egyeztetés és megállapodás – tette hozzá. Balogh azzal replikázott, hogy gyakran kényszerült vehemens vitákba bocsátkozni Gáll Jánossal és Lázárral túlzott elővigyázatosságuk okán, de így legalább bizonyos mértékben leszoktatta őket erről. Ugyanakkor úgy vélte, hogy „halála után már senki nem lesz képes a szerkesztőségben ezt megvalósítani”. Balogh világosan kifejtette, hogy „ellenzi a kozmopolita viselkedést, az elidegenedést, amely Méhes Györgyre⁵⁵ és Deák Tamásra egyaránt jellemző. Igaz, szólt közbe Szilágyi Júlia, csakhogy miközben Deákot megnyilvánulásai miatt bírálják, Méhest senki nem kritizálta. Balogh szerint „Méhest nem lehet bírálni, mert nem alkot jelentős műveket, Deákot viszont igen, mert az ő munkái egyetemes jellegűek”. Szilágyi Júlia ellentmondott Balogh Edgárnak, s úgy vélte, hogy „mivel könnyebbek, Méhes munkái jobban behatolnak az emberek agyába, emiatt ezeket kellene elsősorban kritikával illetni. Amennyivel alacsonyabb a munkák [értelmi] nivója, annyival nagyobb a hatásuk, ami pedig implicit módon kritikát kíván”. Balogh szerint viszont Méhes munkáit nem lehet károsnak ítélni, mert nem az emberek általános gondolataival foglalkoznak. Visszatérve Hajdú könyvére, Balogh Edgár kifejtette: azért foglalt állást mellette, mert az elmúlt években Hajdúra befolyást tudott gyakorolni, és az ötvözte a hazai problémákat az egész világ ügyeivel.

Szilágyi Júlia azonban tovább érvelt: „Hajdú és társai elmaradott emberek, nem is olvasnak, és nem is ismernék a világ problémáit a dekadensnek, anarchistának és kozmopolitának nevezett társaság segítségével. Hajdú és az őt körülvevők létezni sem tudnának e nélkül az anarchista és dekadens társaság nélkül, és ennek hiányában nem futhatnának a nők után, hanem le kellene ülniük, hogy olvassanak és tanuljanak, s nem kapnának mindent készen, tálcán.” Balogh visszavágott: sajnos, „a városi zsidók mindig a kozmopolitizmus irányába hajlanak, elsősorban az általuk kapott

polgári nevelés miatt, amely mindig európai volt”. Kijelentette, hogy nagyon szeretné, ha barátai egyszer megkérdeznék tőle, hogy „miért foglal állást a zsidók ellen és mellett, a románok ellen és mellett, az internacionalizmus ellen és mellett”. Azzal érvelt, hogy a *Korunk* esetében is számtalan esetben ezek mellett állt ki, hogy visszaverjen olyan elképzeléseket – mint például a Szabóét –, amelyek a „veszélytelen” problémákról szóló írások közlését szorgalmazták. Válaszában Szilágyi Júlia leszögezte: a *Korunk* esetében „nem a zsidók hibáztathatók, hanem a dogmatizmus, a gyávaság és a konformizmus”. Balogh rámutatott, hogy ő azt szeretné, ha a *Korunk* politikája megegyezne Lenin nemzeti politikájával, a MADOSZ politikájával. Miért lenne baj az, hogy ő felhívja Gáll figyelmét „a kozmopolita és oportunista feljelentések létezésére”? Semmilyen baja nincs „a szerkesztőség okos és elővigyázatos politikájával, nincs ellene az egyetemes tudománynak, de nem engedi meg, hogy a magyar kisebbségi életet elhanyagolják”. Amikor pedig „a negatív zsidó megnyilvánulások ellen foglal állást, nem lehet őt antiszemitának tekinteni, hiszen figyelembe kell venni, hogy a magyar nacionalizmus ellen is harcol”. A lehallgatási feljegyzés így folytatódik: „Liana közbelépett, és elmagyarázta, milyen nehéz azoknak a zsidóknak a helyzete, akik nem hívei a zsidó gettószellemnek, de akik a saját nemzetiségüket sem vetkőzhetik le. Balogh rámutat, hogy Ernőnek kötelessége a magyar kisebbséget szolgálni, és ezt múltja és felkészültsége okán megteheti. Ernőnek azonban segítenie kell őt, amikor oportunista megnyilvánulások ellen és azok ellen kell állást foglalni, akik félnek a magyar témáktól.” Balogh kijelentette, hogy semmi baja Deák Tamással, de nem hibáztatható amiatt, hogy többen állást foglaltak ellene. Többen is észrevehették ugyanis, hogy *Az ember tragédiája* után, amely az emberi harc szükségét hangsúlyozza, Deák darabját⁵⁶ mutatták be, amely ellentmondott a Madách-mű lényegének.

Ezt követően Szilágyi Júlia megkérdezte Baloghot, hogy miért gondolta Faragó Józsefről,⁵⁷ hogy zsidó, amikor neki nem tetsző cikket közölt. Abban ugyanis, ahogyan a kérdést kezelte, az emberek meg voltak győződve, hogy Balogh Edgár a magyarokat védi, és meg akarja őket kímélni a zsidók fertőzésétől. Úgy vélte, ha Balogh „úgy veti fel a problémákat, ahogyan azt Faragó esetében tette, azzal csak árt annak az ügynek, amelyért a magyarok és a zsidók együtt harcolnak”. Balogh Edgár hangsúlyozta: „Faragóval kapcsolatban sosem említette, hogy az általa felállított elméletek eredete a zsidó származásában állna, hanem azt állította, hogy ilyen elméleteket kizárólag az emigráns nemesek terjesztenek”. Balogh közölte,

hogy „erkölcsi és elvi szinten folytat harcot, amely harc a nemzeti és nemzetközi érzések humánus értelmezésén alapul, és amely kizárja a nacionalista irredentizmust és a Drang nach Osten [Kelet felé terjesztett] zsidó urbánus kozmopolitizmust”. Csalódásának adott hangot, amiért sokan nem képesek ezt a koncepcióját megérteni, és tévesen ítélik őt meg. „Liana újra Hajdú munkáját hozta szóba”, és rámutatott, hogy amikor „Barta”⁵⁸ Hajdú mellett foglalt állást, presztízsét elveszítette, és nem tett önmagának szolgálatot azzal, hogy többek által rendkívül rossznak minősített kiadványt vett védelmébe. Balogh kijelentette, hogy egyáltalán nincs Láng kritikája ellen, csak azt sajnálta, hogy Hajdú pozitívumairól nem esett szó. Nem szereti ugyanis, ha valakiről rosszat mondanak, „amiképpen Ernő sem szeretné, ha Méliusszal kapcsolatban csak negatív dolgokat említenének. Nincs tehát a kritika ellen, amelyet fontosnak tart. Szomorú például amiatt, hogy Csehi Gyula „másfél éve nem köszön neki, és azt állítja, hogy ő elárulta a magyarságot azzal a beszédével, amelyet Ceaușescu jelenlétében mondott”. A lehallgatási dokumentum szerint a beszélgetés azzal zárult, hogy „a jelenlévők egyetértettek: a szerkesztőségben meg kell szüntetni a konfliktusokat”, Balogh pedig elmondta, hogy „az Ernővel folytatott beszélgetéseknek jó hatásuk lesz”. Hiszen „az a kívánsága, hogy jó folyóiratot szerkesszenek, amelyben mindenki találja meg azt, ami érdekli”.

A Securitate egyik olvashatatlan aláírású munkatársa erre az 1968. január 3-i lehallgatási feljegyzés végére ráírta: „Sürgősen tájékoztatást készíteni az RKP-nek és jelentést az I. Igazgatóságnak.”

„Kicsmegéztett bűnök” habosítása

1967. december 5-én több ügynöki jelentés is született Gáll Ernővel kapcsolatban. „Brăiloiu” ügynök arról jelentett, hogy a kapott utasítások értelmében felhívta telefonon Gállt, és kérte tőle Pollák címét. Gáll azt válaszolta, hogy keresse fel a *Korunk* szerkesztőségében, és ott megkapja. Ez meg is történt, Gáll rendkívül előzékenyen átadta a címet, anélkül, hogy megemlítette volna, hogy Pollák aznap Kolozsvárra érkezik.⁵⁹ A jelentésen a tartótiszt, Banciu őrnagy a három példányban elkészült feljegyzés egyik példányát a „Gornea” fedőnevű iratcsomóhoz irányította.⁶⁰

Szintén december 5-én futott be az a jelentés, amelyet a „Dinuț Marin” fedőnevű ügynök készített, aki Gáll egyetemi hallgatója volt.⁶¹ Az ügynök beszámolt arról az általános zavarról, amelyben a történelem-filozófia sza-

kos diákok vannak a marxista ideológia alapjait illetően, majd általában véve jelentett Gáll Ernő etika kurzusáról, párhuzamba állítva a tanár nyitottságát és műveltségét egy másik előadótanárával (Traian Pop), aki marxista filozófiatörténetet oktatott, de szerinte dogmatikus alapon, mert ott megrekedt. Ebben a végeredményben Gállra nézve pozitív jelentésben számolt be az ügynök arról, hogy a nyugat-németországi útjáról hazatért tanára megosztotta velük benyomásait. Szinte két órán keresztül a nyugatnémet diákságról beszélt, amelyet „baloldalinak minősített, de nem a mi orientációnkat értve alatta”, és cáfolta egyesek állításait, akik ezt a diákságot apolitikusnak mondták, hiszen a nyugatnémet diákság egyáltalán nem semleges az ország társadalmi és politikai problémáival szemben, sőt, nagyon is receptívnek bizonyul. Kritikusan szemléli az oktatás anyagi alapját, szervezését, követeli az egyetemi diákság önkormányzati jogát, dinamikus, és az egész társadalom érdekében is számtalan esetben fellép. Hangsúlyozta, hogy a nyugatnémet diákság jóakarátú, becsületes és nagyon radikális, saját meggyőződése van, meggyőződéseiben nem dogmatikus, és fenntartások nélkül bírálja egyes tanárait vagy egyetemi vezetőit. Furcsának tartotta a forrás, hogy Gáll Ernő élénken érdeklődött afelől, hogy az általa mondottak milyen azonnali hatást gyakoroltak a diákjaira.

A Securitate december 8-ig a lehallgatási jegyzetekből külön legépel-tette a Gáll által a lakásán Bodornak felolvasott Kołakowski-írást,⁶² majd december 12-én összefoglalta információit egy jelentésben, amelyet Duca Aurel első titkárnak küldött el.⁶³ Ebben tájékoztatta a pártvezetőt, hogy Gáll Ernő 1967. október 20. – november 25. között Nyugat-Németországban járt hivatalos látogatáson. Ezt Polák [helyesen: Pollák] Tutu, a Nyugatnémet Egyetemek Rektori Konferenciájának referense tette lehetővé, aki négy éve emigrált Kolozsvárról, és akit a Securitate kémkedési tevékenység miatt követ. Az ellenőrzött adatokból kiderült, hogy Gáll az NSZK-ban egy sor emigránssal találkozott, köztük Blooch [helyesen: Bloch] szociológussal, aki 1961-ben menekült el az NDK-ból, és aki Gáll állítása szerint „a zsidó szellemet képviseli az NSZK-ban”, Perri Dezsővel, Kiss Gábor dortmundi szociológussal, aki 1956-ban menekült el az MNK-ból, egy volt horthysta tábornok fiával, akit Gáll meghívott Romániába, Zache Lillyvel, Balogh Edgár mostohatestvérével, Poplitz nevezetű fanatikus fasisztával, Kohn Gyurival,⁶⁴ aki Kolozsvárról emigrált, Uahomecky [helyesen: Zathurecky] Szabad Európa Rádió bemondóval, egy bizonyos Ballával, aki „az emigráns magyarok szociológiájával foglalkozik, valamint bizonyos Miki és Dito személyekkel, akiknek tevékenysége ismeretlen a Securitate

előtt. Bonnban Gállt meglátogatta egy bizonyos Porzsolt, Norvégiából, aki kimondottan azért utazott az NSZK-ba, hogy Gállal találkozzék. Ugyanakkor Gáll egy sor nyugatnémet szociológussal is találkozott, akikkel sokat beszélgetett. Szintén megismerte Pollák Tutu „ügyvédjét”, aki egyféle idegenvezetője volt. Visszatértekor Gáll Ernő behozta az országba a „Mi nem szocializmus” című ellenséges anyagot, amelyet ez idáig feleségének és Bodor Pálnak, a bukaresti Irodalmi Könyvkiadó magyar osztálya igazgatójának olvasott fel. Mellékelték az első titkárnak ezt az anyagot, és kérték, hogy egyelőre ne használja, mert kiderülne, hogy honnan szerezték meg [felfedődne a Gáll-lakásba beszerelt lehallgató-berendezés – T. Sz. Z.]. A Securitate intézkedett, hogy megtudja, kiknek terjeszti a továbbiakban Gáll az anyagot, és erről később újabb jelentést ígért. Tudatták az első titkárral, hogy „az ellenséges anyagot” megküldték az Állambiztonsági Főigazgatóság Belföldi Hírszerzési Vezérigazgatóságának is. Az átíratot a tartományi igazgatóság vezetője, Ioana Constantin alezredes írta alá, és azt ugyancsak Oprea Florian százados fogalmazta.

Sokkal részletesebb jelentést küldtek Kolozsvárról a bukaresti Securitate-vezetőknek⁶⁵ „a nacionalista tevékenységért informatív megfigyelés alatt álló Gáll Ernő *Korunk*-főszerkesztőről és kolozsvári egyetemi tanárról”, akiről több alkalommal is megállapították, hogy „pártellenes és ellenséges megnyilvánulásai vannak”, és aki azt állítja, hogy „Romániában létezne egy megoldatlan »nemzeti kérdés«, amelynek okán az együtt élő nemzetiségek hátrányos helyzetűek, és megkülönböztetést szenvednek”. Megismételték, hogy helyettesével, Balogh Edgárral folytatott beszélgetéseiben Gáll kijelentette: szükség van egy „nemzeti forradalmi szervezet” létrehozására, amely „megvédje a romániai együtt élő nemzetiségeket, és jogaikért harcoljon. Máskor Gáll azt állította, hogy „országunk külpolitikája kalandor jellegű, irreális és kilátástalan”. Úgy vélte, léteznek időnként politikai konjunktúrák, amelyeket a kisebbségieknek ki kellene használniuk, hogy felvessék nemzeti specifikus problémáikat, és javítsák a helyzetüket. Balogh Edgárral folytatott pártellenes és nacionalista beszélgetéseikben nem foglalt állást beosztottja nézeteivel szemben, hanem legtöbbször egyetértett vele. A továbbiakban a jelentés megismételte a Duca első titkárnak küldött feljegyzés kijelentéseit, beleértve a „Mi nem szocializmus” című írás behozatalát, amely súlyos sértéseket, rágalmakat és befeketítéseket sorol fel a szocializmusról. Új elem a Ducának címzett jelentéshez képest, hogy a szóban forgó anyagot Gáll 1967. december 3-án felolvasta Bodor Pál „nacionalista elemnek, akit szerveink megfigyelnek”, később pedig a szintén nacionalis-

ta elemként ismert Tóth Sándor egyetemi előadótanárnak is. A kolozsváriak ehhez a levélhez is mellékeltek az inkriminált szöveget, s megjegyezték, hogy figyelmeztették a kolozsvári pártvezetőt, egyelőre ne használja, „mert fennáll a veszélye „a T. O. forrás” [T. O. = tehnică operativă (operatív technikai) – értsd: lehallgató-készülék] felfedésének. A jelentés hátoldalára kézírással rávezettek egy kiegészítést, miszerint a kolozsvári Securitate azt tervezi, hogy a terjesztett ellenséges anyag megszerzése végett kivizsgálásra rendeljék be Balogh Edgárt, „akit könnyebben rá tudunk venni, hogy ez ügyben nyilatkozatot tegyen”, és mielőtt hazaengednék, Gáll Ernőt is állítsák elő kivizsgálásra, de „akár más személyeket is, akik ismerik a dokumentum tartalmát”. Néhány nappal később újabb jelentést küldtek, amelyből kiderült, hogy a Kołakowski-írást már Bajor Andor író, az Irodalmi Könyvkiadó szerkesztője is elolvasta, aki szerintük nacionalista, fecsegő és alkoholista elem. Arról is tájékoztatták a bukaresti feletteseket, „Dinuț Marin” diákügynök jelentése alapján, hogy Gáll Ernő miket tárgyalt a diákjaival az egyetemen, és miket mesélt nekik nyugat-németországi útjáról.⁶⁶

December 23-án a tartományi első titkárral újabb részleteket közöltek, amelyekből kiderült, hogy Gáll Ernő folytatta az NSZK-ból behozott ellenséges anyag terjesztését, miközben diákjainak és másoknak egészségtelen gondolatokat sugallt.⁶⁷ Újabb információ a levélhez mellékelte feljegyzésben, hogy a Kołakowski-írást Gáll december 17-én olvasta fel Bajor Andornak. Szintén új elem az az információ, amelyről „Dinuț Marin” ügynök feljebb idézett decemberi 20-i jelentésében közölt részleteket, miszerint Gáll megígérte diákjainak, hogy legközelebb elhozza nekik azt az NSZK-ból hozott folyóiratot, amelynek egyik írása „a katolicizmus és a kommunizmus együttéléséről” szól. Súlyosbították egyben a Gáll ellen megfogalmazott vádakat, s kijelentették, hogy amikor Pollák december 4-én meglátogatta, annak Gáll a párt országos konferenciájáról és Románia külpolitikájáról adott át információkat. Ugyanakkor közölték, hogy a Gáll által közvetített Pollák-üzenet nyomán a bukaresti Tóth Imre egyetemi tanár Kolozsvárra utazott, hogy Csehi Gyulánál Pollákkal találkozzon. Azt javasolták a bukaresti vezetőségnek, hogy Gáll Ernő ügyét az Állambiztonsági Tanács szintjén elemezzék, mint ahogyan ugyanezt december 19-én küldött átiratukban Balogh Edgárra vonatkozóan is javasolták.

December 14-én „Aczél” ügynök jelentette, hogy a *Korunk* szerkesztőségi értekezleten Gáll Ernő röviden beszámolt nyugat-németországi útjáról.⁶⁸ Az ügynök megjegyezte és fel is jegyezte magának egyes kijelentése-

ket, amelyek alapján jelentését megírta. Eszerint Gáll bejárta az NSZK-t, mindenhol nagy vendégszeretettel fogadták, mert Romániából érkezett, „egy olyan országból, amely következetesen síkra száll a népek barátságáért, és letette az alapjait egy egészséges nemzetközi légkörnek”. „Jót is rosszat is látott.” Az életszínvonal nagyon magas, ezért fogyasztói állam az NSZK. Az üzletek és a piacok gazdag áru kínálattal várják a vásárlóikat. „A pénz és az áru állandóan forog, és az NSZK motorizált világ”, ahol még a munkások és a diákok is gépkocsival járnak. A jólétet az AEÁ által nyújtott segítséggel magyarázta. A munkanélküliséget felszámolták, sőt, külföldi munkaerőt is alkalmaznak Görögországból, Olaszországból, Törökországból és Jugoszláviából. A kiegyensúlyozott gazdasági helyzet miatt a nyugatnémet munkásosztály már nem képez forradalmi erőt, s a kommunista párt nem befolyásos. A régi káderek meghaltak a koncentrációs táborokban, a megmaradtak pedig már nem képesek a forradalmi lendület szellemét megteremteni. A háborúellenes tüntetéseket és a tömegmegmozdulásokat a diákság kezdeményezi, de tiltakozásaik nem irányulnak a társadalmi forradalom felé. A diákság úgy véli, hogy mind a kapitalizmus, mind a marxizmus „elévültek”. A fasiszta szervezetek nem olyan aktívak, mint gondolnánk, nincs befolyásuk, s a német fiatalok „saját fejükkel akarnak gondolkodni, nem a másokéval”. Gáll elmondta, hogy a nyugatnémet diákok rendkívül nyíltan fejtik ki a véleményüket a szemináriumokon – igaz, a kurzusokat kevésbé látogatják –, és rendkívül érdekli őket a szociológia. Elismerte ugyanakkor, hogy az NSZK-ban szociológusokból „túltermelés” mutatkozik.

„Balázs Béla” ügynök 1967. december 28-án jelentette tartótisztjének, Oprea Florian századosnak, hogy Farkas Lászlótól megtudta: Gáll Ernő december 15-én meghívta lakására néhány közeli barátját, köztük magát Farkast, Földes Lászlót és Tóth Sándort, akiknek szintén beszámolt NSZK-beli útjáról. Farkas közlése szerint Gáll „formában volt”, majdnem három órán keresztül beszélt, és érdekfeszítően, részletesen mesélte el élményeit.⁶⁹

Következő számunkban folytatjuk.

JEGYZETEK

¹ „A Román Munkáspárt álláspontja a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom kérdéseiről” című, 1964. április 26-án az RMP által kiadott dokumentumot később „függetlenségi nyilatkozatnak” is nevezték, mert abban leszögezték, hogy Románia megvédi a függetlenségét, és nem tűr külső beavatkozást belpolitikájába és a szuverenitását érintő kérdésekbe.

² Az eredetiben: „Atît el cît și elementele din grup, discută în mod nefavorabil Declarația P. M. R. din aprilie a. c. susținând că Declarația va duce și mai mult la »asuprirea« minorității maghiare.”

³ Ministerul Afacerilor Interne. Direcția Regională Cluj. Fișa biografică GALL ERNŐ, redactor șef al revistei „Korunk” din Cluj (Belügyminisztérium. Kolozs Tartományi Igazgatóság. Életrajzi lap Gáll Ernő, a kolozsvári Korunk folyóirat főszerkesztője). In: Gáll-2, 29–30.

⁴ Sükösd Mihály (Budapest, 1933. okt. 4. – 2000. okt. 12., Budapest) író, irodalomtörténész, kritikus, újságíró. 1964–1994 között a *Valóság* folyóirat szerkesztője és rovatvezetője volt.

⁵ Ministerul Afacerilor Interne. Direcția Regională Cluj. Secția „F”. Strict Secret. Ex. nr. 1. Notă sinteză privind dosarul de supraveghere apartinând numitei GALL SZILAGYI IULIA din Cluj str. Racovița nr. 16. Cpt. Toth Francisc (Belügyminisztérium. Kolozs Tartományi Igazgatóság. „F” Osztály [levelezés-megfigyelés]. Szigorúan bizalmas. 1. számú példány. Összefoglaló feljegyzés nevezett Gáll Szilágyi Júlia Kolozsvár Racovița u. 16. sz. megfigyelésére vonatkozó dossziéről, Tóth Ferenc százados, [keltezetlen]). In: Gáll-2, 31–33.

⁶ Ministerul Afacerilor Interne. Direcția Regională Cluj. Secția „C”. Nr. 22/7133 din 23.06.1967. Strict Secret. S. C. 413. Către M. A. I. Serviciul II. Cluj. (Belügyminisztérium. Kolozs Tartományi Igazgatóság. „C” Osztály. 1967.06.23./22/7133. sz. Szigorúan bizalmas. S. C. 413. Címzett: Belügyminisztérium. II. Osztály. Kolozsvár). In: Republica Socialistă România. Consiliul Securității Statului. I. S. J. Cluj. Serviciul III. Dosar nr. 110053/1. Strict Secret. Dosar de urmărire informativă nr. 2319 privind pe „Graur”. Fond A. Urmărirea inf. începe la data de 13.I.1971. Dosarul a fost microfilmata azi, 9 mar. 1979 de U. M. 0916 Cluj. Semnătura: TOMA. CNSAS – 25 august 2008: Nr. I210370/1 (România Socialistă Köztársaság. Állambiztonsági Tanács. Kolozs Megyei Állambiztonsági Felügyelőség. III. Osztály. 110053/1. sz. dosszié. Szigorúan bizalmas. 2319. sz. informatív megfigyelési dosszié „Graur”-ról. A Alap. Az informatív megfigyelés kezdete: 1971.01.13. A dossziét ma, 1979. március 9-én

mikrofilmezte a kolozsvári 0916 sz. katonai egység. Aláírás: Toma. CNSAS – 2008. aug. 25: I210370/1. sz.), 21. (A továbbiakban: Gáll–1)

⁷ Pollák Ödön (Tutu) – erdélyi filológus, a Bolyai Egyetem bölcsészeti karán és a Szovjetunióban tanult. Az 1950-es években az Állami Kiadó, majd a Tudományos Könyvkiadó szerkesztője volt, aztán 1964-ben Nyugat-Németországba emigrált.

⁸ Bloch, Ernst Simon (Ludwigshafen, 1885. júl. 8. – 1977. aug. 4., Tübingen) német marxista filozófus

⁹ Zathurecky Gyula (Őszény, 1907. júl. 5. – 1987. jún. 6., München) újságíró, író, 1941–1944 között a kolozsvári *Ellenzék* c. napilap főszerkesztője. 1948 júniusában Nyugatra menekült, ahol 1951 és 1972 között a Szabad Európa Rádió müncheni szerkesztőségének a munkatársa volt.

¹⁰ Dahrendorf, Rolf (Hamburg, 1929. máj. 1. – 2009. jún. 17., Köln) német–brit szociológus, politikus és publicista

¹¹ Kołakowski, Leszek (Radom, Lengyelország, 1927. okt. 23. – 2009. júl. 17., New York, AEÁ) lengyel filozófus, eszmetörténész, a marxizmus egyik fő revizionista filozófusa. A kommunista rendszerből történő kiábrándulását tükröző, 1956-ban írt *Mi a szocializmus?* c. írásának megjelenését a cenzúra megakadályozta, de az később szamizdatként terjedt Európa-szerte. Kegyesztetté vált, 1968-tól nyugati emigrációban élt. Részletekért lásd: G. Gy.: A Kołakowski-ügy folyamányai. *Irodalmi Újság* [Párizs], XVIII. évf., 3. sz., 1967. febr. 15., 2; Hankis Bea: Húsz év után, Párizsból nézve. A korszakalkotó forradalom. *Irodalmi Újság* [Párizs], XXVII. évf., 11–12. sz., 1976. nov. – dec. 1.

¹² Telegrama nr. 477 din 18.11.1967, ora 12,08. Depart. Sec. Statului. Serviciul C. Către M. A. I. Depart. Sec. Statului. Dir. Reg. de Sec. Cluj. Sectia C. Pt. Șeful Serv. Locțiitor Șef Serviciu Lt. Col. Breahna Iordache. Nr. OF RA/9/830903 din 18/11/1967 (477/1967.11.18. sz. távirat, 12,08 óra. Állambiztonsági Főigazgatóság. C Osztály. Címzett Belügyminisztérium. Állambiztonsági Főigazgatóság. Kolozs Megyei Tartományi Állambiztonsági Igazgatóság. C Osztály. Az osztályvezető helyett, helyettes osztályvezető Breahna Iordache alezredes. OF RA/9/830903/1967.11.18.). In: Gáll–2, 56.

¹³ Strict Secret. 8.XI.1967. NOTA – privind pe numitul GALL ERNEST redactor șef la revista „Korunk” și profesor universitar, membru P. C. R. (Szigorúan bizalmas. 1967.11.08. Feljegyzés – Gáll Ernőről, a *Korunk* folyóirat főszerkesztőjéről, egyetemi tanárról, az RKP tagjáról). In: F. I. [Fond Informativ] nr. 110053, vol. 10. Goga. Materiale informative. CNSAS – 25 aug. 2008: Nr. 210370/10 (Informativ Alap, 110053. sz., 10. kötet. Goga. Informativ anyagok. CNSAS – 2008. aug. 25: 210370/10. sz.), 304–306. (A továbbiakban: Gáll–10)

¹⁴ NOTA privind pe numitul GALL ERNEST, născut la 4.IV.1917 în Oradea, fiul lui Eugen și Helena, de naționalitate evreu, cetățenie română, profesor universitar și redactor-șef la revista „Korunk”, membru P. C. R., domiciliat în Cluj str. E. Racoviță nr. 16. etaj I. ap. 7.; Cluj. 20.XI.1967. (Feljegyzés nevezett Gáll Ernőről, született 1917.04.07-én Nagyváradon, Jenő és Heléna fia, zsidó nemzetiségű, román állampolgárságú, egyetemi tanár és a „Korunk” folyóirat főszerkesztője, lakcíme Kolozsvár, E. Racoviță u. 16. sz., I. emelet, 7. lakás; Kolozsvár, 1967.11.20. [aláíratlan]). In: Gáll-2, 86–88.

¹⁵ Az eredetiben: „Cu ocazia unor discuții purtate cu BALOGH EDGAR, redactor-șef adjunct la aceeași revistă, a emis chiar ideea necesității înființării unei »Organizații revoluționare naționale«, care ar avea menirea de a »apăra« și milita pentru drepturile naționalităților conlocuitoare din România.” Vö: Gáll-2, 86.

¹⁶ Farkas László (Marosújvár, 1920. ápr. 13. – 2005. jún. 22., Kolozsvár) publicista, műfordító. Tanulmányait kolozsvári középiskolában s a Bolyai Tudományegyetem közgazdasági karán végezte. A *Korunk* új folyamának megindulásakor a terjesztési hálózat megszervezője (1957–1964), majd nyugdíjazásáig a külpolitikai rovat vezetője (1964–1974) volt.

¹⁷ Az eredetiben: „deznaționalizare”.

¹⁸ Szabó Sándor (Betlen [Fogaras], 1930. nov. 14. –) egyetemi docens, szerkesztő, politikai cikkíró. A Bolyai Tudományegyetem tanársegédje, majd a bukaresti Társadalomtudományi Intézet ösztöndíjas aspiránsa (1954–58), 1958–66 között szerkesztő, rovatvezető a *Korunk*nál, a BBTE adjunktusa, majd docense (1959–71). 1966–1971 között az RKP Kolozs Tartományi, majd Megyei Bizottságában a propagandaosztály vezetője, 1971–89 között Bukarestben az RKP Központi Bizottságánál a propagandaosztály helyettes vezetője. 1990-ben nyugdíjazták. 1992-től a bukaresti Polimark Könyvkiadó igazgatója.

¹⁹ Gáll János (Székelyudvarhely, 1930. júl. 23.–) szerkesztő. A Bolyai Tudományegyetem történelemfilozófia szakán végzett (1953), majd a leningrádi egyetemen doktorált (1958). A kolozsvári egyetemen tudományos szocializmust tanított 1950-től, egyetemi tanár 1978-tól. 1963–1976 között a *Korunk* szerkesztője volt.

²⁰ Weissmann Endre (Szatmárnémeti, 1923. szept. 30. –) fizikus, szerkesztő. 1944-ben behívták munkaszolgálatra, majd deportálták, a mauthauseni koncentrációs táborban szabadult fel 1945. május 8-án. 1949–59 között a Bolyai Tudományegyetemen tanársegéd, adjunktus, majd előadótanár (közben előadott a Műszaki Főiskolán is 1950–59 között), 1957–1971 között tagja volt a *Korunk* szerkesztőségének, s párhuzamosan, 1971-ig, a Babeș-Bolyai Tudományegyetemen előadótanár, professzor. Közben vendégelőadó volt 1967-ben a varennai Nyári

Egyetemen, 1969–1970-ben az Institute Graduate of New York-on. A hetvenes évek elején emigrált, 1974-től a New York-i City University elméleti fizikai tanszékén professzor, 1995-től érdemes professzor. 1982–1983-ban az izraeli Weizmann Institute vendégelőadója volt.

²¹ László Béla (Székelyudvarhely, 1909. ápr. 24. –) író, újságíró, szerkesztő. Az *Ellenzék* napilap szerkesztője és cikkírója (1936–1940), a Magyar Távirati Iroda RT. kolozsvári kirendeltségének szerkesztő-munkatársa (1940–1944), a *Világosság* napilap szerkesztője (1944–1945), 1945-től az *Igazság* napilap szerkesztője, 1956-ban a *Művelődés* folyóirat szerkesztője. Az *Utunk*, az *Új Élet* és az *Előre* munkatársa is volt, s 1957-től az újra meginduló *Korunk* szerkesztőségi titkára. 1972-ben vonult nyugalomba.

²² Tóth Sándor (Berettyóújfalu, 1919. dec. 6. – 2011. márc. 10., Budapest) filozófus, egyetemi tanár, a *Korunk* munkatársa. Középiskolai tanulmányait Temesváron folytatta. 1937 májusában „magyar irredenta összeesküvésben való részvétel” vádjával kizárták az ország összes iskolájából. Családjával Aradra költözött, ahol bekapcsolódott az illegális KISZ munkájába. Illegalitásbeli tevékenysége miatt 1941-ben letartóztatták, 15 hónapi börtönbüntetésre ítélték, majd 1944 augusztusáig büntetőszázadban kellett dolgoznia. 1946-ban érettségizett, és beiratkozott a Bolyai Egyetem filozófia szakára, ahol 1950-ben végzett. Már 1949-től az egyetem tanársegédje, később lektora. 1962-től a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen docens a filozófia, majd a filozófia–szociológia tanszéken. Részt vett a *Korunk* újraindításában, és kezdettől a szerkesztőség belső tagja volt. E minőségében elsősorban stratégiai kérdésekkel foglalkozott. A szerkesztőségből 1958-ban pártutasításra zárták ki. 1963–1980 között a folyóirat külső munkatársa volt. 1972-ben doktorált. A rendszerváltás előtt, 1988-ban települt át Magyarországra, ahol 1989-től az ELTE Szociológiai Intézetének címzetes egyetemi tanára volt.

²³ Földes László (Arad, 1922. jún. 26. – 1973. jan. 10., Kolozsvár) esztéta, irodalomkritikus, szerkesztő. Középiskolát Aradon és Budapesten, egyetemi tanulmányokat a kolozsvári Bolyai Egyetem lélektan–filozófia szakán végzett, ahol 1947-ben tanári képesítést szerzett. 1947 és 1953 között az egyetem lélektani, majd filozófiai tanszékén tanársegéd, ill. lektor, 1953-tól pedig a kolozsvári Képzőművészeti Főiskola és a Zenekonzervatórium esztétikatanára. 1950 és 1956 között az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó kolozsvári fiókjának főszerkesztője, 1956-tól az *Utunk* című irodalmi lap főszerkesztője, majd hosszú megszakítás után, 1970-től a bukaresti *A Hét* főszerkesztő-helyettese volt.

²⁴ Gáll Ernő 1945–1948 között az *Igazság* című kolozsvári napilap főszerkesztője, 1949–1952 között pedig az *Utunk* című kolozsvári irodalmi hetilap fe-

lelős szerkesztője, 1957-től pedig a *Korunk* főszerkesztője volt, újságírói hozzáértése tehát semmiképpen nem megkérdőjelezhető.

²⁵ M. A. I. Departamentul Securităţii Statului. Direcţia Reg. de Sec. Cluj. Strict Secret. Exempl. nr. 2. S. C. 413. Nr. 140148 din 22.XI.1967. Către M. A. I. Departamentul Sec. Statului. Serviciul „C”. Personal tovarăşului Colonel Breahna Iordache. Bucureşti. Conc. cpt. Oprea F. (Belügyminisztérium. Állambiztonsági Főigazgatóság. Kolozs tartományi Állambiztonsági Igazgatóság. Szigorúan bizalmas. 2. sz. példány. S. C. 413. 140148/1967.11.22. sz. Címzett: Belügyminisztérium. Állambiztonsági Főigazgatóság. Személyesen Breahna Iordache ezredes elvtársnak. Bukarest. Kidolgozta Oprea F[lorian] százados). In: Gáll-2; 60.

²⁶ Bucşa Remus – pártaktivista Kolozsváron, majd 1968–1975 között Kolozsvár polgármestere volt.

²⁷ M. A. I. Departamentul Securităţii Statului. Direcţia Regională de Sec. Cluj. Strict Secret. S. C. 413. Ex. nr. 1. Nr. 107/140137 din 22.XI.1967. Către Comitetul Orăşenesc P. C. R. Personal tov. prim-secretar Bucşa Remus. Cluj (Belügyminisztérium. Állambiztonsági Főigazgatóság. Kolozs tartományi Állambiztonsági Igazgatóság. Szigorúan bizalmas. S. C. 413. 1. sz. példány. 107/140137/1967.11.22. sz. Címzett: Az RKP Városi Bizottsága. Személyesen Bucşa Remus első titkár elvt.-nak. Kolozsvár). In: Gáll-2; 57.

²⁸ Kántor Lajos (Kolozsvár, 1937. aug. 7. –) irodalomtörténész, irodalomkritikus, publicista, szerkesztő. Kolozsváron érettségizett 1954-ben, és 1959-ben szerzett magyar nyelv és irodalom szakos oklevelet a Bolyai Egyetemen. 1979-ben Kolozsváron doktorált. 1959-től a *Korunk* irodalmi szerkesztője, 1963-tól a művészeti rovat vezetője is és a *Korunk* Galéria kurátora. 1990-től 2008-ig a *Korunk* főszerkesztője. 1992–2000 között a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága (Anyanyelvi Konferencia) társelnöke. Kiterjedt irodalomkritikai, irodalomtörténeti és publicisztikai munkássága mellett, a rendszerváltás után az RMDSZ-ben politikai tevékenységet folytatott. 1993–1997 között a Magyar Újságírók Romániai Egyesületének elnöke, 2013-ban a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjává választották.

²⁹ Veress Dániel (Sepsiszentgyörgy, 1929. jún. 2. – 2002. márc. 29., Sepsiszentgyörgy) író, drámaíró, irodalomtörténész. Középiskolába Sepsiszentgyörgyön járt, majd a kolozsvári Bolyai Egyetem filozófia-lélektan szakán szerzett egyetemi oklevelet. Előbb újságíróként dolgozott, majd 1970-től 1992-ig a sepsiszentgyörgyi színház dramaturgja volt. Irodalomtörténeti munkásságának központjában az erdélyi emlékiratírók álltak.

³⁰ Bajor Andor (Nagyvárad, 1927. szept. 30. – 1991. jan. 25., Debrecen) író, költő, humorista, szerkesztő. Középiskolai tanulmányokat Nagyváradon vég-

zett, filozófia szakos egyetemi oklevelet 1949-ben a Bolyai Egyetemen szerzett. Rövid egyetemi pályafutást követően, 1953 és 1957 között az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó szerkesztője, 1957-től 1962-ig a *Napsugár* munkatársa, majd 1969-ig az Irodalmi Könyvkiadó szerkesztője volt. 1969 és 1987 között az *Előre* kolozsvári tudósítója és az *Utunk* külső munkatársa. 1990 és 1991 között a kolozsvári *Keresztény Szó* című katolikus lap főszerkesztője volt.

³¹ Földes Mária (Arad, 1925. szept. 5. – 1976. dec. 18., Tel-Aviv, Izrael) színműíró, Földes László felesége. Középiskolai tanulmányait Marosvásárhelyen, Nagyváradon és Kolozsváron végezte, színművészetet egy ideig a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Intézetben hallgatott. Nehezen viselte el férje halálát, kitelepült Izraelbe, ahol 1976-ban öngyilkos lett.

³² Látó Anna (Erdélyi Lászlóné) (Kommandó, 1906. júl. 8. – 1993. jún. 17., Kolozsvár) író, újságíró, műfordító, szerkesztő. Budapesten érettségizett 1924-ben, Bécsben pedagógiát és lélektant hallgatott. Pályáját a *Brassói Lapok* budapesti tudósítójaként kezdte (1932–1939). A náciizmus elől Nagy-Britanniába menekült. A háború után férjével együtt Kolozsváron telepedett le, ahol a *Dolgozó Nő* főszerkesztője (1947–1953), majd az *Utunk* szerkesztője, illetve irodalmi titkára (1953–1963) volt.

³³ Utalás Lavrentij Pavlovics Berija (Merheuli, Georgia, 1899. márc. 29. – 1953. dec. 23., Moszkva) szovjet politikusra, aki 1938 és 1953 között a szovjet titkosszolgálat véreskezű vezetője volt.

³⁴ NOTA (Feljegyzés [Gáll Szilágyi Júliáról, keltezetlen, aláíratlan]). In: Gáll-2, 58–59.

³⁵ LIANA. Redat din l. maghiară. Data înreg.: 28.XI.67. Strict Secret. Ex. unic. Serviciul I. Redactat de Lt. maj. David Magdalena. 5.XII.67 („Liana”. Lejegyezve magyar nyelvű anyagból. Adatok felvétele: 1967.11.28. Szigorúan bizalmas. Egyetlen példány. I. Osztály. Lejegyezte David Magdalena főhadnagy. 1967.12.05.). In: Gáll-3, 107–107v–(...)-112–112v–113.

³⁶ LÁNG Gusztáv: Műhely – „titok” nélkül. *Korunk*, 1967, 11. sz., 1557–1560; Láng Gusztáv (Budapest, 1936. jún. 12. –) irodalomtörténész, egyetemi tanár. Szatmárnémetiben érettségizett, majd a Bolyai Egyetemen szerzett magyar szakos tanári diplomát, 1958-ban. 1957–1959 között az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó munkatársa, 1959–1984 között a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar tanszékének oktatója. 1984-ben áttelepült Magyarországra, ahol a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola magyar irodalom tanszékének vezetője.

³⁷ Hajdú Győző: *Műhely. Egy szerkesztő feljegyzései*. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1967.

³⁸ Szilágyi Dezső (Erdőd, 1928. febr. 11. –) újságíró, szerkesztő. Szatmárnémetiben érettségizett 1948-ban, majd a bukaresti Ștefan Gheorghiu Pártfőiskolán 1959-ben szerzett diplomát. Érettségi után a szatmárnémeti *Szabad Élet* főszerkesztője (1948–1949). Bukarestben szerkesztőként a légi haderő *Șoimii Patriei* (1950–1952), illetve a román hadsereg *Apărarea Patriei* című központi lapjánál (1952–1957) dolgozott. 1957 és 1989 között az *Előre* főszerkesztője volt. Az 1989. decemberi események után nyugdíjba vonult, és olyan lapok külső munkatársa volt, mint az *Împreună – Együtt* és az *Ordinea*.

³⁹ Kovács György (Küsmöd, 1911. ápr. 27. – 1990. okt. 21., Marosvásárhely) író, politikus. Nagyenyeden érettségizett, diplomát a kolozsvári egyetemen szerzett. Az *Ellenzék* szerkesztőségében kezdte újságírói pályáját, később Nagyváradon, a *Népakarat* szerkesztője és a *Brassói Lapok* külső munkatársa. 1939-ben szülőfalujába költözött, és csak a háború után kapcsolódott be újra a közéletbe; irodalmi és újságírói tevékenysége mellett politikai pozíciókat töltött be. Nemzetgyűlési képviselő, majd a kommunista párt Központi Bizottságának tagja és nemzetgyűlési alelnök volt. Írásait az *Új Szó*, majd a *Szabad Szó* és más lapok közölték. Marosvásárhelyen élt és alkotott.

⁴⁰ Hajdú Győző (Székelykocsárd, 1929. aug. 3. –) író, szerkesztő. Marosvásárhelyen érettségizett 1948-ban, majd a Bolyai Egyetemen szerzett 1952-ben magyar nyelv és irodalom szakos oklevelet. Az 1953-ban induló *Igaz Szó* főszerkesztője lett és maradt három évtizeden át. 1990 után egyik alapítója volt a bukaresti *Împreună – Együtt* c. lapnak.

⁴¹ Létay Lajos (Aranyosrákos, 1920. jan. 23. – 2007. szept. 26., Kolozsvár) költő, író, szerkesztő, politikus. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen szerzett diplomát, majd évtizedes tanárkodást követően, 1953–1956 között a Kolozsvári Állami Magyar Színház irodalmi titkára volt. Közben a *Világosságnak*, az *Erdélynek* és az *Utunknak* írt, és az *Irodalmi Almanachot*, valamint a *Dolgozó Nőt* szerkesztette. 1958–1990 között az *Utunk* főszerkesztője. Parlamenti képviselő, az RKP KB tagja volt. 1990-ben vonult nyugalomba.

⁴² Deák Tamás (Arad, 1928. márc. 23. – 1986. jan. 24., Budapest) esszé- és drámaíró, műfordító, szerkesztő. 1948 és 1950 között a *Romániai Magyar Szó* kolozsvári tudósítója, 1950-től 1955-ig az Állami Magyar Opera művészeti titkára, 1955–1956 között az *Igaz Szó*, 1958-tól 1975-ig a *Művészet*, illetve az *Új Élet* kolozsvári szerkesztője, 1978-tól a Kriterion Könyvkiadó Téka-sorozatának társszerkesztője. 1984-ben súlyos betegen települt át Budapestre. *Ádám elkárhozása* c. drámáját a kolozsvári Állami Magyar Színház 1966-ban mutatta be.

⁴³ Dáné Tibor (Kolozsvár, 1923. márc. 24. – 2006. okt. 11., Kolozsvár) író, újságíró, műfordító, szerkesztő. Középiskoláit Kolozsváron végezte, s ugyanott

szerzett jogi, közgazdasági és pedagógiai szakképesítést, a Bolyai Egyetemen. Pályafutását tanársegédként kezdte a Bolyai Egyetemen (1946–1952), közben az *Erdély* c. szociáldemokrata napilap belpolitikai rovatának szerkesztője. 1952-től tanár, majd a Palocsay-kutatóállomás munkatársa. 1958-tól 1969-ig az Ifjúsági Könyvkiadó kolozsvári felelős szerkesztője, 1970-től a Dacia Könyvkiadó tudományos szerkesztője volt.

⁴⁴ LIANA. Redat din l. maghiară. Data înreg.: 3.XII.67. Strict Secret. Ex. unic. Serviciul I. Redactat de Lt. maj. David Magdalena. 4–5–6.XII.67 („Liana”. Lejegyezve magyar nyelvű anyagból. Adatok felvétele: 1967.12.03. Szigorúan bizalmas. Egyetlen példány. I. Osztály. Lejegyezte David Magdalena főhadnagy. 1967.12.04–05–06.). In: Gáll–3, 114–114v–(…)-132–132v–133.

⁴⁵ A Securitate irataiban a Kořakowski-írásra végig ezen a néven történt utalás.

⁴⁶ Leszek Kořakowski Erdélyben soha nem publikált írásának magyar fordítását teljes terjedelmében közlöm e tanulmány végén. A fordítást az 1950-es évek végétől Nyugaton terjedő, még fellelhető francia és angol nyelvű fordításokból készítettem el, és azt Kovács Péter vetette össze az interneten található lengyel nyelvű változattal. Kovács Péter mellett köszönettel tartozom Garzó Ferencnek – a szakmai mércét állító egykori bukaresti MTI-tudósítónak –, aki a különböző változatok felkutatásában nyújtott önzetlen segítséget.

⁴⁷ LIANA. Redat din lb. maghiară. Data înreg.: 04.12.67. Strict Secret. Ex. unic. Serviciul I. Redactat de Lt. maj. David Magdalena. 29.XI.67 („Liana”. Lejegyezve magyar nyelvű anyagból. Adatok felvétele: 1967.12.04. Szigorúan bizalmas. Egyetlen példány. I. Osztály. Lejegyezte David Magdalena főhadnagy. 1967.11.29.). In: Gáll–3, 78–78v–(…)-106–106v.

⁴⁸ Az eredetiben: „Începe să-l bîrfească pe BALOGH a căruia stră-străbunică din partea mamei a fost o doamnă de la curtea austriaco-maghiară, lucru povestit chiar de el lui ERNŐ, recent.” Vö: Gáll–3, 79v.

⁴⁹ Az eredetiben: „LIANA afirmă: »nu e decît un copil de origine germană de boier de țară. Vrea să fie maghiar și să aparțină poporului. E în regulă. Dar timp de 30 de ani vrea să compeseze!« (faptul că nu s-a născut maghiar).” Vö: Gáll–3, 80.

⁵⁰ Balogh Edgár kérésére Gáll Ernőnek fel kellett keresnie Balogh Németországban élő mostohatestvérét, Zache Lillyt, akinek a férje náci nézeteket valló német állampolgár volt. Hazatérését követően Gáll Ernő elmesélte, hogy menynyire kellemetlen volt számára a találkozás. (Szilágyi Júlia szíves közlése – 2014. jan. 2.)

⁵¹ Haupt György Máthé [Gheorghe Mathe Haupt; Georges Haupt] (Szatmárnémeti, 1928. jan. 18. – 1978. márc. 15., Róma) történész, szociológus; Gáll Ernő nagyváradi iskolatársa; 16 éves korában Auschwitzba deportálták. Családja – testvérbátyja kivételével, aki román katonatisztként, a második bécsi döntés után Romániában maradt – a náci légerekben elpusztult. Egyetemi tanulmányait Erdélyben kezdte, és Leningrádban fejezte be, később Bukarestben végzett pártmunkát. Művelt, igazi baloldali értelmiségi volt. Az 1956-os magyarországi forradalom leverése után, pontosan megértve a Gheorghe Gheorghiu-Dej által folytatott politika irányvonalát, 1958-ban Franciaországba emigrált, ahol a L'École des hautes études en sciences sociales (EHESS) igazgatójaként és baloldali kiadók szerkesztőjeként dolgozott. Testvére, Haupt Ottó [Mircea Otto Haupt] (Óradna, 1899. ápr. 7. – 1981. nov. 7., Bukarest) táborno a második világháború után Bukarest katonai parancsnoka volt, később pedig, öccse emigrálásáig, több magas katonai tisztséget töltött be.

⁵² Nicolae Ceaușescut Gheorghe Gheorghiu-Dej 1965-ben bekövetkezett halála után választották a párt élére, 1967-ben pedig Románia Szocialista Köztársaság államfőjévé.

⁵³ A párizsi napilap kelet-európai tudósítójának Erdélyről szóló cikkei 1967. nov. 11–14. között jelentek meg a *Le Monde*-ben: Michel Tatu: La «quatrième nation» au pouvoir. *Le Monde*, 11 novembre 1967; Uő: En Transylvanie, carrefour des nationalités. *Le Monde*, 12 novembre, 1967; Uő: A chacun ses Hongrois. *Le Monde*, 14 novembre, 1967. Michel Tatu korábban a lap moszkvai tudósítója volt, és bírálói szerint akkoriban túlságosan közel jutott a kommunistákhoz, emiatt írásainak objektivitását vitatták.

⁵⁴ LIANA. Redat din magh. Data înreg.: 03.01.68. Strict Secret. Ex. unic. Serviciul I. 4–5.I.68. („Liana”. Lejegyezve magyar nyelvű anyagból. Adatok felvétele: 1967.12.04. Szigorúan bizalmas. Egyetlen példány. I. Osztály. [Lejegyezte David Magdalena főhadnagy – uaz a kézírás]. 1968.I.4–5.). In: Gáll–3, 66–66v–(...)–76–76v–77.

⁵⁵ Méhes György [családi nevén: Nagy Elek] (Székelyudvarhely, 1916. máj. 14. – 2007. ápr. 10., Budapest) ifjúsági regény- és színműíró. Az I. Ferdinand Egyetemen jogi diplomát szerzett (1938), azt követően, 1938–1944 között a *Keleti Újság* napilap munkatársa; 1944–1948 között a *Világosság*, 1948-tól 1950-ig a *Falvak Dolgozó Népe*, majd 1952-ig a *Művelődési Útmutató* szerkesztője volt. A balos-dogmatikus türelmetlenség kiszorította az újságírásból, s eltiltotta addigi névhasználatát. Ezt követően vette fel tanárőse, Méhes György (1746–1809) nevét, s 1952-től kizárólag írásainak jövedelméből él.

⁵⁶ Deák Tamás: *Ádám elkárhozása*; 1966-ban mutatták be a Kolozsvári Állami Magyar Színházban.

⁵⁷ Faragó József (Brassó, 1922. febr. 2. – 2004. okt. 23., Kolozsvár) néprajzkutató. Brassóban érettségizett, 1941–1944 között a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetemen tanult. 1945-ben szerzett doktori címet a magyar néprajz főszakon. Később a kolozsvári egyetem Néprajzi Tanszékén dolgozott, majd 1948-tól alapító tagja lett a Román Akadémia Folklor Intézete kolozsvári osztályának. Itt dolgozott 1985-ös nyugdíjba vonulásáig. 1988-ban a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjává választotta.

⁵⁸ „Barta” [Bartha] = Balogh Edgár titkosszolgálati megfigyelési fedőneve.

⁵⁹ Sursa (forrás): „BRAILOIU”. Mr. Banciu Constantin. 5 decembrie 1967. Strict Secret. Notă informativă („Brăiloiu” ügynök. Banciu Constantin őrnagy. 1967.12.05. Szigorúan bizalmas. Tájékoztató feljegyzés). In: Gáll–2, 89.

⁶⁰ Miközben a „Gusti” Gáll Ernő telefon-lehallgatási, a „Gornea” feltehetően már a széles körű megfigyelésnek alávetett célszemély fedőneve volt.

⁶¹ M. A. I. Dir. Reg. de Sec. Cluj. Serv. I. Bir. 6. Sursa (forrás): „DINUT MARIN”. Mr. Matei Teodor. 5.XII.1967 ora 13,00. Casa 1. Strict Secret, Exempl. nr. –, Notă informativă (Belügyminisztérium, Kolozs Tartományi Állambiztonsági Igazgatóság. I. Oszály, 6. Iroda. „Dinuț Marin” ügynök. Matei Teodor őrnagy. 1967.12.05. 13,00 óra. 1. sz. Ház. Szigorúan bizalmas. -. sz. példány, Tájékoztató feljegyzés). In: Gáll–2, 48–55. Ua: Gáll–2, 41–47, Gáll–2, 61–68, illetve csak a nyugat-németországi élménybeszámolóról: Gáll–1, 52–54. Az ügynök 1967.12.20-án, majd 1968.01.10-én írott jelentéseiben is pozitívan értékelte Gáll Ernő tudását és előadásait, utóbbi alkalommal mindössze azt kifogásolta, hogy nem a megszokott marxista terminológiát használja, hanem a nyugati szakirodalmét. Lásd: Sursa (forrás): „DINUT MARIN”. Mr. Matei Teodor. 20.XII.1967 ora 11. Casa 1., Notă informativă („Dinuț Marin” ügynök. Matei Teodor őrnagy. 1967.12.20. 11, 1. sz. Ház, Tájékoztató feljegyzés). In: Gáll–2, 92–93–94–94v; Sursa (forrás): „DINUT MARIN”. Mr. Matei Teodor. 10.01.1968 ora 10,00. Casa 1, Notă informativă („Dinuț Marin” ügynök. Matei Teodor őrnagy. 1968.01.10., 10,00 óra, 1. sz. Ház, Tájékoztató feljegyzés). In: Gáll–2, 107–108.

⁶² „Ce nu este socialism”. Material introdus în țară de Gáll Ernő, cu ocazia reînțoarcerii din R. F. a Germaniei (25.XI.1967). 08.12.1967. („Mi nem szocializmus”. Gáll Ernő által az országba behozott anyag, a Német Szövetségi Köztársaságból való visszatérések [1967.11.25.], 1967.12.08.). In: Gáll–2, 79–81. Ua: Gáll–2, 119–121.

⁶³ M. A. I. Departamentul Securității Statului. Direcția Reg. de Securitate Cluj. Strict Secret. S. C. nr. 413. Ex. nr. 1. Nr. 107/140496 din 12.XII.1967.

Către Comitetul Regional P. C. R. Cluj. Personal tov. Prim-secretar Duca Aurel (Belügyminisztérium. Állambiztonsági Főigazgatóság. Kolozs Tartományi Állambiztonsági Igazgatóság. Szigorúan bizalmas. S. C. nr. 413. 1. sz. példány. 107/140496/1967.12.12. sz. Címzett: RKP Kolozs Tartományi Bizottsága. Személyesen Duca Aurel első titkár elvt.-nak). In: Gáll-2, 72–73. Ua: Gáll-1, 22–23.

⁶⁴ Kohn György, Kohn Hillel fia.

⁶⁵ M. A. I. Departamentul Sec. Statului. Dir. Reg. de Sec. Cluj. Strict Secret. Ex. nr. –. S. C. nr. 413. Nr. 107/O. F./140496 din 12.XII.1967. Către M. A. I. – Consiliul Securității Statului. Direcția Generală de Informații Interne. Direcția I-a. Tov. Colonel Borsan Dumitru, București (Belügyminisztérium. Állambiztonsági Főigazgatóság. Kolozs Tartományi Állambiztonsági Igazgatóság. Szigorúan bizalmas. - sz. példány. S. C. nr. 413. 107/O. F./140496/1967.12.12. sz. Címzett: Belügyminisztérium – Állambiztonsági Tanács. Belföldi Hírszerzési vezérigazgatóság. I. Igazgatóság. Borsan Dumitru ezredes elvt.-nak, Bukarest). In: Gáll-2, 74–75–75v–76.

⁶⁶ NOTA (Feljegyzés keltezetlen, aláíratlan). In: Gáll-2, 77–77v–78.

⁶⁷ M. A. I. Departamentul Sec. Statului. Direcția Regională de Sec. Cluj. Strict Secret. Exemplar nr. 2. S. C. nr. 413. Nr. 1/140496 din 23.XII.1967. Către Comitetul Regional P. C. R. Personal tov. Prim-secretar Duca Aurel. Cluj + NOTA (Belügyminisztérium. Állambiztonsági Főigazgatóság. Kolozs Tartományi Állambiztonsági Igazgatóság. Szigorúan bizalmas. 2. sz. példány. S. C. nr. 413. 1/140496/1967.12.23. sz., Címzett: RKP Tartományi Bizottsága. Személyesen Duca Aurel első titkár elvt.-nak. Kolozsvár + Feljegyzés). In: Gáll-2, 95–100.

⁶⁸ Sursa (forrás): „ACZEL”. Cpt. Oprea Florian. 14. dec. 1967. Notă informativă („Aczel” ügynök. Oprea Florian százados. 1967.12.14. Tájékoztató feljegyzés). In: Gáll-2, 90–90v–91–91v. Ua.: Gáll-1, 55–56.

⁶⁹ Sursa (forrás): „Balázs Béla”. Cpt. Oprea Florian. 28.XII.1967. Notă („Balázs Béla” ügynök. Oprea Florian százados. 1967.12.28. Feljegyzés). In: Gáll-2, 105.

NÉZŐTÉR

Horváth Péter

SZTRODZSEGON

ELFOGULT JELENTÉS

November utolsó hetében, a budapesti Kortárs Drámafesztivál keretében, a fiatal, kezdő drámaírók esélyeiről tartott beszélgető-nap estéjén a Jurányi Inkubátorház színháztermében bemutatták a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem drámaíró szakán tavaly végzett Potozky László *Sztrodzsegon* című drámáját, a Yorick Stúdió Sebestyén Aba rendezte előadásában.

Mindenekelőtt: köszönet illeti a *Yorickot* azért az elkötelezett bátorságért, amellyel műsorára tűzte egy drámaszerzőként ismeretlen író első darabját.

Potozky magasan jegyzett, ifjú prózaíróként nyert felvételt az egyetem drámaíró osztályába, a képzés ideje alatt jelent meg második prózakötete a Magvető Könyvkiadó gondozásában. Nemhogy előnyt, de bizonyos szempontból hátrányt jelentett számára, hogy remek novellákat ír: mivel a próza és a dráma egymástól meglehetősen távol eső műnemek, és a prózaírói tehetség, a prózaírásban szerzett jártasság inkább akadályozta, mintsem segítette drámaírói próbálkozásait. Az elbeszélő próza ugyanis rendszerint *elbeszél* egy történetet; alakjait, egész világát elsősorban a leíró *stílus* hitelesíti. Az írói nyelv teremti meg a hangulatot, sugallja az életérzést; a szerző „megjegyzései” irányítják az olvasó tájékozódását az író által teremtett világban. Ezzel szemben a dráma igazi erejét az úgyszólván csupasz történelemek adják – a színpadon. Szereplőit elsősorban a cselekedeteik jellemzik; a történet – ha van – a néző tekintete előtt, a jelenben zajlik, formálódik, halad a végkifejlet felé. Természetesen fontosak a dialógusok is, ám a színpadi nyelvnek kevés köze van az irodaloméhoz. Minél egyszerűbbek a színi megszólalások, minél természetesebbek, „életszerűbbek” a párbeszéddek, annál simábban befogadhatók, ráadásul a drámai dialógus a drámai helyzet, szituáció ismerete nélkül, „önmagában” – értékelhetetlen. „Szeretlek” – mondja a fiatal hős átél, őszinte szenvedéllyel, s közben elvágja nője nyakát. Dikció és akció csakis együtt értelmezhető, csakis egymás tükrében

hatásosak. Ahogy Shakespeare tanítja: „Illeszd a cselekvényt a szóhoz, a szót a cselekvényhez, különösen figyelve arra, hogy a természet szerénységét által ne hágd: mert minden olyas túlzott dolog távol esik a színjáték céljától, melynek föladata most és eleitől fogva az volt és az marad, hogy tükröt tartson mintegy a természetnek; hogy felmutassa az erénynek ön-ábrázatát, a gúnynak önnön képét, és maga az idő, a század testének tulajdon alakját és lenyomatát.” Bár ez az intelem fél évezreddel ezelőtt született, a drámajáték *lényegét* tekintve a mai napig igaz.

De nem szeretnék itt drámaoktatói szerepembe bonyolódni – nekem volt szerencsém a drámaírást tanuló fiatalokat oktatni az egyetemen, ahol Potozky László diplomadarabjaként született a *Sztrodzsegon*. Beszéljünk inkább a műről és az előadásról kicsit.

A darab „felvetése”, témája, sztorija a prózai és a drámai feldolgozásra egyként alkalmas volna. A hatóság felszámolja az „orosz (ócska)piacot”; talán szemet vetett a telekre egy „tűzközeli” nagyvállalkozó, talán „kiment a divatból” a használható ócskaságok vására – nem tudjuk meg a felszámolás okát. Amit megtudunk, hogy a polgári létből különféle okok miatt kikapott egzisztenciák elvesztik megszokott életterületüket, foglalkozásukat, szerény pénzkereseti lehetőségeiket. Minden valamirevaló dráma hasonlóképpen indul: valami történik, ami miatt a történet szereplői nem élhetnek úgy tovább, ahogyan korábban. A *Sztrodzsegon* főszereplői – egy öreg, hajdani művezető, egy középkorú, alkoholista tanár, egy horgászkeleket árusító, nem tudni, hajdan mivel foglalkozó, idősödő asszony – igazi sorscsapásként élik meg helyzetük változását. Nem tudják, mihez kezdjenek. Aztán az öreg fejében megszületik a terv: kocsmát nyitnak, az öreg tulajdonában lévő lakótelepi garázsban. Hogy miből? Hát összeszednek minden elfekvő maradék lomot a kiürülőfélben lévő piacon, és szortírozva a papírneműt, vasat, rongyot, miegymást, eladják majd. Igen ám, de ki végzi el a gyűjtés és a szortírozás nehéz fizikai munkáját? Az öregnek erre is van javaslata: a piaci bodegák közt bujkál két fiatal „szípus” fiú, azok mindent megtennének, hogy némi „anyaghoz” jussanak. És anyag (ragasztó) bőven maradt a szomszéd bodegában, amelynek gazdáját a történet kezdetén elütötte a piac mellett haladó vonat. Ez a ragasztó a tűzveszélyes, robbanóanyag is használható *Sztrodzsegon*. Hőseink alkalmazzák a két leépült kölyköt, akik a napi munka végeztével boldogan merülnek a *Sztrodzsegon* mámorába. Minden halad hát a maga útján az ígéretes jövő felé, de érezni, hogy a történet nem végződik majd a vágyott heppienddel. Remek életkép-jelenetek erősítik a nézőben ezt a baljós érzetet. A sztori aztán valóban csúnya

véget ér. A kocsmának szánt garázsról kiderül, hogy már régen nincs az öreg tulajdonában. Ráadásul a logopédusi vágyálmokat kergető, kissé együgyű lányunokáját megerősszakolják a szipus fiúk. A lány a vonat elé veti magát, nagyapja pedig bánatában magára robbantja a maradék Sztrodzsegont.

Megírható lenne mindez egy kisregényben, ahol Potozky kemény, pontos prózanyelve erősen ellenpontosná a történet helyenként túlságosan érzelmes felhangjait. Az olvasó eltűnődhetne azon, miféle emberi, netán ember-veszteségekkel jár a jobb jövő felé tartó osztársadalmi menetelés. A felöltő kérdéseket (vajon megérdemlik-e bukásukat a szeretettel és empátiával megrajzolt szereplők, vajon valóban tényleg megérett-e bezárásra az ócskapiac) fölülírná a szerző tehetséges, kiérlelt próza-stílusa. A drámában viszont nincs efféle „fölülírási”, stílusba öltöztető lehetőség. A dráma csupasz.

Íróilag remekül megrajzolt, hiteles alakok jönnek-mennek a színen. (Valószínűleg a rendszerváltozás „áldozatai” – az öreg hajdani munkahelyét felszámolták, a tanárt elküldték az iskolából, az árusnak is „betehetett” valamiképp a szabadság mellé komoly egzisztenciális veszedelmeket hozó, hajdani nagy fordulat.) „Drámai vétségük”, hogy az utánuk jövő generáció három képviselőjével nem képesek törődni, eszükbe sem jut, hogy efféle felelősségük volna, lehetne. A tanárban felrémlik ugyan, hogy nem helyes a két szipus „kizsákmányolása”, de tenni semmit nem próbál ellene. Inkább eltűnik egy időre, hogy ne legyen tanúja a dolognak. Végül visszatér a színpadra (várja a finálé, mondhatnánk rosszmájúan), de csak azért, hogy ő is meghatódjon a szomorú végkifejleten. A mű sajnálja a bukásukat megérdemlő hőseit, hangsúlyai időnként már-már a giccsatárt súrolóan érzelmesek. Ezért a néző nem találja magát (nem ismer magára) a színpadon. Nem éri, hogy a történet végkifejletéért valamiképpen ő maga is felelős volna.

Nincs tehát katarzisz, nincs megtisztulás.

A darab meséje is kifárad kicsit az utolsó negyedre. Tudjuk, mi fog történni, de mivel nem vagyunk igazán érintettek – nem kellett választanunk jó és rossz, helyes és helytelen között; nincs olyan szereplő, aki kitüntetett rokonszenvünket bírná, akiért „izgulhatnánk” –, így aztán jobbára hidegen hagy minket a kissé körülményesen érkező „büntetés”.

A Yorick Stúdió előadása a karakterek megjelenítésében jórészt segítik a darabot. Az öreg (Nagy István), a horgász-cikk-kereskedő asszony (László Zsuzsa), az alkoholista, hajdani tanár (Henn János) kiváló, realista alakítások. Minden gesztusuk és megszólalásuk hiteles, rokonszenvet ébresztő. A lányunoka (Deák Orsolya) és a két szipus fiú (Nagy Norbert és Mező Szabolcs) már kevésbé sikerült alakítások. A lány karakterének hiteles, pon-

tos kidolgozásával a szövegekönyv is adós. Ez a fruska túlságosan „naiv”, még akkor is, ha csak tizenöt éves. Annál mindenesetre már többet kellene tudnia az életről, mintsem hogy egy kalauz után vágyakozzon, és csupán ez az álom töltse ki teljes személyiségét. A két szipus fiú figurája viszont a darab szerint árnyaltabb a színi megfogalmazásuknál. Abban, hogy az utóbbi három szereplő – mondjuk így: – halovány, alighanem a rendező is ludas. A John Steinbeck *Egerek és emberek*jének klasszikus párosa ihlette két fiú viszonya mozdíthatatlannak látszik, a mozgékonyabbik karaktere nem világos, pedig Potozky darabjában ő a „gonosz”. Egész lénye tudatos, rossz válasz a létezés alapkérdéseire, míg társa sérült értelmének mélyén homálylik némi fény, legalábbis a fény utáni vágy. A „gonosz” viselkedése: álláságosan készséges a fölsőbbiség iránt, kíméletlen a „beosztottjával”. Egy erőteljesebb megformálásban a személyiségéből áradó veszély föltűnhetne a megbízóinak, főként a tanárnak, akinek lehettek ez irányú tapasztalatai hajdanán. Ez a srác minden ellenszolgáltatás nélkül is megszerezhetné magának a hordónyi „anyagot”, de nem teszi, mivel kedvére van a „játék”. Őt mulattatja a pusztulás és a pusztítás. Így értelmezve a figura fenyegetően erős választ adna a darabban kétségtelenül ott bujkáló kérdésre: mi lesz velünk a „pusztulás” után?

Sebestyén Aba jól használható, működő játékkeret teremt (Díszlet: Bajkó Blanka Alíz; jelmez: Hodgyai István) és – feltehetőleg azért, hogy a huszonegyedik századi színházi elvárásoknak (divatnak) megfeleljen, amelyek szerint egy realista előadás önmagában ma már nem méltó a bemutatásra – megfejeleli a dolgot néhány felesleges „táncbetéttel”, amelyekben a szereplők egy-egy modernre hangszerelt szólótáncsal szakítják meg a történet folyását. (Koreográfus: Györfi Csaba.) Ezek sajnos (a koreográfus tehetsége ellenére) érdemben semmit nem adnak az előadáshoz, mint ahogyan ritmikus, „mai”, diszkózenére emlékeztető muzsikájuk is jelentés nélküli marad. Ellentétben az est másik zenei vonalával, amely hallhatóvá teszi, amit a lecsúszott tanár hallgat a kismagnóján. A klasszikus zeneművek megszólalása gyönyörűen és hatásosan ellenpontozza az értékeit vesztett, tovább pusztuló jelent egy hajdan érvényes valóság, értékrend és gyönyörűség felidézésével.

Az előadás éppen a táncbetétek idejével hosszabb a kelleténél. Első felének tempója ígéretes, az utolsó harmadét viszont nem „pörgeti fel” eléggé a közelgő vég előszele. A ritmus kifárad, és a szó szerint is „bombasztikus” vég (felrobban ugyanis a Sztrodzsegon) nem hat igazán. (Az már csupán lépcsőházi gondolata az e sorokat író tanár úrnak, hogy méltóbb, szára-

zabb, pontosabb vég volna, ha a szovjet ragasztó *NEM* robbanna fel /besült vagy tönkrement/, így az öngyilkosságra készülő öregnek bizony élnie kell tovább.)

Summa summárum: az előadás – minden értéke ellenére – felnagyítja a darab összes hiányosságát, ezért komoly tanulsággal szolgál: volna még mit dolgozni az egyébként tehetséges, remekül megfogott, részleteiben nagy-szerűen kifejtett, de alapjában mégsem szigorúan véggondolt darabon.

Tanár úr, Tanár úr! Magának: osztályismétlés!

A szerzőnek és a társulatnak viszont – minden fenntartásunk ellenére –: baráti kézszorítás és gratuláció.

P. S. Ha már osztályismétlésre ítélem magam, mentségünkre szolgáljon, hogy az egyetemi drámaíró-képzés során sem a hallgatóknak, sem a tanáraiknak nincs igazi lehetőségük arra, hogy a papíron megszülető műveket a saját „célterületükön”, azaz a színpadon is kipróbálják, működésüket, hatásukat a gyakorlati terepen is megvizsgálhassák. Márpedig egy színelőadásra szánt darabot teljes mélységében megismerni csakis a próbák során és a megvalósult előadás hatásmechanizmusát lemérve lehet. A puding próbája sohasem az elvi elemzés, hanem a kóstolás.

A magyar nyelvterületen *egyedülálló* marosvásárhelyi drámaíró-képzés akkor válhatna lényegesen sikeresebbé, ha a színész és rendező szakokkal karöltve, a tanmenetbe integrálva biztosítanánk hallgatóinknak a „puding-kóstolás” lehetőségét. A Yorick Stúdió előadása – példaértékű ajándék.

Bányai Éva

SZEGÉNYSÉG-
NARRATÍVÁK

Újraolvasva Barnás Ferenc *A kilencedik* és Borbély Szilárd *Nincstelének* című regényeit: szinte felkínálják a lehetőséget, hogy összevessük őket. Egy-mást erősítik, kiemelik, bár mindkettő önmagában is kimagasló teljesítmény. A Barnás-regény 2006-ban jelent meg, 2014 tavaszára esik az újrakiadása, amely a kiadóváltáson kívül annak is jelzése, hogy sikeres volt, a Borbély-regény 2013-ban jelent meg, a szakma nagy öröme, rögtön be is gyűjtve egy pár díjat.

A legfőbb összehasonlítási szempont a nincstelenség, szegénység, kilátástalanság és nyomor narratívái és világképe, a gyereknarrátori pozíció, valamint ugyanazon korszak erőteljes és hiteles bemutatása. A magyarországi hatvanas évek végi kádári időszak, a szocialista (vagy legalábbis annak szánt, a regényekben sokféleképp jelzett, „piszkos kommunista”) világrend élehetetlen, de megkerülhetetlen jellege válik meghatározóvá a maga átmeneti összetettségében, vagy összetett átmenetiségében.

Szkizofrén állapot uralkodik mindkét regényben: gyerekként beleszületni és szembesülni a kétarcú társadalommal, a beszédvisszatartással, élethazugsággal, világhazugsággal. Ennek következtében az is vizsgálat tárgyává tehető, hogyan alakul a tudat a hazugságokon alapuló és hazugságokra, elhallgatásokra épülő és kényszerítő önkényuralmi rendszerben, a tér viszonyai hogyan hatnak az emberi viszonyokra, a mindenkori hazugságok, a kettős beszéd és az elhallgatások közötti szocializáció miképpen torzítja a gyerekek világlátását. Hiszen a felnőtteké már eleve torz.

A kilencedik egy alapján tizenhárom, de a narráció időpontjában tizenegy tagú nagycsalád egyik tagjának, a kilencedik gyereknek a hangján és perspektíváján keresztül szűrt magány-történet, a *Nincstelének* egy marginalizált falusi család középső gyerekének a prím számú magánytörténete. Confessióként – vallomástörténetként is olvashatjuk ezeket a regényeket, ugyanis miként az olvasás folyamán kiderül: olyannyira magányban, egye-

düllétben élnek meg a világukat ezek a gyerekek, hogy a „nem mondhatom el senkinek, elmondom hát mindenkinek” elv érvényesül: a saját belső hangjukat – ki-ki a maga módján – szöveggé tesít. A „mindenki” természetesen a későbbi, reflektálatlan olvasó, a szövegekben csak a nagyon erős befelé fordulás, a magány és egyedüllét variációival szembesülünk. Azzal, hogy se a kis vagy nagy család, se a szűkebb vagy tágabb közösség nem biztosít teret a magány, a félelem és a szorongás feloldásához, sőt, a család, az iskola, a falusi társadalom esélyt sem ad a kilépéshez, hanem zárványszerűen bekebelezi, lehúzza a posványba azokat is, akiknél felmerülne ennek a lehetősége.

A magyar irodalombeli sokat emlegetett idilli falusi közösségnek – amely mintegy ellenpontja a városi-nagyvárosi fertőnek, ahol a falvakról, tanyákról elszármazott rendes, megbecsült emberek elzültenek –, a tisztalelkűségnek nyoma se található, még átmenetiségben se. Ilyenformán is hagyománytörő mindkét regény, széttűllő, egyik napról a másikra tengődő, alkoholizáló, képmutató és gyűlölködő, agresszióra és brutalitásra hajlamos világképet mutatnak be.

Az elbeszélői identitás megteremtése mindkét regény kiemelt tétje. Barnás Ferenc egy, a családban kilencediknek született, kilencéves, harmadikos kisfiút tesz a regénye narrátorává, az ő hangján halljuk kilenc fejezetben a testi és lelki nyomortörténeteket. Autentikus és homogén a beszéd- és megszólalásmód, nincs felnőtti, utólagos korrekció, az író jelenléte a precíz mondatokban, a jól szerkesztett fejezetekben, a hibátlan regényfelépítésben érhető tetten, nem szűrődik be áttételesen se. A narratív identitás Borbély Szilárd regényében nem ennyire letisztult. A regény kezdetén a hatéves gyerek hangját halljuk, majd időnként átvált a narrátor tízéves kori elbeszélésébe, a regény végén pedig már félig felnőttként szólal meg a vélhetően ugyanazon személy. Bedecs Lászlóval egyetértve: nem világosak és átgondoltak a váltások, nincs követhető magyarázat arra, hogy miért és minek következnek be az átmenetek, legalábbis a szöveg nem ad utasítást vagy jelzést arra, hogyan érthetnénk. A gyerekhangba beszűrődnek olyan elemek, amelyek egy felnőtt tudását képezik, egy felnőtt perspektíva utólagos korrekciói, amely alatt nemcsak az olykor moralizáló, értelmező reflexiókat és gondolatfutamokat értem, hanem például a „mi úgy mondjuk” kiemeléseket (kétlem, hogy csak a családi szóhasználatra korlátozódtak azok a szavak, kifejezések, és hogy a falubeliektől való megkülönböztetés jegyei lettek volna, inkább arra hajlok, hogy ez a kis- és nagyközösségi megszólalás közötti elkülönöződést hivatott jelezni egy későbbi, felnőtt

pozícióból). És gondot okoznak a számok is: a regény a prímszámokra épül, minden ezeknek a magányos, oszthatatlan számoknak rendelődik alá, viszont ebből kifolyólag nem lehetünk biztosak a számok rendjében (legegyszerűbb példa: az elején az derül ki, hogy öt év van a kisfiú és nővére között, majd később az, hogy kettő), tehát a prímszámok, egyáltalán, a számok nem biztosítják a szövegvilágban való biztos eligazodást.

De amúgy is nehezen formálható mindkét regénybeli identitás, hiszen nincs autonómiájuk e gyerekeknek, az alávetett pozíciójuk a meghatározó és a túlélésért folytatott küzdelem, amely örökös pozíciószerezésben nyilvánul meg, és állandó jelenlétet, készenlétet feltételez: meg kell küzdeniük mindenért, a takaróért, a helyért, a térért, a mindennapi levegővételeért.

Egyfajta permanens krízisben élnek ezek a (mindkét regényben) névtelen regényhősök, s a neurózis nyelvi megformáltsága, nyelvi-retorikai működésmódja válik meghatározóvá. Az identitásválság szélsőséges megélése, a folyamatos határonlét dominál, *A kilencedik* hőse állandóan a határon inog, miközben a maga módján igyekszik megfelelni a körülötte levők elvárásainak, egy másik világra, a túliságra vágyakozik, a máshollét, a másiklelés válik céllá. Bárhol is tartózkodik – térben is, időben is –, mindig átmenetben van.

Mindkét regényben többnyire naplószerű az előadásmód, nincs (nagy) távolság az elbeszélés ideje és az elbeszélő idő között (a Borbély-regényben ez a rend a regény végén felbomlik). A naplószerű megszólalásmódot több recenszens szavá tette, Kertész Imre *Sorstalanság*ának narrátorához, Köves Gyuriéhoz hasonlítják az elbeszélők hangját. Mindkét narrátor egyfajta saját hanghordozás, világlátás és gyermeki észjárás alkotta szólamon beszél, ezen a gyereknyelven szólal meg az őket körülvevő világ is, ezen át szűrődnek a felnőttek álságos, durva, kíméletlen hangjai is. *A kilencedik*ben a köznapiság és olykor közhelyeket nyelvbe olvasztó modor – bár úgy vélem, nem az írás céljaként – önkéntelenül ironikussá válik, egyfajta szelíd ironia képződik meg, a *Nincstelenség*ben a hétköznapi banalitásának és brutalitásának a megjelenítése a tét, a sok fekália és különböző kontextusokban emlegetett genitália meghatározottságában.

Meghatározók a szűk és a tág közeg viszonyai, hatásai ezen ingerszegény környezetnek, melyben élnek a regényhősök a családjukkal: nincs egy könyv vagy újság a lakásban a Biblián kívül, igénytelenség, szürkeség és egyhangúság dominál. Egyedül a zene képviselné a viszonylagos szabadságot, ebből a közegekből való időszakos kiszabadulást, de mindkét regényben csak ideiglenes és időszakos, átmeneti szerepe van.

Ebből a közegből, ahol az éhség, a fázás, a mindennapi megaláztatás, a kirekesztettség és a nyomor állandó megélése dominál, csak az elvágyódás és e tőrből való szabadulásvágy formálódik célként. A szorongás, a félelem, a különböző kényszerek, a mindent behálózó fizikai agresszió és fájdalom meghatározottságában a szabadság hiánya dominál.

De nemcsak, főleg nem kimondottan és reflektáltan a szabadságra vágyakoznak a gyereknarrátorok, hanem egyrészt a testi vágyak függvényében: szalámira, kolbászra, melegre, külön ágyra (ami szintén komparatív alapot képez: a „hármaság” meghatározottsága, *A kilencedik*ben hárman osztoznak egy ágyon, fejtől-lábtól alszanak, a *Nincstelene*ben a gyerekek a szülőkkel osztják meg ágyukat, miközben a szülők mellettük, konkrétan testközelben élik nemi életüket). Másrészt az otthoni, a szűk és tág környezeti, az iskolai megaláztatások, verések megszűnésére vágnak. A test és a testi vágyak meghatározottságában a „nincs”, a hiány válik főszereplővé (az étel, az ölelés, a testi érintkezés, az intimitás hiánya), illetve a tiltás, hogy mit „nem szabad”: beszélni, játszani, olvasni, érzelmeket kimutatni, aludni, álmodni. Élni.

Kudarcba fulladt életekkel szembesülünk: Ésapának, *A kilencedik* domináns apafigurájának sikeres katonai karriert álmodtak, de egy kegytárgyakkal seftelő, a családját örökösen dolgoztató, munkamániás agresszorként képződik meg, Ésanýára művészi pálya várt, ehelyett zenei tehetségéből sokgyerekes tollgyári munkássá, szülőgéppé és áhítatos szentfazékká degradálódott. A *Nincstelene*ben a kvázi-kulák apát minden munkahelyéről, sőt mindenhonnan kirakják, utóbb a faluba se teheti a lábát, az anya a háztájiak eladásából és napszámból él, de főként depressziós és állandó öngyilkosjelölt.

„Ésapa az Istent is móresre tanította volna” – hangzik el *A kilencedik*ben. Az apai agresszió eredményeként mindkét regényben az a vágy él a gyerekekben, hogy minél távolabb legyen az apa, sőt a végleges távollétéről, a hátha bekövetkező haláláról is gyakran álmodoznak, vágyakoznak rá. Ugyanis akkor is az apák dominanciája a meghatározó, amikor nincsenek jelen. Mindkét regényben fizikai és lelki agresszióknak vannak kitéve a gyerekek: *A kilencedik*ben ezt „kezelésnek” hívják, amely idő alatt a kicsik a szekrénybe zárva, annak résein keresztül nézik, ahogy a nagyobb testvéreiket, a lányokat is szíjjal vagy bottal veri az apjuk. A *Nincstelene*ben is állandó a gyerekverés, ahogyan az állatotkat is állandóan kínozzák és rúgják, „csak úgy megszokásból.” Ez az átél, elszenvedett agresszió továbbgyűrű-

zik: a gyerekek is ugyanúgy bántják a hozzájuk képest kisebbeket, vagy kínozzák az állatokat.

Látszólag a patriarchális világgal akarnak leszámolni a gyerekek, noha az anyák is visszataszítóak a maguk módján, agresszívek vagy képmutatók, képtelenek a szeretetre. Ilyen sérült gyerekből nyilván sérült felnőtt lesz, előrevetítve a boldogtalanságot. Az anyák nem engedik magukhoz közel a gyerekeiket, nem mesélnek nekik, sőt a kérdésekre se válaszolnak, s a testi közelség se valósul meg, sőt *A kilencedikben* egyenesen tiltva van. Ezek a regények nemcsak ábrázolnak, nemcsak a kegyetlen és brutális világ bemutatására törekednek, hanem az érzékeinkre hatnak, az olvasó gyomra is összeszorul az állandó szorongástól, átéli az iszonyat különböző fokait, és nincs mód szembehunyásra, félrefordulásra. E könyvek szembesítenek az iszonyattal, még hozzá ugyanolyan kegyetlenül, mint a kiválóan megkonstruált világok. Mert a gyermekkorban megismert és átélt iszonyatok „a felnőttkorban hígabb, de mérgezőbb formában ismétlődnek. Barnásnak a szorongás elemi tartalmát, formáját és körülményeit sikerült megírnia, és paradox erejét felmutatnia” – figyelmeztet Radics Viktória.

Mindkét regény tematizálja a másság-idegenséget, a marginalizáltságot, hontalanságot, a művekben a köztesség tere képződik meg.

Mindkét regény anya-szereplője betelepülő, átszármazó: *A kilencedikben* Erdélyből, a Székelyföldről „menekíti ki” Ésa Ésanát a második világháború idején, ezért a nagyszülők csak Székely Nagymamaként nevesítődnek, az apai nagyszülő pedig „Másik” Nagymamaként. *A Nincstelenségben* is főként, de nemcsak az anya a beszármazott: ruszin-hucul ősei vannak, a Munkács fölötti Szlatináról érkeztek, soha nem tudtak, de talán nem is akartak beolvadni, asszimilálódni a falusi közösségbe. Nagyon erős az anya másság-érzete, már-már csehovi mélységű az elvágyódás, de domináns a falustársak iránti gyűlölete és megvetése is. Az apa román felmenőkkel rendelkezik, de balkérről zsidó is, amely szintén egy elhallgatott, majd kitagadással fajuló család-történeti momentum. Illetve nem pusztán momentum, hiszen meghatározó a regényben a zsidó-diskurzus: a zsidó mint az örökös idegen képviselője, akit megaláznak, deportálnak, kifosztanak, s évtizedek múlva is ugyanolyan regiszterben tematizálódik, jelezve, hogy az antiszemitizmus mély gyökerei kiirthatatlanok. *A Nincstelenség* kiemelt rétege a határidentitás megképződése, a megfelelési, asszimilációs kényszer dominanciája alatti magyarságtudat meghatározottsága.

A Barnás-regényben nem tematizálódik a soknemzetiségű Pomáz, a másság-idegenség főleg a főszereplő önmagától való elkülönözésében

nyilvánul meg. A Borbély-regény kiemelt szintje a másság regisztereinek fókuszba emelése: egyrészt a parasztoktól való elkülönülésük (noha maguk is paraszt-életmódot folytatnak), de annál is erősebb az etnikai-vallási eredetbeli másság-idegenség tapasztalat.

Még akkor is, ha egy elidegenedett, kietlen világból közvetítenek a narrátorok, otthonosan mozognak a világukban, mert számukra az a világmindenség. Az jelenti az otthont, az összes negatívumával és negatívan megélt történeteivel.

Kiváló korrajz mindkét regény, de mivel a szegénység és a nincstelenség kortól és korszakoktól független állapot, időtlenné is válhat. Ugyanakkor tudjuk: korlátozott fikciójú szövegeknek mondhatók a regények, ugyanis mindkét esetben köztudomásúak a fikciók és a realitás átfedései. A *Nincstelenség* még rá is játszik erre a fülszövegben, ahol gps-adatokat ad meg a regénytér referencializálhatóságához, a szövegben ugyan nem fordul elő a konkrét helység neve, csak a környezet, a körülötte levő települések, illetve a faluból kivezető utak, tehát a szűk helyből a tágasság irányába mutató vektorok nevesítődnek. A Borbély-regény – a tragikus biográfia következtében is – annak a figyelmeztető jelzése, hogy a nyomorból, a nincstelenségből nincs kiút, az alcímben is szereplő *Mesijás* nemhogy elment, de nem is jött el.

Endre Károly

(1893–1988)

HALÁLKAVERNA

Ó, miért kell nékem itten ülni,
Csak messze innen elkerülni
S valami szörnyeteget szülni.

A sátánokkal frigyét szőni,
Boszorkányüstben szívet főzni,
Emberségemből kivetkőzni.

Borzalmasan meggonoszodni,
Ember véréből borosodni,
Időtlenül megkorosodni.

Marni, gyötörni minden élt,
Megingatni az istenfélőt,
Elverni vetést, minden érőt.

Idegből jajokat facsarni,
Mint én marattam, jobban marni,
S a boldogokat csalni, csalni.

Egyszerre mindent megmutatni,
Hirtelen a végét tudatni
És kárörvendően ugatni.

Monte San Gabrielle, 1917. IX.

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)265-267091; 0040-(0)365-801946; Telefax és üzenetrögzítő: 0040-(0)265-267087; E-mail: lato@rdslink.ro; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982